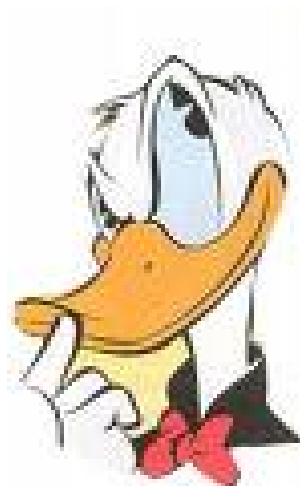

COMPETENT PROFESSIONEEL

“Over welke competenties moet je als professioneel begeleider beschikken om Tessa te kunnen begeleiden?”

Lonneke van de Wouw
Studentnummer 2062331
Competent en professioneel
Afstudeerproject in het kader van Fontys Hogeschool voor Pedagogiek, Tilburg,
begeleid door Nicole Authier, mei 2008.

Voorwoord

Ik heb dit afstudeerproject geschreven in het kader van Fontys Hogeschool voor Pedagogiek, Tilburg.

De centrale vraag in dit project is “Over welke competenties moet je als professioneel begeleider beschikken om Tessa te kunnen begeleiden?”

In de bijlage heb ik verbatim uitgeschreven interviews en observaties en een codeboom opgenomen.

Ik wil graag Nicole Authier, mijn eerste beoordelaar, bedanken voor haar waardevolle adviezen. En Diana Schoonus, mijn stagebegeleidster en tweede beoordelaar, wil ik graag bedanken voor al haar hulp. Aan het gesprek met de orthopedagoog heb ik veel gehad. Bedankt. En niet te vergeten alle teamleden. Heel erg bedankt dat jullie wilden meewerken aan de observaties en interviews.

Goirle, mei 2008

Lonneke van de Wouw

Inhoudsopgave

Inleiding	1
Hoofdstuk 1 Wat is Amarant?	3
1.1 Amarant	3
1.2 Visie	3
1.3 Oosterbeekstraat	4
1.4 Visie van de Oosterbeekstraat	4
1.5 Methodisch handelen	4
1.5.1 Eigen Initiatief Model	5
Hoofdstuk 2 Wat is de beeldvorming van Tessa?	7
2.1 Lichamelijke verzorging	7
2.2 Motoriek	8
2.3 Gezondheid	8
2.4 Communicatie	8
2.5 Informatievoorziening	9
2.6 Levensritme	9
2.7 Seksualiteit	9
2.8 Gedrag	10
2.9 Psychische- en ontwikkelingsstoornissen	10
2.10 Sociaal functioneren	11
2.11 Wonen en vrije tijd	11
2.12 Dagbesteding/werk	11
2.13 Levensbeschouwing	11
Hoofdstuk 3 Wat is de levensgeschiedenis van Tessa?	13
3.1 Zwangerschapsperiode – geboorte	13
3.2 Medische opmerkingen/aandachtspunten	13
3.3 Baby- en peutertijd	13
3.4 Schoolperiode	14
3.5 Gezinssituatie	14
3.6 Behandelingen, onderzoeken, tests, opnames ed.	14
3.7 Werk	16
3.8 Activiteiten	16
3.9 Sociaal functioneren	16
Hoofdstuk 4 Op welke manier ontwikkelt een kind van ongeveer 4 jaar zich op sociaal-emotioneel gebied?	19
4.1 Bewustzijn en zelfbeeld	19
4.1.1 Tessa	20
4.2 Hechting	20
4.2.1 Veilig gehecht niet?	20
4.2.2 Tessa	21
4.2.2.1 Kenmerken symbiotische relatie	21
4.3 Ontstaan van de persoonlijkheid	22
4.3.1 Verschillen in persoonlijkheid	22
4.3.2 De omgeving	23
4.3.3 Tessa	23

4.4	Agressie	23
4.4.1	Uiting van agressie	23
4.4.2	Oorzaken	24
4.4.3	Tessa	24
4.5	Kinderangsten	25
4.5.1	Besef van eigen kwetsbaarheid	25
4.5.2	Vage angsten	25
4.5.3	Realiteitsbesef	25
4.5.4	Opvoeding	26
4.5.5	Tessa	26
4.6	Plaats in de kinderrij	26
4.6.1	Enig kind	26
4.6.2	Tessa	27
4.7	Meisjes en jongens	27
4.7.1	Identificatie	28
4.7.2	Tessa	28
4.8	Sociale ontwikkeling	28
4.8.1	Onderzoek	28
4.8.2	Inlevingsvermogen	29
4.8.3	Delen	29
4.8.4	Tessa	30
Hoofdstuk 5	Op welke manier ontwikkelt een kind van 10 à 12 jaar zich op cognitief gebied?	31
5.1	De theorie van Piaget	31
5.1.1	Concreet-operationele stadium	32
5.1.2	Formeel-operationele stadium	32
5.1.3	Tessa	32
5.2	Hoe leren kinderen?	32
5.2.1	Tessa	33
5.3	Gewetensvorming	33
5.3.1	Modeling	33
5.3.2	Gewetensvorming als verstandelijke ontwikkeling	33
5.3.3	Zelfbeheersing	34
5.3.4	Tessa	34
Hoofdstuk 6	Wat is een competentie?	35
6.1	Het begrip competentie	35
6.2	Het onzichtbare gedeelte van de ijsberg: eigenschappen	35
6.3	Het topje van de ijsberg: gedrag	36
Hoofdstuk 7	Wat is het verschil tussen het inhouds- en betrekkningsniveau van communicatie?	37
7.1	Betrekkningsniveau	37
7.2	Metacommunicatie	38
<u>PRAKTIJKONDERZOEK</u>		39
Onderzoek deel 1		41
1.1	Inleiding	41
1.2	Resultaten	42
1.2.1	Methodes en technieken	42
1.2.2	Kwaliteiten	43
1.2.3	Ideale woonsituatie	44
1.2.4	Tessa over 10 jaar	45

Onderzoek deel 2	47
2.1 Inleiding	47
2.2 Resultaten	47
Conclusies en aanbevelingen	51
Literatuurlijst	53
 <u>BIJLAGEN</u>	 55
Interview 1	57
Interview 2	61
Interview 3	65
Interview 4	69
Interview 5	73
Codeboom	79
Observatie 1	85
Observatie 2	89
Observatie 3	93
Observatie 4	95
Observatie 5	97
Observatie 6	99
Observatie 7	103

Inleiding

“Tessa weigert dikwijls mee te doen, ook voor taakjes die ze doorgaans goed kan. Tijdens groepsactiviteiten spreekt ze dikwijls voor haar beurt. Bij een opmerking wordt ze boos en gaat zitten mokken met haar armen krampachtig gekruist en een verbeten gezicht. Een andere keer zal ze boos weglopen en naar haar kamer gaan. Altijd voelt Tessa zich verongelijkt. Ze vindt dat iedereen iets tegen haar heeft, maar ze kan zelf nauwelijks iets verdragen van een ander. Vaak daagt ze de leiding, maar ook de andere cliënten uit.”

Hoe ga je hier mee om? Wat is een goede manier? Waarom vertoont ze dit gedrag? Het gedrag van Tessa roept vele vragen op bij de groepsleiding.

In de zomer van het jaar 2006 is Tessa in de Oosterbeekstraat komen wonen. Al gauw kwam de groepsleiding er achter dat het niet gemakkelijk is haar op een goede en professionele manier te begeleiden. Vanuit de Oosterbeekstraat kwam de vraag naar een begeleidingsplan voor Tessa.

De vraag waarop in deze scriptie een antwoord wordt gegeven luidt:

“Over welke competenties moet je als professioneel begeleider beschikken om Tessa te kunnen begeleiden?”

De doelstelling van dit project is dat er een afgestemd begeleidingsplan van Tessa komt, zodat iedereen haar in de toekomst op dezelfde manier kan begeleiden.

Teamleden van de Oosterbeekstraat vertelden dat ze niet goed wisten hoe ze Tessa het beste konden begeleiden. Ze vertoont regelmatig probleemgedrag en de groepsleiding vindt het moeilijk daar op een goede manier op te reageren. Zij geven aan dat Tessa iemand is die je raakt. Zij doet iets met je, of je dat nu wil of niet. Ze ligt regelmatig in de clinch met de groepsleiding.

Wanneer Tessa gaat verhuizen is het een goed middel om mee te geven aan nieuwe groepsleiding.

Toen de onderzoeksvraag en de doelstelling duidelijk waren, is een route uitgestippeld om tot het antwoord op de onderzoeksvraag te komen. Om te beginnen is er een literatuuronderzoek. De volgende deelvragen worden hierin beantwoord:

- Wat is Amarant?
- Wat is de beeldvorming van Tessa?
- Wat is de levensgeschiedenis van Tessa?
- Op welke manier ontwikkelt een kind van ongeveer 4 jaar zich op sociaal-emotioneel gebied?
- Op welke manier ontwikkelt een kind van 10 a 12 jaar zich op cognitief gebied?
- Wat is een competentie?
- Wat is het verschil tussen het inhouds- en betrekkningsniveau van communicatie?

Na het literatuuronderzoek volgt het praktijkonderzoek. Dit praktijkonderzoek is in twee delen opgesplitst:

- Observaties van de eetsituatie met behulp van een videocamera.
- Interviewen van alle teamleden.

Uit deze onderzoeken volgen conclusies en aanbevelingen.

En tot slot volgt er een afgestemd begeleidingsplan van Tessa.

Hoofdstuk 1

Wat is Amarant?

Tessa woont in de Oosterbeekstraat in een huis van de instelling Amarant. Amarant verleent diensten aan mensen met een verstandelijke beperking en hun omgeving. In dit eerste hoofdstuk geef ik informatie over de instelling en ga ik in op de visie van Amarant. Vervolgens spits ik me toe op de Oosterbeekstraat.

1.1 Amarant

Amarant bestaat uit zo'n 3500 medewerkers, die in Midden- en West-Brabant op een betrokken en deskundige wijze diensten verlenen aan mensen met een beperking en hun omgeving.

Verdeeld over acht districten ondersteunen deze medewerkers meer dan 3000 mensen met een beperking bij het wonen, het werken en de vrijetijdsbesteding.

Daarnaast ondersteunen medewerkers van Amarant thuiswonende kinderen met een beperking en hun omgeving door het bieden van thuiszorg, gezinsondersteuning, schoolbegeleiding, buitenschoolse opvang, dagopvang, logeermogelijkheden en het bieden van crisisplaatsen.

Ouders, die zelf voor de huisvesting van hun kind zorgen, maar ook mensen met een beperking, die zelfstandig wonen, kunnen eveneens bij Amarant de ondersteuning krijgen die zij wensen.

De individuele zorgvragen van de cliënt en zijn of haar recht op het zelf invullen van het leven als volwaardig burger in de samenleving vormen voor de medewerkers de belangrijkste uitgangspunten.

De medewerkers, die de dagelijkse ondersteuning en dienstverlening aan de cliënten verzorgen worden ondersteund door orthopedagogen, psychologen, therapeuten en casemanagers.

Amarant is een algemene organisatie. Binnen de dienstverlening is voldoende ruimte voor elke levensovertuiging, waarbij de wensen en keuzes van de cliënt en zijn ouders / vertegenwoordiger het uitgangspunt vormen.

1.2 Visie

De visie van Amarant bestaat uit vijf uitgangspunten:

Samen met anderen in de samenleving voorwaarden creëren, waardoor mensen met een verstandelijke beperking:

1. *aanwezig kunnen zijn in – en deel kunnen nemen aan de samenleving.*
2. *kansen krijgen om zich te ontwikkelen en vaardigheden/ervaringen op kunnen doen.*
3. *kansen krijgen om eigen keuzes te maken in het persoonlijke leven m.b.t. wonen, dagbesteding/werken en vrije tijd.*
4. *goede relaties kunnen onderhouden met familie, vrienden en kennissen.*
5. *met respect en waardigheid bejegend en benaderd worden.*

Amarant hanteert 10 grondregels voor de dagelijkse begeleiding/bejegening van een cliënt:

1. *De waardigheid van en respect voor de cliënt als uitgangspunt voor de zorgverlening nemen.*
2. *Het belang van de cliënt voorop stellen.*
3. *Aandacht schenken aan elke cliënt en je inspannen iedere cliënt te begrijpen.*

4. *Rekening houden met de gevoelens van de cliënt: "Wat jij niet wilt dat u geschiedt, doe dat ook een ander niet."*
5. *Het recht op vrijheid, zelfbeschikking en de eigen levensinvulling van de cliënt honoreren. De cliënt kansen geven om keuzes te maken in zijn/haar persoonlijke leven. De cliënt helpen/ondersteunen om keuzes te (leren) maken.*
6. *De privacy van de cliënt respecteren en zorgvuldig omgaan met diens persoonlijke bezittingen.*
7. *Zeer terughoudend zijn in het opleggen van regels, beperkingen, geboden en verboden.*
8. *De ontwikkeling van de cliënt en zijn/haar maatschappelijke participatie bevorderen. De cliënt waar nodig ondersteunen in het onderhouden van goede relaties met familie, vrienden en kennissen.*
9. *De deskundigheid van ouders en/of wettelijke vertegenwoordigers erkennen en hen bij de zorg betrekken.*
10. *Gepaste maatregelen nemen wanneer de bejegening van de cliënt in gevaar is.*¹

1.3 Oosterbeekstraat

Tessa heeft twee jaar in de Oosterbeekstraat gewoond. Dat is een straat in de Reeshof waar twee huizen van Amarant staan. De huizen staan in een woonwijk. In ieder huis wonen vijf cliënten. Zij hebben allemaal een eigen slaapkamer en delen de huiskamer, keuken en badkamer. Het team bestaat momenteel uit vijf vaste teamleden en een leerling. Van de vijf vaste teamleden zijn er drie persoonlijk begeleiders. Het niveau van de cliënten is licht tot matig verstandelijk beperkt. Ziektebeelden die voorkomen zijn het down syndroom, spina bifida (open ruggetje), autisme.

1.4 Visie van de Oosterbeekstraat

Het creëren van een zo normaal mogelijke woon/leefomgeving. Waar cliënten zich thuis kunnen voelen, zichzelf kunnen zijn en aangesproken worden op hun mogelijkheden. Er wordt rekening gehouden met hun beperkte capaciteiten, anderzijds dient een gezonde en reële ontwikkeling gaande worden gehouden m.b.t. zelfstandigheid en verantwoordelijkheid. Belangrijk is de betrokkenheid van de cliënten, een zelfbepaling vanuit de eigen beleving. Daarnaast is het van belang de cliënt te begeleiden in zijn persoonlijke verzorging, zijn werksituatie, zijn vrijetijdsbesteding en zijn sociale omgangsvormen en contacten binnen het sociale netwerk. Alles normaal waar dat kan en alleen speciaal waar nodig.

1.5 Methodisch handelen

Elke cliënt heeft een persoonlijk plan. Hierin staat de beeldvorming en ondersteuningsvragen. Elk teamlid draagt bij aan het tot stand komen van de beeldvorming. Een keer per twee jaar vindt er een bespreking van het Persoonlijk Plan plaats. Tijdens dit gesprek zijn de persoonlijk begeleider, clustermanager, ouders van de cliënt en de cliënt zelf aanwezig. Twee keer per jaar is er binnen het team een evaluatie van de ondersteuningsvragen.

Met de cliënten met autisme of een aan autisme verwante stoornis wordt gewerkt met 7-stappenplannen. Hierin staat duidelijk hoe een nieuwe situatie eruit gaat zien.

¹ Internet: www.amarant.nl

1.5.1 Eigen Initiatief Model

Een methodiek waarmee veel gewerkt wordt op de Oosterbeekstraat is het Eigen Initiatief Model (EIM). Bij het EIM gaat het erom dat mensen met een verstandelijke beperking leren zelf na te denken over allerlei zaken waarmee zij in het dagelijks leven te maken krijgen. Als zij zelf kunnen nadenken kunnen zij beter keuzes maken en vergroten zij hun zelfstandigheid thuis, op school, op het werk, in hun vrije tijd en in hun sociale relaties. Het is een uitwerking van de visie waarvan de kernbegrippen zijn: burgerschap, gelijke rechten en plichten, zelfstandigheid, verantwoordelijkheid en ondersteuning in de eigen leefomgeving.

Generalisatie

Generalisatie is de toepassing van kennis en vaardigheden in de praktijk van alledag. Eén van de meest opvallende zaken bij mensen met een verstandelijke beperking – als het gaat om leren – is dat zij veel moeite hebben om kennis en vaardigheden die zij hebben geleerd zelfstandig toe te passen in allerlei dagelijkse situaties. Een voorbeeld: Jan heeft van zijn begeleider geleerd hoe hij soepballetjes moet maken. Vandaag echter moeten er geen soepballetjes gemaakt worden, maar gehaktballen voor bij de zuurkool. De begeleider verwacht dat Jan – omdat het dezelfde soort handelingen vraagt als bij het maken van soepballetjes – geen moeite zal hebben met het maken van gehaktballen. Deze verwachting blijkt echter niet uit te komen. Als de begeleider na een tijdje bij Jan komt kijken, heeft hij een stapel soepballetjes gemaakt.

Generalisatie is een van de belangrijkste criteria om te kunnen bepalen of leren ook resultaat heeft. Bij mensen met een verstandelijke beperking lijkt dit nu juist het grootste knelpunt op te leveren. Ze kunnen heel veel vaardigheden leren, daarvan zijn talloze voorbeelden te noemen. Voor de toepassing daarvan in het dagelijks leven – de generalisatie dus – zijn ze echter afhankelijk van anderen. Anderen zoals ouders, leerkrachten, persoonlijk ondersteuners, jobcoaches en dergelijke.

Aangeleerde afhankelijkheid

Mensen met een verstandelijke beperking zijn – meer dan op grond van hun leeftijd verwacht mag worden – afhankelijk van anderen om te kunnen functioneren in de samenleving. Afhankelijkheid is niet erg. Iedereen is afhankelijk van anderen. Maar in de huidige visie op ondersteuning – waarvan vermaatschappelijking van de zorg een kernthema is – staan begrippen als zelfregie en zelfstandigheid centraal. Ondersteuning dient ertoe bij te dragen dat mensen meer zelf de regie over hun leven leren nemen en leren zelfstandiger te leven en minder afhankelijk te worden van ondersteuning door professionals. Voor de meeste mensen met een verstandelijke beperking geldt dat zij waarschijnlijk hun hele leven lang afhankelijk blijven van ondersteuning. Het gaat echter om de vraag op welke manier en met welke intentie die ondersteuning – ook bij het leren – wordt gegeven. Ondersteuning mag mensen niet meer afhankelijk maken dan noodzakelijk.

Juist in de afhankelijkheid schuilt een valkuil, voor zowel mensen met een verstandelijke beperking als voor de mensen die hen ondersteunen in het dagelijks leven. Deze valkuil is de valkuil van de aangeleerde afhankelijkheid. Deze term verwijst naar de houding van veel mensen - om in situaties waarin zij niet weten wat ze moeten doen – terug te vallen op anderen. Aangeleerde afhankelijkheid kan zich op vele manieren uiten. Sommige mensen – zoals Jan eerder – gaan gewoon aan de slag en wachten wel af tot iemand zegt dat ze het anders moeten doen. Anderen wachten af en doen niks, net zolang tot iemand naar ze toekomt en hen uitlegt wat ze moeten doen.

Met de houding van aangeleerde afhankelijkheid doen mensen – zonder zich daarvan altijd bewust te zijn - een appel op het door Van Gennep benoemde 'zorgverleneressyndroom'. De motivatie van veel mensen om te werken met mensen met een verstandelijke beperking is vaak dat 'ze mensen willen helpen'. Als we dan zien dat het Jan niet lukt om gehaktballen te maken, dan ligt het voor de meeste van ons voor de hand om hem uit te leggen en desnoods voor te doen hoe hij gehaktballen moet maken. Wij gaan voor hem denken in plaats van hem te leren zelf na te denken.

Hoofdstuk 2

Wat is de beeldvorming van Tessa?

In het eerste hoofdstuk heb ik het gehad over de instelling in zijn geheel en over de Oosterbeekstraat. Nu ga ik in op Tessa zelf. De onderzoeksvraag van deze scriptie luidt: “over welke competenties moet je als professioneel begeleider beschikken om Tessa te kunnen begeleiden?” Het uiteindelijke product is een begeleidingsplan voor Tessa, waarin handvatten staan voor begeleiders zodat iedereen haar op dezelfde manier kan begeleiden. Het is toegespitst op één persoon: Tessa. Daarom is het van belang dat je weet wie zij is, hoe zij in elkaar zit.

In deze beeldvorming komen de volgende punten aan bod:

- Lichamelijke verzorging
- Motoriek
- Gezondheid
- Communicatie
- Informatievoorziening
- Levensritme
- Seksualiteit
- Gedrag
- Psychische- en ontwikkelingsstoornissen
- Sociaal functioneren
- Wonen en vrije tijd
- Dagbesteding/werk
- Levensbeschouwing

Samen met Tessa heb ik bovenstaande punten besproken en daar een verslag van gemaakt. Vervolgens heb ik de reeds bestaande beeldvorming vergeleken met de beeldvorming die uit de gesprekken met Tessa was voortgekomen. Zo nodig heb ik deze op een paar punten aangevuld. Tessa heeft tegen mij verteld hoe ze in elkaar zit. Vandaar dat ik ervoor gekozen heb de beeldvorming in de ik-vorm te schrijven. In de schuin gedrukte tekst staan aanvullingen over de onderwerpen, gezien vanuit het standpunt van de begeleiding.

2.1 Lichamelijke verzorging

Iedere dag ga ik onder de douche. Dan was ik mijn haren met shampoo en ook was ik mezelf iedere dag met zeep. Doordeweeks, wanneer ik moet werken, doe ik dat 's avonds. Als ik doordeweeks 's ochtends wakker word, was ik mijn gezicht aan de wastafel. Wanneer ik ongesteld ben was ik mezelf 's morgens met een washandje. Ik gebruik maandverband en verschoon dit zelf regelmatig. Zeker wanneer ik ongesteld ben gebruik ik lactacyd.

Twee keer per dag poets ik mijn tanden: 's ochtends wanneer ik wakker word en 's avonds voor het slapen gaan.

Elke dag doe ik schoon ondergoed (met een inlegkruisje) en schone sokken aan. Maar de schone sokken wil ik in mijn haast 's ochtends nog wel eens 'vergeten'. Dan trek ik gauw mijn sokken van de vorige dan aan.

's Morgens na het douchen gebruik ik altijd deodorant. Ook wanneer ik zweet gebruik ik deodorant.

2.2 Motoriek

Mijn fijne motoriek is goed ontwikkeld. Ik ben graag met mijn handen bezig. Knutselen vind ik erg leuk om te doen en ik ben graag aan het prullen met mijn handen. Met mijn grove motoriek gaat het ook goed. Sinds kort sport ik drie keer per week bij de Pelikaan. Daar ben ik mijn conditie aan het opbouwen en aan het proberen af te vallen. Ik heb bij de Pelikaan een vaste begeleider. Deze is altijd op woensdag aanwezig. Een keer per maand kijk ik samen met hem hoe mijn conditie is en is het mogelijk om programma's op de apparaten aanpassen. Op dit moment heb ik een fitnessprogramma van ongeveer 50 min. Het doel is om hier een uur van te maken.

2.3 Gezondheid

Mijn gezondheid is prima. Ik ben niet vaak ziek. Wel heb ik last van extreem overgewicht. Ik heb een eetplan en probeer me hier altijd aan te houden, maar dat vind ik soms wel moeilijk. *Tessa is niet echt gemotiveerd om af te vallen. Niet wanneer het gaat om het opletten wat ze eet. Door het sporten raakt ze wel wat meer gemotiveerd.* Door het sporten merk ik dat ik meer energie krijg, me fitter voel en ook beter in mijn vel zit. Ik voel me vrolijker.

Ik ga een keer per twee maanden naar de diëtiste en ik word twee keer per maand gewogen op de Oosterbeekstraat. Ik moet letten op mijn bloeddruk en daarvoor ga ik per kwartaal op controle. Ik heb een lichte vorm van astma, maar ik heb er niet vaak last van. Ik ben erg gevoelig voor pleisters; ik kan daardoor uitslag krijgen. De witte pleisters voor de gevoelige huid helpen wel. Ook heb ik een zonneallergie. Ik kan hierdoor rode bultjes krijgen en jeuk op mijn armen, handen en gezicht. Hiervoor moet ik me insmeren met Vichy sunblock 60. Ik slik de pil om mijn menstruatie regelmatig te houden. Ik houd de strip zelf bij. Wel controleert de leiding altijd of ik de pil heb geslikt. Tijdens de menstruatie kan ik last krijgen van krampen en dan gebruik ik hiervoor Ibuprofen.

2.4 Communicatie

Als je met iemand praat moet je duidelijk praten, die ander aankijken en niet met je hand voor je mond moet praten. Ik weet heel goed hoe het moet, maar wil dit soms nog wel eens vergeten. Vooral als ik niet zo'n goede zin heb en niet zo lekker in mijn vel zit. Aan mijn blik kun je meestal wel zien als dit het geval is. Ik kan heel chagrijnig kijken. Wanneer ik niet zo lekker in mijn vel zit ben ik dus chagrijnig en ga ik expres dwars doen. Als de leiding vraagt of ik iets wil doen, doe ik het nog wel die avond maar pas op het moment dat ik er zelf zin in heb. Dan ben ik heel onverschillig en denk bij mezelf: 'barst maar'. Ik zit dan ook onderuitgezakt, kijk anderen niet aan als ik praat, praat met mijn hand voor mijn mond. Ik wil nog wel eens terugkomen op dingen, want dan heb ik erover na kunnen denken.

Soms vind ik het moeilijk om de reactie van een ander in te schatten. Stel dat iemand tegen mij zegt dat er iemand is overleden, dan kan mijn reactie zijn 'dan moet je je daar maar gewoon overheen zetten'. Dan geef ik te snel een antwoord en denk ik daarna 'o jee, wat heb ik gezegd?'.

Ik vind het fijn wanneer de leiding duidelijk aangeeft wat ze bedoelen. Soms begrijp ik bepaalde dingen niet, maar meestal wel.

Tessa heeft duidelijke afspraken nodig en ze probeert er dikwijls onderuit te komen. We maken dan samen de afspraken met haar, maar later heeft ze er dan geen zin in. In de communicatie met Tessa moet je concreet zijn. Bij lange verhalen lijkt ze de draad kwijt te raken en pikt ze alleen op wat ze zelf belangrijk vindt of zelf graag wil horen. Ze is duidelijk in wat ze wil. Ze is verbaal erg sterk en geeft altijd haar weerwoord. Ze wil graag het gelijk aan haar kant hebben.

Ze wil zelf haar eigen beslissingen nemen, maar heeft hierin begeleiding nodig. Het is belangrijk dat ze het gevoel heeft dat ze beslissingen zelf heeft genomen. Dit doe je door aan haar te vragen wat ze wil en aan te geven wat de consequenties zijn voor haar. In het verleden, toen Tessa nog bij moeder woonde, heeft ze PMT (psychomotorische therapie) gehad op 't Hooge Veer. Dit was met name bedoeld om ervoor te zorgen dat haar mimiek en houding zou gaan veranderen. Ze gaf namelijk kinderlijke reacties die niet gepast waren in sociale situaties. In juni 2006 is de PMT gestopt en een evaluatie was er in september 2006. Haar mimiek en houding waren veranderd in positieve zin.

2.5 Informatievoorziening

Ik kan lezen en schrijven. Ongeveer een keer in de week kijk ik naar het jeugdjournaal. Dat begint om 17.50u en dat kijk ik wanneer ik bij mijn moeder ben.

Ik heb een agenda. Hierin schrijf ik afspraken voor bijvoorbeeld de tandarts. Verder gebruik ik mijn agenda niet veel. Ook heb ik een kalender. Deze gebruik ik om activiteiten op te schrijven van de personeelsvereniging van mijn werk.

Tessa is goed georiënteerd in tijd, dag en persoon. Hoort ze iets in de wandelgangen, dan zal ze dit komen vertellen als 'tip'. Wanneer de omgeving rustig is, is ze zelf ook rustig. Maar wanneer haar omgeving drukker is (qua stemvolume of aantal mensen) is ze zelf ook meer aanwezig met haar stemvolume.

2.6 Levensritme

Doordeweeks gaat mijn eerste wekker 's ochtends om 6.00 uur af. Om 6.20 uur gaat mijn mobiel. Deze zet ik op snooze en om 6.30 uur sta ik op. Dan was ik aan de wastafel mijn gezicht en kleed mezelf aan. Wanneer ik dit gedaan heb ga ik ontbijten, pak mijn tas in, ga naar het toilet en om ongeveer 7.15 uur vertrek ik op de fiets naar mijn werk. Bij windkracht 6 of hoger ga ik met de taxi, want met harde wind fiets ik niet graag. Om 8.00 uur begin ik met werken bij de diamantgroep. Mijn pauzes zijn daar op de volgende tijden: 10.00 – 10.15 uur, 12.45 – 13.15 uur, 15.00 – 15.15 uur. Om 16.30 uur ben ik klaar met werken. Op maandag en woensdag ga ik rechtstreeks vanuit mijn werk naar de Pelikaan om te sporten en eet ik later. Wanneer ik niet ga sporten ben ik rond 17.00 uur thuis en eten we rond 17.30 uur. 's Avonds doe ik mijn taakjes, rust ik lekker uit en kijk ik tv. Mijn taakjes op maandag zijn de volgende: aardappels schillen, vaatwasser uitruimen, kleren wassen. Op dinsdag vul ik de wc-rollen bij. Op woensdag was ik mijn kleren. Op donderdag ruim ik de vaatwasser uit. Op vrijdag ben ik altijd vrij. Vrij van taakjes en vrij van het werk. Op deze dag probeer ik ook te gaan sporten. Om het weekend ga ik van vrijdag tot zondag naar mijn moeder.

Veranderingen in haar dagprogramma vindt Tessa niet prettig. Ze reageert beter op het tijdig van tevoren aangeven van een verandering dan wanneer het kort van tevoren is.

2.7 Seksualiteit

Ik heb voorlichting gehad over seksualiteit. Zo weet ik welke voorbehoedsmiddelen er zijn en hoe deze werken. Ik heb een relatie gehad. Dit was met een huisgenoot op de Oosterbeekstraat. De rest van dit onderwerp houd ik graag privé.

2.8 Gedrag

Als ik voor het eerst ergens naartoe ga vind ik dat meestal wel spannend. Je merkt aan mijn gedrag (blij: hard lachen, veel praten. Boos of verdrietig: weglopen, muziek hard, grote mond) hoe ik me voel op dat moment. Dit kan snel wisselen. Wanneer ik boos ben vind ik het fijn als je er later op terug komt.

Wanneer ik een conflict met iemand heb wil ik dat graag snel uitpraten. Dan bied ik mijn excuses aan. Wanneer ik heel erg boos ben loop ik weg. Als je me dan achterna komt lopen word ik nog bozer. Laat me dan maar liever even afkoelen.

Als ik aan het eind van de middag thuis kom van mijn werk heb ik graag dat je me even tien minuten met rust laat. Want ik moet dan even omschakelen van werken naar privé en bijkomen van het fietsen. Ik vind het vervelend als je dan van alles aan me gaat vragen. Als je dat toch doet kan ik soms chagrijnig reageren.

Wanneer ik vind dat mensen lopen te zeuren of ik heb een vervelende dag ben ik chagrijnig en onbeleefd.

Ik ben graag een op een met de begeleiding. Ik vind het fijn om alleen met de begeleiding te zijn, want dan krijg ik veel persoonlijke aandacht. Dan kan ik mijn verhaal kwijt en flink spuien.

Tessa kan moeilijk met kritiek omgaan. Als je haar aanwijzingen of tips wilt geven slaat ze deze regelmatig in de wind, want ze weet het allemaal wel. Ook probeert ze de leiding onderling of leiding tegenover moeder soms tegen elkaar uit te spelen. Dit kan ook een testmoment zijn of dat we met z'n allen op de hoogte zijn. Ze probeert ook regelmatig onder taakjes uit te komen als ze daar op dat moment geen zin in heeft. Regelmatig zoekt ze de leiding op. Wanneer ze in een goede bui is kan ze erg behulpzaam zijn. Soms gaat ze hierin erg ver en is ze veel aan het regelen en komt ze dominant over.

Ze heeft duidelijkheid en structuur nodig, dus afspraken zijn erg belangrijk voor haar. Ze vindt dit zelf ook belangrijk en prettig dat dit op papier staat, maar probeert er daarna regelmatig toch onderuit te komen of de afspraken te veranderen. Ze heeft een negatief zelfbeeld en is daardoor waarschijnlijk onzeker.

2.9 Psychische- en ontwikkelingsstoornissen

Ik heb een vorm van autisme. Een aan autisme verwante contactstoornis. Contact maken met andere mensen vind ik niet moeilijk, maar het onderhouden van die contacten wel. Vaak is er sprake van eenrichtingsverkeer van contacten met andere mensen. Ik ben dan de persoon die contact zoekt.

Van plotselinge veranderingen raak ik in de stress. Ik vind duidelijk en structuur daarom erg belangrijk.

Het is belangrijk dat ze duidelijkheid en sturing krijgt. In verschillende verslagen komt naar voren dat Tessa kenmerken vertoont van een aan autisme verwante stoornis.

Psychologisch onderzoek door Hondsberg la Salle in 2003 geven de volgende scores: TIQ=78, VIQ=76 en PIQ=86. Dit is vergelijkbaar met een dertienjarige.

Uit psychologisch verslag van de Wendel uit 2002 is o.a. het volgende uitgekomen: haar sociaal-emotionele leeftijd is tussen de 3 en 7 jaar. Echter wat betreft 'omgang met volwassenen', 'omgang met de leeftijdgenoten' en 'belevenis van zichzelf' scoort ze nog onder de 3 jaar.

2.10 Sociaal functioneren

Ik heb contact met de mensen van de kunstclub waar ik een keer in de twee weken naartoe ga, met mijn begeleider bij de Pelikaan en mijn collega's van het werk. Al deze mensen zie en spreek ik wanneer ik op het werk ben of aanwezig bij de activiteit, maar privé niet. Ik heb een vriendin. Haar spreek ik wel eens via de telefoon en soms spreken we iets af. Dat afspreken probeer ik een keer in de maand te doen, maar dit lukt niet altijd. Het contact met andere mensen is bijna altijd eenrichtingsverkeer. Ik ben dan degene die contact zoekt. Dat vind ik heel vervelend. Als anderen geen contact zoeken, stop ik daar ook mee.

Met mijn moeder en Sjef (vriend van moeder) heb ik wel veel contact.

Tessa heeft een kleine leefwereld. Ze is sociaal vaardig, maar wel egocentrisch getint.

Binnen de Oosterbeekstraat gaat haar belangstelling voornamelijk uit naar haar ex-vriend en minder naar haar andere huisgenoten. Haar moeder is erg belangrijk voor haar. Tessa biedt naar de leiding toe soms veel weerstand. Dan reageert ze onverschillig, doet het tegenovergestelde hetgeen de leiding aangeeft en geeft ze een grote mond.

2.11 Wonen en vrije tijd

In juni 2006 ben ik in de Oosterbeekstraat in Tilburg komen wonen. Daar woon ik nu twee jaar. Per april 2008 woon ik op de Broekhovenseweg in Tilburg. Op de Oosterbeekstraat had ik een eigen slaapkamer. Op mijn slaapkamer had ik een vogeltje die ik verzorgde. De huiskamer moest ik delen, maar die had ik eigenlijk voor mezelf want mijn huisgenoten bleven meestal op hun kamer zitten. Net als mijn andere huisgenoten had ook ik wat huishoudelijke taakjes die ik moest doen, zoals aardappels schillen en vaatwasser in- en uitruimen. Op de Broekhovenseweg ga ik zelfstandiger wonen.

Tessa is dominant aanwezig binnen de Oosterbeekstraat en dit is vaak moeilijk voor de andere huisgenoten. Ze is heel erg sfeerbepalend.

In mijn vrije tijd ga ik op maandag-, woensdag- en vrijdagavond sporten. Een keer in de twee weken ga ik op dinsdagavond naar de kunstclub. Op de kunstclub laat ik me in mijn gedrag soms meeslepen door anderen. Als iemand anders druk is, kan ik daar ook druk van worden. We mogen daar zelf activiteiten aangeven die we graag willen doen. Dat vind ik wel fijn.

2.12 Dagbesteding / werk

Vanaf 2003 werk ik bij een sociale werkplaats, bij de Diamantgroep. Ik schaam me er voor om tegen andere mensen te zeggen dat ik bij de Diamantgroep werk, want andere mensen hebben vaak wel een negatieve mening over mensen die daar werken. Ik ben daar productiemedewerkster en doe inpakwerk. We maken ook kersenpitzakken.

Op mijn werk is het wel druk, maar ook gezellig. Er is wel vaak herrie van de naaimachines. Op vrijdagmorgen mag ik oefenen op de naaimachines.

Met de begeleiding van het werk kan ik het wel goed vinden. Behalve met een persoon. Ik zit meestal bij dezelfde collega's. Dan zitten we met zijn drieën bij elkaar. We kunnen het goed vinden samen.

Iedere maand krijg ik salaris op mijn rekening gestort.

2.13 Levensbeschouwing

Ik ben gedoopt en dus Rooms Katholiek, maar ik ga nooit naar de kerk. Mijn communie en vormsel heb ik niet gedaan. Ook bid ik nooit. Ik geloof wel dat er een hemel is en dat ik daar naartoe ga wanneer ik dood ga. "Als ik dood ga wil ik niet gecremeerd worden. Leg mij maar gewoon onder de grond neer." Ook ben ik geen donor.

Hoofdstuk 3

Wat is de levensgeschiedenis van Tessa?

Zoals eerder beschreven is deze scriptie toegespitst op Tessa. In hoofdstuk 2 is een beeld geschetst van wie zij nu is. In dit hoofdstuk wordt Tessa beschreven in haar jongere jaren. Iemands levensgeschiedenis, met alle daarbijbehorende specifieke situaties en ervaringen, geeft een uniek karakter aan de wijze waarop iemand zichzelf en zijn omgeving beleeft.

De volgende punten komen aan de orde:

- Zwangerschapsperiode – geboorte
- Medische opmerkingen/aandachtspunten
- Baby- en peutertijd
- Schoolperiode
- Gezinssituatie
- Behandelingen, onderzoeken, tests, opnames ed.
- Werk
- Activiteiten
- Sociaal functioneren

De informatie hiervoor heb ik verkregen uit een kort verslag dat moeder gemaakt heeft en uit rapporten van de Hondsberg en psychomotorische therapie (PMT).

3.1 Zwangerschapsperiode – geboorte

Op 30 december 1985 is Tessa geboren. Zwangerschap geen bijzonderheden. Na de bevalling had Tessa last van benauwdheid en moest zij geklopt worden. Zij had problemen met drinken en er waren infecties. Ze woog 2550 gram.

3.2 Medische opmerkingen/aandachtspunten

Als baby was Tessa erg vaak ziek en is ze vaak opgenomen in het ziekenhuis voor erge koorts en pseudo-croup. Pseudo-croup is een infectie van het bovenste deel van de luchtwegen veroorzaakt door een virus. Voor de koorts was er nooit een verklaring. Op driejarige leeftijd zijn haar ogen recht gezet. Ze had een lui oog. Nadat ze ook aan haar amandelen was geholpen, hield het ziek zijn op. Tot haar derde jaar was Tessa een slechte eter.

Tessa heeft altijd regelmatig last van haar oren gehad. Daar heeft ze buisjes voor gekregen.

3.3 Baby- en peutertijd

Tessa was een makkelijke baby die nooit huilde en heel veel sliep. Tijdens het eten moest je haar constant onder de voeten kriebelen om haar wakker te houden. Het kruipen en lopen ging op de normale leeftijd. Ook de taalontwikkeling is normaal verlopen. Haar woordenschat is groot, maar ze kan deze niet gebruiken om weer te geven wat ze bedoelt. Ze was erg snel zindelijk. Tessa is gedoopt.

Toen ze twee werd is ze naar de peuterspeelzaal gegaan. Dit om met kinderen van haar eigen leeftijd te spelen. Tessa ging er graag naartoe, maar speelde wel altijd alleen en werd erg druk. Als je met haar naar een speeltuin ging liep ze naar alle speeltoestellen toe, maar als je na twee uur weer naar huis ging was ze nog nergens in of op geweest.

3.4 Schoolperiode

Op haar vierde ging ze naar de kleuterschool in Utrecht. Daar had ze het erg naar haar zin. Het viel de juf op dat Tessa anders was dan de andere kinderen en nog steeds het liefst alleen speelde. Ze was nooit agressief tegen andere kinderen. Er kwamen wel vaak andere kinderen bij haar thuis spelen. Maar dan waren die kinderen meestal met elkaar aan het spelen en was Tessa iets anders aan het doen.

In groep drie en vier kon Tessa niet stil zitten en luisterde niet goed. Het verbaasde de juf wel dat ze ondanks dat toch alles oppikte. In overleg met de school, de schoolarts en de ouders is besloten dat het voor Tessa beter was om LOM onderwijs (onderwijs voor kinderen met Leer- en OpvoedingsMoeilijkheden) te gaan volgen. Daar is het nooit goed gegaan. Ze is erg gepest en geslagen. Thuis op straat ging het niet beter. Omdat ze met een busje gehaald werd mochten de kinderen in de buurt niet met Tessa spelen van hun ouders. Tessa was in die periode overactief. Ook kon ze rare dingen zeggen of doen en was ze erg impulsief. Wanneer Tessa samen speelde met andere kinderen was zij de baas en eiste ze veel aandacht.

Sinds haar elfde jaar is het overgewicht extreem toegenomen. Oorzaak ligt vermoedelijk in een aantal gebeurtenissen: dood van lievelingsopa, echtscheiding ouders en verhuizing naar Tilburg i.v.m. werk van moeder. In de oude woonplaats Vianen kende Tessa iedereen. In Tilburg is Tessa eigenlijk nooit geaccepteerd door de kinderen. Tessa wil graag afvallen, maar het lukt haar niet. Er ligt een grote verantwoordelijkheid bij haar, want moeder werkt fulltime en Tessa is vaak alleen (na schooltijd en in schoolvakanties) thuis. Vermoedelijk gaat ze eten uit verveling. Ze heeft geen vrienden. Moeder en dochter zijn op elkaar aangewezen.

3.5 Gezinssituatie

Toen Tessa elf jaar was zijn haar ouders gescheiden. Dit was in het jaar 1996. Sinds november 2000 is er geen contact meer met de biologische vader. Tessa beweert dat haar vader haar nooit geaccepteerd heeft zoals ze is. Voorheen had ze een weekend- en vakantiedienstregeling. Op haar twaalfde jaar heeft ze een maand bij haar vader gewoond (ze mocht zelf kiezen bij wie ze ging wonen). Maar dit viel tegen, waarop ze weer bij moeder ging wonen. Vader accepteerde dit niet. De vader heeft een nieuwe relatie en woont in Woerden.

In de periode na de scheiding is er veel aan het licht gekomen: Tessa's vader was in de tijd daarvoor hele dagen thuis en haar moeder werkte. Tessa vertelde dat ze thuis alles moest doen. De handen van haar vader zaten ook erg los. Ze heeft toen ook verteld dat ze een keer in het park is aangerand toen ze een weekend thuis was van het AZU (Academisch Ziekenhuis Utrecht). Ze heeft nare dingen bij die man moeten doen en durfde het thuis niet te vertellen. Ze was bang dat ze op haar donder zou krijgen. Die aanranding is gebeurd toen ze acht jaar was. Ze heeft geen nazorg of therapie gehad. Wel heeft ze zich daarna erg eenzaam gevoeld. Tessa heeft toen een moeilijke tijd gehad.

3.6 Behandelingen, onderzoeken, tests, opnames ed.

In het verleden heeft Tessa vaak in het ziekenhuis gelegen; voor allergie, pseudo croup aanval en gedrag. Er is ook onderzoek ingezet op Prader-Willi syndroom en Fragiele X-syndroom. Beiden zijn niet aangetoond.

Prader-Willi syndroom is een aandoening waarbij er een klein stukje van chromosoom 15 is aangetast. Hierdoor ontstaat er een ziektebeeld dat wordt gekarakteriseerd door spierslapte (hypotonie), vertraagde geestelijke ontwikkeling (hypomentie), kleine

geslachtsorganen (hypogonadisme) en vetzucht (obesitas) ten gevolge van een ontembare eetzucht.

Het fragiele X-syndroom is een erfelijke ontwikkelingsstoornis, die voornamelijk bij mannen voorkomt en waarbij kenmerkende gedragsstoornissen en een lichte tot matige verstandelijke handicap ontstaan. Bij vrouwen met het fragiele x syndroom zijn de verschijnselen in de regel weinig opvallend tot geheel afwezig.

Het is, na het syndroom van Down, de meest voorkomende erfelijke oorzaak van een verstandelijke handicap en komt voor bij 1 op de 4.000 mannen en bij 1 op de 8.000 vrouwen.

Tessa heeft in haar jonge jaren al meerdere behandelingen ondergaan:

Schooladviescentrum: groep 3 basisonderwijs

RIAGG (Regionale Instelling voor Ambulante Geestelijke Gezondheidszorg)

Kinderpsychiatrie opname in ziekenhuis van 3 maanden op 9-jarige leeftijd

Interventies vanuit Nieuw Spraeland De Wendel: volgens de diagnose is er sprake van een symbiotische moeder-dochterband.

Autismeteam RIAGG

SPD (Sociaal Pedagogische Dienst)

In maart 2003 is Tessa opgenomen bij Observatiecentrum en Pedologisch Instituut Hondsborg la Salle. Ze is terecht gekomen op de Burg. Vogelstraat 75. Dit is een leefgroep gelegen in het dorp Oisterwijk en bestaande uit tien kinderen, variërend in leeftijd en niveau van functioneren, maar allen met een eetprobleem. De reden van opname was:

- extreem overgewicht dat zonder behandeling leidt tot een levensbedreigende situatie.
- door haar extreme overgewicht is Tessa erg onzeker en maakt zij moeilijk contact met anderen.

Uit intelligentieonderzoeken is gebleken dat Tessa functioneert op een zwakbegaafd niveau. Haar IQ is 78. Er is sprake van een disharmonisch prestatieprofiel, waarbij de handelingsgerichte vaardigheden op een iets hoger niveau liggen dan de verbale vaardigheden. Tessa heeft een aan autisme verwante stoornis. Ze beschikt wel over sociale vaardigheden, maar kan deze onvoldoende toepassen in voor haar moeilijke situaties. Daarnaast heeft ze behoefte aan duidelijkheid en voorspelbaarheid. Mogelijk hangt een deel van haar eetgedrag met deze aspecten samen: eten uit gewoonte en eten vanuit spanning.

Op de Hondsborg heeft Tessa in een groepje van vijf jongeren weerbaarheidstraining gevolgd. Het doel van deze training was de weerbaarheid vergroten tegen allerlei ongewenst gedrag. Deze training heeft veel impact gehad op Tessa. In de praktische oefeningen en de rollenspellen was er meer weerstand tegen de situatie die ze uitspeelde tegen de therapeut als persoon. Een en ander bleek toch op de rand van haar mogelijkheden te komen, waarschijnlijk door eigen ervaringen versterkt.

Haar gedrag werd erg gespannen, druk en brutaal en ze dreigde weg te gaan en liep dan soms ook weg. Dit gedrag werd later besproken met haar. De oorzaak werd in eerste instantie door haar afgewimpeld en ontweken. Maar uiteindelijk heeft ze de drempel overwonnen en de traumatische ervaring op 11-jarige leeftijd een plekje kunnen geven.

Op de Hondsborg zijn ze met Tessa ook flink aan de slag gegaan om af te vallen. Ze volgde het stippendieet. Zowel op de groep als op het werk en bij moeder was ze hiermee bezig. Moeder deed mee met het dieet, wat voor Tessa erg motiverend werkte. In het begin woog ze 123,1 kg en dit heeft ze terug kunnen brengen tot 80 kg, haar streefgewicht. In de laatste paar weken van haar verblijf is Tessa overgegaan op een maximumdieet. Tessa had aangegeven dat ze het stippendieet niet meer wilde hanteren; vond dit kinderachtig. In overleg met die diëtiste is er afgesproken dat ze haar stippen niet meer hoeft in te vullen. Ook is Tessa toen haar warm eten zelf op gaan scheppen. Aan de hand van de stippenmap en het calorieënboekje leert ze uit te rekenen hoeveel ze

mag eten. Tessa vindt dit niet altijd even leuk om te doen. Een hoop gemopper is dan aan de orde. Met hulp van de groepsleiding lukte het vrij aardig.

Omdat Tessa soms onvoldoende rekening houdt met de gevoelens van een ander en moeilijk om kan gaan met sociale interacties heeft de visor met Tessa gewerkt met de doos vol gevoelens. Er zijn vier bijeenkomsten geweest waarin aandacht werd besteed aan de meest primaire emoties: bang/boos/blij/verdrietig. Het doel was dat Tessa emoties bij zichzelf leert herkennen en bij de ander zodat ze haar gedrag hierop af kan stemmen. Het is gebleken dat dit te hoog gegrepen is voor Tessa. Tijdens de bijeenkomsten deed ze wel redelijk goed haar best, maar in de praktijk paste ze het geleerde niet toe.

In 2005 heeft Tessa psychomotorische therapie (PMT) gehad. PMT is een professionele vorm van ervaringsgerichte hulpverlening. Bewegend bezig zijn en de wijze waarop je je lijf beweegt zijn startpunten en staan centraal.

De behandeldoelen waren de volgende:

- De vraag 'wie ben ik?' meer beantwoord krijgen.
- Meer grip krijgen op eetpatroon door haarzelf in plaats van constante sociale controle en bij stress een toename van eten.
- Hoe haar te activeren.
- Hoe haar groei, opgedaan bij Saltho, voort te zetten (middels ondersteuning).

In 2005 zijn door een orthopedagoog in samenwerking met Tessa, moeder en persoonlijk begeleider de vaardigheden die nodig zijn om zelfstandig te kunnen wonen in beeld gebracht en is de woonbehoefte van Tessa geformuleerd.

3.7 Werk

In de eerste periode dan Tessa in Oisterwijk woonde ging ze op maandag, dinsdag en woensdag stage lopen op de Diamantgroep in Tilburg. In eerste instantie was Tessa er niet zo blij mee dat ze stage moest blijven lopen. Ze wilde liever de hele week naar de Paedologische Instituutschool (PI-school). Dit is een school voor kinderen die vastlopen in het (speciaal) basisonderwijs. Of dreigen dat te doen. Omdat de toekomst van Tessa toch werken werd is er voor gekozen om de stage voort te zetten. Na de stage is ze aangenomen voor een vast dienstverband op de Diamantgroep.

3.8 Activiteiten

Tessa heeft twee zwemdiploma's. En van haar vijfde tot twaalfde jaar heeft ze paardgereden. Na haar achttiende verjaardag ging ze wel eens met moeder op zaterdagavond naar een bingo.

3.9 Sociaal functioneren

In relatie tot andere kinderen

Zowel op de peuterspeelzaal als op de basisschool speelde Tessa meestal alleen. Ze was nooit agressief tegen andere kinderen. Er kwamen wel vaak andere kinderen bij haar thuis spelen. Maar dan waren die kinderen meestal met elkaar aan het spelen en was Tessa iets anders aan het doen. In de periode dat Tessa LOM onderwijs volgde is ze erg gepest en geslagen. Wanneer ze samen speelde met andere kinderen was zij de baas en eiste ze veel aandacht. Na de verhuizing naar Tilburg heeft Tessa nooit aansluiting kunnen vinden bij andere kinderen. Ze had geen vriendinnen. Ze is erg gepest om haar figuur.

In de eerste periode dat ze terechtkwam bij de Hondenberg was Tessa veel bezig om aansluiting te vinden bij andere kinderen. Ze ging het tot uiterste en beweerde na een dag al vriendinnen te hebben op de groep. In de tijd dat Tessa bij de Hondenberg zat heeft ze geen echte vriendschappen opgebouwd met andere kinderen, al kon ze op zich wel redelijk goed overweg met groepsgenootjes. Soms kan Tessa meegaan in het drukke gedrag van anderen. Ze wordt dan erg uitgelaten en is hierin moeilijk af te remmen. Het lijkt er dan op alsof ze zich wil bewijzen tegenover de andere kinderen. Tessa laat niet over zich heen lopen en weet vaak wat ze wel en wat ze niet wil. Soms kan ze hierin erg nadrukkelijk zijn waardoor ze andere kinderen tegen zich in het harnas kan jagen. Tessa zoekt meer de volwassenen op dan leeftijdsgenoten.

In relatie tot volwassenen

Tegenover volwassen liet Tessa ander gedrag zien. De ene keer was ze verlegen, de andere keer zocht ze contact. Op de Hondenberg zocht ze de groepsleiding graag op. Soms is dit om voor zichzelf iets duidelijk te krijgen. Aan de andere kant vertelt ze graag verhalen waardoor ze soms claimend gedrag kan vertonen. Ze wil dan graag als gelijke behandeld worden. Wanneer je haar duidelijk maakt dat ze een van de kinderen is en geen groepsleiding, vindt ze dit niet leuk om te horen. Ze ziet niet altijd wanneer er wel tijd is en wanneer er geen tijd is. 's Morgens vroeg is Tessa meestal niet op haar best. Ze kan dan niet zoveel hebben.

Tessa heeft soms de neiging om weg te lopen uit de situatie. Ze loopt ook wel eens boos naar haar kamer waarna ze de deur dicht gooit. Als je met haar op de situatie terugkomt kan ze hier wel naar luisteren, maar vindt ze het soms moeilijk om te snappen wat je bedoelt. Ze maakt het zich niet snel eigen en kan in de volgende situatie weer in het zelfde gedrag vervallen.

Tessa kan ook een goed humeur hebben en erg gezellig aanwezig zijn. Soms schiet ze hierin wat door. Ze kan dan erg overdreven doen. Bijvoorbeeld veel complimenten geven aan de groepsleiding. Wanneer ze iets met je wil goedmaken kan ze dit vaak niet uitspreken, maar uit ze dit door bepaalde handelingen voor je te gaan doen. Deze zijn vaak erg ongepast, zoals je trui rechtekken, koffiemelk in je koffie doen enz.. Ze snapt niet dat mensen deze 'hulp' niet altijd kunnen waarderen.

Tessa kan voorkeur hebben voor bepaalde personen en dit is dan te merken aan haar gedrag. Ze kan meer hebben van deze personen.

Hoofdstuk 4

Op welke manier ontwikkelt een kind van ongeveer 4 jaar zich op sociaal-emotioneel gebied?

De sociale en emotionele ontwikkeling wordt vaak uitgesproken als "de sociaal-emotionele" ontwikkeling. De sociale en emotionele ontwikkeling ziet men vaak als één geheel. De sociale ontwikkeling houdt in dat een kind zich weet te ontwikkelen tot een sociaal vaardig wezen, dat het gedrag vertoont dat bij de omstandigheden en de leeftijd past. De emotionele ontwikkeling houdt in dat een kind zich emotioneel zo weet te ontwikkelen dat het emoties vertoont die passend zijn bij de omstandigheden en de leeftijd. Het kind moet de wereld om hem begrijpen op zijn eigen niveau en de emoties die al of niet getoond worden, moeten passen bij de leeftijd.

Het sociaal-emotionele niveau van Tessa is niet gelijk aan haar cognitieve niveau. Hier zit een groot verschil tussen. Het sociaal-emotioneel niveau van Tessa is gelijk aan dat van een kind tussen de vier en zeven jaar. Maar op sociaal gebied ligt het vaak nog onder de drie jaar. Het gemiddelde ligt ongeveer rond de vier jaar. Daarom luidt de vraag van dit hoofdstuk 'op welke manier ontwikkelt een kind van ongeveer 4 jaar zich op sociaal-emotioneel gebied?'

Ik bespreek achtereenvolgens de volgende onderwerpen:

- Bewustzijn en zelfbeeld
- Hechting
- Ontstaan van de persoonlijkheid
- Agressie
- Kinderangsten
- Plaats in de kinderrij
- Meisjes en jongens
- Sociale ontwikkeling

Per onderwerp geef ik eerst informatie vanuit de literatuur. Vervolgens spits ik me toe op Tessa. Wat herken ik vanuit de literatuur bij haar?

4.1 Bewustzijn en zelfbeeld

Zelfbesef of zelfbewustzijn begint met een groeiend lichaamsbesef. Wanneer een kind van ongeveer twee jaar in de spiegel kijkt of zichzelf op een foto ziet zal hij zich op dat moment herkennen en weten dat hij diegene in de spiegel of op de foto is. Dat ik-gevoel is dan nog heel erg gebonden aan het moment. Pas tussen de drie en vier jaar lijkt er sprake te zijn van wat je een levenslijn zou kunnen noemen. Kinderen krijgen het gevoel dat ze gisteren en vandaag dezelfde persoon zijn. Bij het begin van de levenslijn ontstaat ook het autobiografisch geheugen. Dat zijn de herinneringen die men later als volwassene heeft over zijn kindertijd. Na ongeveer de derde verjaardag staat een kind psychisch op eigen benen. Het kind beseft dan dat hij een apart bestaand leven leidt. Op deze leeftijd is het kind heel erg met zichzelf bezig. Het eigent zich van alles toe, waardoor er problemen kunnen ontstaan bij het samen spelen met andere kinderen. Een ander teken dat het eigen ik zo belangrijk is dat een kind alleen bezig is met de eigen gevoelens. Hierdoor kunnen kinderen een harde en ongevoelige indruk maken. Ook op de omgang met de ouders treedt een grote verandering op. Kinderen durven nu eerder tegen hen in te gaan, en dan vooral tegen de moederfiguur. Overigens bestaan hierin tussen kinderen grote individuele verschillen.

Tussen de derde en vierde verjaardag vestigt het ik-gevoel zich volgens Selma Fraiberg, zodanig, dat het dat 'afzetterige' karakter verliest en ook ruimte kan laten voor wat

prettig is voor een ander. Het zelfbewustzijn verdiept zich daarna meestal geleidelijk en neemt toe met de taal die kinderen tot hun beschikking krijgen.²

4.1.1 Tessa

Uit zelfbewustzijn ontstaat zelfvertrouwen. Het geeft Tessa zelfvertrouwen wanneer je haar betreft bij huishoudelijke klusjes, zoals koken en haar kleding wassen. Ze wil graag zelfstandig gaan wonen. Om zelfstandig te kunnen wonen leert zij deze activiteiten uitvoeren. Door het gedeeltelijk zelfstandig laten uitvoeren van deze taken en aanmoediging en steun vanuit de groepsleiding wordt de eigenwaarde van Tessa vergroot.

Tessa heeft flink overgewicht, maar zij heeft gebrek aan motivatie om af te vallen. Ze denkt bij zichzelf 'dat kan ik tóch niet'. Daarnaast gebruikt ze haar aanwezige capaciteiten niet om af te vallen, waarschijnlijk door angst om te falen. Ze weet dat ze tussendoortjes moet laten staan, maar omdat ze weet dat ze dat moeilijk vindt probeert ze het niet eens. Tot slot denkt ze bij zichzelf 'zie je wel, ik kan niks' en weg is het laatste restje gevoel van competentie. Deze neerwaartse spiraal noemt men geleerde hulpeloosheid. Al haar hele leven kampt Tessa met overgewicht. Wanneer ze regelmatig ontmoedigende ervaringen meemaakt kan dit zich vastzetten in een negatief zelfbeeld.

4.2 Hechting

Baby's zijn er van nature op ingesteld een hechte liefdevolle relatie aan te gaan met tenminste een persoon. Deze relatie biedt het kindje veiligheid, geborgenheid, en voldoening. Hechting speelt een zeer belangrijke rol bij de ontwikkeling van een kind. Een goede hechting is essentieel voor een goede emotionele en sociale ontwikkeling en helpt een kind om een eigen persoonlijkheid te ontwikkelen. Bowlby is een Britse psychiater die bekend is geworden over zijn theorieën over hechting. Zijn onderzoeken hebben uitgewezen dat kinderen die zich goed hebben kunnen hechten aan een of meerdere personen in het eerste jaar van hun leven sociaal emotioneel beter functioneren dan kinderen die niet de mogelijkheid hebben gehad zich veilig te hechten. De kinderen met een goede hechting blijken beter te kunnen omgaan met tegenslagen, hebben een beter gevoel van eigenwaarde, zijn sociaal vaardiger, weerbaarder, leergierig en minder angstig. Wat overigens niet wil zeggen dat een kind wat angstig aangelegd is, weinig zelfvertrouwen heeft of sociaal wat onhandig of angstig is zich dus niet goed heeft kunnen hechten. Ook bij goed gehechte kinderen zien we deze problemen wel, alleen minder vaak dan bij kinderen die zich niet goed hebben kunnen hechten.

4.2.1 Veilig gehecht of niet?

Gelukkig verloopt de hechting tussen ouders en kinderen over het algemeen goed. We spreken dan van veilige hechting. Maar soms ook verloopt de hechting niet zoals dit zou moeten.

- Dit kan komen door problemen bij het kind, zoals hoge prikkelbaarheid bij het kind (b.v. bij een huilbaby of een kind net een gesloten karakter) maar ook door problemen binnen het gezin of door emotionele problemen bij de ouders. Ook door omstandigheden buiten het kind of gezin op kan de hechting verstoort worden, bijvoorbeeld wanneer het kind door ziekte langere tijd gescheiden moet worden van de ouders.

We zien dan dat het kind onveilig gehecht is, hetgeen zich kan uiten in extreem aan de ouders hangen, maar ook in het juist amper opzoeken van de ouders/ opvoeders. Een veilig gehecht kind durft zolang het zich veilig voelt de wereld te verkennen en

² Kohnstamm, R. (2002). *Kleine ontwikkelingspsychologie. Het jonge kind*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum. P. 167.

zoekt wanneer het angstig is de veiligheid op bij de ouders. De ouders reageren adequaat op de signalen van het kind en zijn er voor het kind wanneer het kind de ouders nodig heeft, maar geven het kind ook de ruimte de wereld te ontdekken.

- Wanneer ouders het kind afwijzen, verwaarlozen of niet reageren op de behoeftes van het kind zien we vermijdende gehechtheid. Het kind vermijdt contact met de ouders en heeft over het algemeen ook weinig vertrouwen in andere mensen. Het kind komt in een isolement
- Dan is er ook een groep ouders die enkel op het kind reageren vanuit de eigen behoefte. Er wordt bijvoorbeeld met het kind gespeeld of geknuffeld wanneer het eigenlijk wil slapen en wanneer het kind behoefte heeft aan spelen of knuffelen geven de ouders geen reactie. Dit leidt tot angstig-afwerende hechting, waarbij het kind vaak juist erg aan de ouder hangt omdat het kind onzeker is over hoe en of de ouder zal reageren op het kind.
- De meest onveilige hechting is de gedesorganiseerde hechting, welke over het algemeen ontstaat door een traumatische ervaring (zoals het verlies van een gehechtheidspersoon) of door een psychiatrische ziekte bij de ouder. De ouder reageert dan sommige periodes wel adequaat op de behoeftes van het kind en andere periodes helemaal niet. We zien bij deze kinderen zowel dat ze zich vastklampen aan de ouder als ook het afweren van de ouder. Het kind durft niet te vertrouwen op de ouder/ opvoeder.

4.2.2 Tessa

Tessa heeft een symbiotische relatie met haar moeder. Dit is een veel voorkomende relatie tussen de ouder en een verstandelijk beperkt kind.

Bij de relatie tussen een ouder en het verstandelijk beperkte kind kan een symbiotische relatie ontstaan doordat het kind meer afhankelijk is van zijn verzorger dan een 'normaal' kind. Het kind ontwikkelt een rijkere en diepe band met de verzorging. De omgeving is liefdevol en knuffelend. Zo ontwikkelt zich een veilige gehechtheid, waarin de moeder zowel in de nabijheid als op afstand kan blijven. Soms blijven kinderen zo nadrukkelijk in deze fase gefixeerd, dat een symbiotische relatie ontstaat, waarin het kind geen ruimte kan nemen tot ontwikkeling. Het komt niet los van de moeder en gaat niet op exploratie uit.

4.2.2.1 Kenmerken symbiotische relatie

Bij het kind met een beperking:

- De cliënt kan moeilijk keuzes maken zonder goedkeuring van de moeder.
- Aanvankelijk gemaakte keuzes worden teruggedraaid als moeder ze alsnog afkeurt.
- De reactie van de moeder heeft invloed op de stemming van de cliënt.
- De cliënt kan niet voor zichzelf opkomen en legt de verantwoordelijkheid over de afgekeurde keuzes bij een ander.
- De cliënt vertoont ambivalent gedrag en is zich er meestal niet van bewust dat hij zijn moeder tegenover anderen uitspeelt.
- De cliënt heeft een negatief zelfbeeld en onderschat zichzelf in de praktische zelfredzaamheid: hij doet een sterk beroep op de zorgfunctie van de moeder.
- Ook op psychosociaal vlak of bij emotionele conflicten wordt de moeder betrokken en eventueel in actie gezet.
- Als de cliënt in staat is om te telefoneren belt hij dagelijks (een aantal keer) met zijn moeder.
- De cliënt manipuleert en intimideert met emoties of psychosomatische klachten.

Bij de moeder:

- De keuze van uithuisplaatsing is gebaseerd op rationele gronden.
- Zij vindt dat ze als beste weet wat goed is voor haar kind.
- Zij ervaart haar bezorgdheid als terecht: de begeleiders laten steken vallen.
- Zij heeft geen of weinig vertrouwen in de begeleiders en de organisatie in het algemeen.
- Zij wil haar zorgfunctie blijven behouden en vindt dit noodzakelijk voor haar kind. Pedagogische aanpassingen of veranderingen ervaart ze als kritiek op haar opvoeding.
- Zij vindt dat haar kind te weinig aandacht krijgt en niet serieus genomen wordt.
- Zij vindt dat zichzelf niet serieus wordt genomen.
- Zij houdt sterk vast aan haar eigen beeldvorming en mening.
- Ze wil te allen tijde voor haar kind opkomen. Is het niet goedschiks, dan kwaadschiks.
- Door veelvuldig telefonisch contact met haar kind houdt ze zichzelf op de hoogte en alert.
- Zij vindt het prettig als zij fysiek ook snel voor haar kind bereikbaar kan zijn. De problemen/angsten van haar kind wijt zij aan de organisatie.
- Zij voelt zich vooral teleurgesteld in de persoonlijke begeleider en brengt diens 'disfunctioneren' in gesprekken en door middel van klachten aan de orde.
- Met emoties intimideert en manipuleert zij zowel haar kind als de begeleiders.
- Haar onvrede of boosheid uit ze op een felle, soms verbaal agressieve wijze.³

4.3 Ontstaan van de persoonlijkheid

Alle verschillende persoonlijkheidskenmerken die iemand heeft, van uiterlijk en innerlijk, hangen niet als los zand aan elkaar en zijn niet betrekkelijk toevallig in een mens samengekomen. Ze vormen samen een karakterpatroon.

Een mens voelt schuld als hij of zij tekortschiet ten opzichte van het eigen geweten en schaamte als hij tekortschiet ten opzichte van het eigen ik-ideaal. Van dat laatste is al iets te merken bij tweejarigen, die bijvoorbeeld wat van slag kunnen raken als men hen iets vraagt te doen wat zij niet kunnen. De kinderlijke reactie op schaamte is: ik ben dom, ze zullen niks met me te maken willen hebben en me in de steek laten. Bij schuld: ik ben slecht, ze zullen me straf geven.

4.3.1 Verschillen in persoonlijkheid

Verschillen in persoonlijkheid ontstaan doordat de tocht door de verschillende fasen niet ongehinderd en gelijkmatig verloopt. Het kan zijn dat de ervaringen in een bepaalde fase meer indruk op een kind maken die in de eraan voorafgaande of erop volgende fase. Die fase drukt dan een extra stempel op zijn persoonlijkheid. Freud onderscheidde dan ook het orale, anale en genitale – of fallische – karakter.

De grotere indruk kan ook ontstaan doordat een kind in een bepaalde fase juist niet voldoende aan zijn trekken komt en daardoor gefrustreerd raakt. Hij blijft dan in zeker zin in die fase hangen. Zo kan, bij iemand die als kind tekort gekomen is aan lichamelijk genot, het alsnog krijgen daarvan een overheersend kenmerk blijven van zijn volwassen persoonlijkheid.

Een kind dat in een bepaalde fase gefrustreerd raakt, kan ook teruggliden in een vroegere fase waarin hij gelukkiger was (regressie). Tijdelijke regressie is vaak te zien

³ http://www.gewooneenbeetjeanders.nl/index.php?option=com_content&view=article&id=93:symbiotische-ouder-kind-relatie&catid=56:informatief&Itemid=86

als vrij plotseling nieuwe eisen aan het kind worden gesteld, zoals bij een ziekenhuisopname of bij de geboorte van broertje of zusje. Het was dan bijvoorbeeld het orale stadium al ontgroeid, maar vindt nu opnieuw troost en lust in allerlei vormen van zuigen en bijten. Het is duidelijk dat, als de omstandigheden ongunstig zijn, uit een tijdelijke regressie een blijvende fixatie kan ontstaan.

Als na het vierde levensjaar de kinderen in de gaten krijgen dat moeder eigenlijk 'van vader' is, ontstaat voor hen een groot probleem dat angst oproept. Kinderen identificeren zich met hun ouders.

Het meisje probeert om moeder te imiteren. Daarmee is een nieuw element aan de persoonlijkheid toegevoegd. Allerlei karaktertrekken en manieren van doen worden door het kind heel stilletjes van de ouders overgenomen.

4.3.2 De omgeving

De aard van het kind en kenmerken van de omgeving zijn niet los van elkaar te zien. Vanaf de peuterleeftijd onderscheidt Bates twee clusters van temperamentverschillen: het gemak van aanpassing aan nieuwe omgevingen en nieuwe mensen enerzijds, en verzet tegen gedragsregulering door ouders en verzorgers anderzijds.

Peuters die zich veel verzetten maken een grotere kans uit te groeien tot lastige en storende schoolkinderen. Maar dit verband wordt duidelijk verzwakt in gezinnen waarin de ouders duidelijke regels stellen.

Een kind leert in de wijze waarop hij wordt grootgebracht door een verfijnd systeem van intrinsieke en extrinsieke beloning en straf allerlei manieren van doen die wij karaktertrekken noemen.

4.3.3 Tessa

Tessa verzet zich erg tegen gedragsregulering door de groepsleiding. Ze neemt dan niet van hen aan wat ze zeggen en wordt boos. Soms begint ze te schelden. Andere keren loopt ze gewoon weg en gaat haar eigen gang.

De laatste tijd wordt met Tessa gewerkt met een puntensysteem. Iedere avond krijgt ze een punt van de groepsleiding. De groepsleiding kijkt in hoeverre ze haar afspraken na is gekomen die dag en geeft haar een punt tussen de zes en tien. Op deze manier wordt ze beloond wanneer ze positief gedrag laat zien. Dan krijgt ze een hoog punt. Maar ze krijgt een laag punt wanneer ze zich niet aan afspraken heeft gehouden. Op deze manier wordt het negatieve gedrag versterkt. Tessa hecht veel waarde aan extrinsieke beloningen. Dat geeft haar zelfvertrouwen.

4.4 Agressie

Een heel algemene definitie van agressie is: gedrag bij mens en dier dat gericht is op het toebrengen van schade aan of op het vernietigen van andere levende wezens of dingen.

4.4.1 Uiting van agressie

Voor de psychologie houdt men het er op dat in ieder mens de mogelijkheid tot agressief gedrag leeft en dat het mede van de omgeving afhangt wanneer en in welke mate agressieve neigingen ook in gedrag worden omgezet. Men is het er ook over eens dat de manier waarop bij mensen agressie wordt geuit een ontwikkeling doormaakt. Het begint bij een klein kind met direct lichamelijke gebaren. Na verloop van tijd ontdekt hij het nut van werktuigen. Zo kan een peuter die samen met een ander kindje in de zandbak aan het spelen is, dat andere kindje met een schep gaan slaan. En ten slotte leert het de kracht van woorden, van verbale agressie. Als nieuwe vormen worden aangeleerd,

blijven de oude echter aanwezig. Algemeen aanvaard is ook de opvatting dat de neiging tot agressieve gevoelens en daarmee tot agressief gedrag, niet in ieder in even sterke mate aanwezig is.

Woede is een belangrijke emotie, die vervolgens kan leiden tot agressief gedrag. Kinderen met ADHD vallen op door aandachtstekort, hyperactiviteit en impulsiviteit. Dat leidt ertoe dat zij in allerlei situaties met leeftijdgenootjes vaak net verkeerd reageren en zich de agressie van anderen op de hals halen. Omdat zijzelf door hun impulsiviteit ook weer fel van zich af bijten, ontstaat een spiraal die kan leiden tot een stereotiepe agressieve manier van doen. Impulsiviteit is op te vatten als een tekort aan beheersing.

4.4.2 Oorzaken

Volgens Freud is frustratie het centrale begrip: agressie wordt gewekt als een belangrijke behoefte wordt belemmerd in haar bevrediging.

Eén belangrijk verschijnsel moet worden genoemd. Niet elke frustratie afzonderlijk leidt altijd tot agressie. De meeste volwassenen en kinderen kunnen wel wat belemmeringen verdragen. Maar frustraties stapelen zich op. Een kind wordt agressief als hij de godganse dag 'mag niet' te horen krijgt bij de meest uiteenlopende wensen. Agressie kan dus ook het resultaat zijn van een opeenstapeling van kleine frustraties.

Agressie wordt door psychoanalytici ook in verband gebracht met afgunst. Kwaad worden om wat je zelf niet bent of hebt.

Een veilige gehechtheid waarbinnen een kind een gevoel van eigenwaarde kan ontwikkelen is in het algemeen gunstig voor het kunnen reguleren van boze aanvechtingen. Omgekeerd is een onveilige hechting een risicofactor voor agressieve gedragingen. Het maakt een kind onzeker en minder empathisch, minder gevoelig voor wat er in een ander omgaat.

Trefwoorden voor een opvoeding die kinderen helpt open te staan voor aanvaardbare manieren om hun ongenoegen te uiten zijn: responsiviteit, steun, samendoen, luisteren, verbieden met uitleg, het kind in zijn waarde laten. Er worden hem dan sociale vaardigheden bijgebracht, waardoor hij bijvoorbeeld leert bijbedoelingen van een ander in te schatten, leert na te denken, uitstel te verdragen, te praten over wat hij niet begrijpt, enzovoort.

4.4.3 Tessa

Tessa kan soms erg agressief reageren op anderen. Vooral verbaal agressief. Woede is bij haar een belangrijke emotie die kan leiden tot agressief gedrag. Wanneer de groepsleiding haar aanspreekt op bijvoorbeeld haar gedrag of een afspraak, kan ze daar flink tegenin gaan. Dan wordt ze boos, omdat ze vindt dat je haar kinderachtig behandelt. Ze gaat dan precies haar eigen gang. Ze zal altijd proberen haar zin door te drammen. Ze kan moeilijk met kritiek omgaan.

Tessa kan ook impulsief reageren. Dit valt niet altijd in goede aarde bij de anderen.

Tessa kan hier moeilijk mee omgaan. Ze bijt van zich af. Er is een tekort aan beheersing.

Wanneer frustraties zich opstapelen, kan Tessa het op een gegeven moment niet meer aan en wordt ze boos.

Tessa is vanwege haar figuur vroeger veel gepest door andere kinderen. Ze kon geen aansluiting vinden bij leeftijdgenootjes.

4.5 Kinderangsten

In een normale kinderonwikkelingen zit nogal wat angst ingebouwd. Kinderen ontgroeien hun angsten ook vaak weer vanzelf, zoals zij bepaald speelgoed en bepaalde spelletjes ontgroeien.

4.5.1 Besef van eigen kwetsbaarheid

Met de vierde verjaardag hebben de meeste kinderen wel het besef bereikt van een duidelijk eigen ik, los van andere mensen. Dit leidt tot vragen als: 'Waar kom ik vandaan?' en 'Wat gaat er met me gebeuren?' Ze leiden tot een besef van eigen kwetsbaarheid.

Een kleuter kan zich bovendien in toenemende mate losmaken van wat er werkelijk gebeurt en zich voorstellen wat er zou kúnnen gebeuren. Een aantal van die voorstellingen is geconcentreerd rondom zijn lichamelijke kwetsbaarheid. Het kan zijn dat hij bepaalde spelletjes niet wil doen uit angst zich te beschadigen. Een driejarige huilt bijvoorbeeld van schrik bij het zien van zijn bloedende vinger. De kleuter kan ook bang worden om dood te gaan.

4.5.2 Vage angsten

In de kleuterleeftijd komt ook het op het eerste gezicht merkwaardige verschijnsel voor dat kinderen bang worden van hun eigen fantasieën, zelfbedachte enge mensen en monsters, al of niet onder het bed of achter de gordijnen. In de kleuter spoken talrijke vage angsten waarvoor hij nog geen woorden kent, en lichamelijke spanningen waarvan hij niet weet waar ze vandaan komen. Onbestemde gevoelens zijn moeilijk te verdragen. Mensen hebben er behoefte aan te kunnen aanwijzen waar een bepaald gevoel vandaan komt. Daarom fantaseert een kind enge mannen en griezelige monsters: zij maken hem bang. Vanzelfsprekend heeft het niet in de gaten waarom het dat doet; hij is echt bang voor de spookfiguren.

Een kind weet zelf niet altijd waar zijn angst vandaan komt. Een jongetje van vijf springt tijdens de vakantie onbekommerd vanaf een schip in de diepe zee. Maar als hij daarna naar zwemles moet, klampt hij zich iedere keer in de kleedkamer met armen en benen panisch aan zijn moeder vast. Uitleggen waarom kan hij niet.

Bekend is het bij zoveel kinderen tussen vijf en acht jaar vóórkomen van rituelen – ze mogen niet over bepaalde stoeptegels lopen, moeten beslist alle groene hekjes aanraken, herhalen eindeloos dezelfde rijmpjes. Dit zouden net als de zelfbedachte monsters van kleuters wel eens manieren kunnen zijn om angst te bezweren.

4.5.3 Realiteitsbesef

Aan het eind van de kleuterperiode is een kind steeds beter in staat uit elkaar te houden wat echt is en wat maar een bedenkfel. Men noemt dat realiteitsbesef. Een kind krijgt ook voor de werkelijkheid. Dat levert een nieuwe angstbron op, want die werkelijkheid is vaak ingewikkeld en onoverzichtelijk. En een kind krijgt in de gaten dat hij het allemaal uiteindelijk in zijn eentje moet zien te klaren. In de buurt van de zevende verjaardag kan er dan ook een tijdelijke opleving voorkomen van angst en onzekerheid die zich onder meer uit in slapeloosheid en nachtmerries.

Alle kinderen maken weliswaar angsten door, maar niet allemaal in gelijke mate. Kinderen die door hun temperament snel van hun stuk zijn, zullen als zij eenmaal bang zijn ook weer moeilijker hun emotionele evenwicht hervinden. Dat betekent dat zij langer in angst blijven zitten, doordat ze moeilijker te kalmeren en gerust te stellen zijn.

Kinderen die door hun aanleg horen tot de emotioneel labielen, worden snel door hun eigen gevoelens overspoeld. Daaruit volgt dat zij ook eerder dan emotioneel stevige kinderen door angstgevoelens worden overmeesterd.

Een kind dat snel van begrip is, zal wellicht minder lang last hebben van angsten die ontstaan door misverstanden of door het maar half begrijpen van een opgevangen woord. Een kind met een levendige fantasie zal voor zichzelf ook gemakkelijker angstaanjagende monsters scheppen. Een kind met een beeldend voorstellingsvermogen zal zich meer stel-je-nu-eens-voor-dats voor de geest kunnen halen dan een kind dat meer aan de werkelijkheid gebakken zit.

4.5.4 Opvoeding

Het is aan ouders om de eisen die zij aan een kind stellen, aan te passen aan zijn mogelijkheden. Teveel laten aanmodderen, maar ook teveel beschermen kan het zelfvertrouwen zwak houden. Het is vaak de combinatie van zelf laten doen en als steun op de achtergrond beschikbaar blijven, die de stevigste resultaten geeft binnen de grenzen van de aanleg.

Doorsnee kinderen hebben behoefte aan de zekerheid dat hun ouders consequent reageren op wat zij doen, positief of negatief. Als ze wat dat betreft niet weten waar ze aan toe zijn, worden ze angstig en onzeker.

Begrip lijkt heel belangrijk te zijn bij het bestrijden van een kinderangst, hoe overbodig zijn bangheid voor anderen ook kan zijn. Hardhandig dwingen werkt altijd averechts. Met een zacht lijntje stap voor stap doorzetten geeft wel resultaat.

4.5.5. Tessa

Tessa zal zeker niet huilen om een bloedende vinger en kent geen angsten omdat ze zich bewust is van haar eigen kwetsbaarheid. Ze wekt ook niet de indruk dat ze bang is om dood te gaan. Ze zegt laconiek "als ik dood ga wil ik niet gecremeerd worden. Leg mij maar gewoon onder de grond neer."

Tessa kan wel een beetje in paniek raken wanneer ze de zaken even niet meer overziet. Het is goed om de zaken dan met haar op een rijtje te zetten en te kaderen.

4.6 Plaats in de kinderrij

Het gezinsleven is in zekere zin een voorportaal van het latere leven. Wat een kind daar ziet en beleeft, bepaalt voor een belangrijk deel hoe het over zichzelf en de wereld gaat denken, en dus zijn persoonlijkheid. Hóe een kind zijn gezin beleeft en wát het thuis beleeft, is echter weer afhankelijk van de gezinssamenstelling.⁴

4.6.1 Enig kind

Van alle soorten kinderrij-kinderen bestaan over het enig kind waarschijnlijk de meeste algemeen gangbare opvattingen. Een enig kind is zielig, eenzaam, verwend, loopt de kans erg egoïstisch te worden en kan slecht met andere mensen omgaan.

Bepaalde karakteristieken van enig kinderen mag men niet zonder meer toeschrijven aan het enig-kind-zijn. Enig kinderen hebben bijvoorbeeld veel vaker dan andere kinderrij-kinderen geen vader, en alleenstaand moederschap brengt nogal eens emotionele en materiële moeilijkheden mee. Ouders scheiden vaker als er nog maar één kind is dan bij een groter gezin.

⁴ Kohnstamm, R. (2002). *Kleine ontwikkelingspsychologie. Het jonge kind*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum. P. 345.

Uit onderzoek blijkt dat enig kinderen blijken in het algemeen soepel in de omgang met leeftijdgenootjes zijn, goed bestand tegen frustraties en in bezit van doorzettingsvermogen. Ze vertonen ook een grotere bereidheid om met anderen samen te werken. Allemaal eigenschappen die een mens zich kan permitteren als hij zich niet bedreigd voelt.

Anderzijds wordt soms wel een zekere sociale onhandigheidesignaleerd. Enig kinderen krijgen binnen het gezin minder lik op stuk, minder feedback op hun eigen gedrag en leren zo de gevolgen van hun doen en laten minder goed inschatten.

Zij hebben in het algemeen wel minder behoefte aan contact met anderen.

Zij zijn in iedere fase van hun ontwikkeling wat ouder dan andere kinderen.

De omgeving waarin zij opgroeien is op volwassenen ingesteld. Er gaat van vader en moeder voor het kind dan ook een positieve groeistimulus uit: een drang om net zo goed en knap te worden als zij, zonder dat het een verbeteren rivalenstrijd wordt, zoals bij broertjes en zusjes. Enig kinderen zijn ook nogal eens ijverig en netjes. Wat zij echter wel kunnen beleven is eenzaamheid. Tenminste, als zij twee ouders hebben. Die zijn namelijk altijd samen. Het heeft vaker dan kinderen op een plaats in de kinderrij een fantasievriendje.

In het algemeen accepteren ze de ouderlijke autoriteit. Zij hebben minder gezagsconflicten dan andere kinderen.

4.6.2 Tessa

Tessa heeft geen broertjes of zusjes en is dus enig kind. Toen ze elf jaar was zijn haar ouders gescheiden. Daarna heeft ze zeven jaar alleen met moeder gewoond.

Uit onderzoek blijkt dat enig kinderen in het algemeen soepel in de omgang met leeftijdgenootjes zijn, goed bestand tegen frustraties, in het bezit van doorzettingsvermogen en vertonen een grotere bereidheid om met anderen samen te werken. Deze eigenschappen zie ik bij Tessa niet allemaal terug. Over het algemeen is ze wel soepel in de omgang met leeftijdgenootjes. Ze maakt gemakkelijk contact, maar ze vindt het vooral moeilijk om die contacten te onderhouden. Echt goed bestand tegen frustraties is Tessa niet. Zo is ze een emotie-eter. Wanneer het haar allemaal tegenzit en ze ziet geen oplossing, gaat ze eten. Ze heeft flink overgewicht en is ook niet echt gemotiveerd om af te vallen. Soms zegt ze wel dat ze heel graag wil afvallen, maar ze wil niet extra gaan bewegen of op haar eten letten.

Tessa kan heel volwassen overkomen. Ze is verbaal erg sterk en daarmee weet ze je vaak te foppen. Dan overvraag je haar heel snel. Ook overvraagt ze zichzelf. Ze trekt weinig op met haar huisgenoten, maar zoekt de groepsleiding veel op. Die ziet ze meer als gelijken. Autoriteit accepteert ze niet altijd. Ze wil het liefst zelf alles regelen en als de groepsleiding haar aanspreekt op haar gedrag kan ze erg boos worden. Dan probeert ze een discussie aan te gaan en je uit je tent te lokken.

4.7 Meisjes en jongens

Als kinderen een jaar of drie zijn, begrijpen ze dat jongens later een man worden en meisjes een vrouw. Tussen de derde en vierde verjaardag raakt een kind doordrongen van het feit dat het een losstaand wezen is. Toen het kleiner was, beleefde hij zich min of meer als verlengstuk van moeder. Men kan zich voorstellen dat – hoewel het kind het nooit zo zal uitleggen – het inzicht in deze definitieve breuk een jongen of meisje misschien wel vervult van trots, maar hem of haar ook voor het eerst de beleving geeft van echte eenzaamheid. In de loop van het vijfde jaar dringt het tot kinderen door dat het jongen of meisje zijn onherroepelijk is.

4.7.1 Identificatie

Een kleuter 'weet' drie dingen:

1. Zij is een meisje; hij is een jongen.
2. Zij wordt later net als moeder nu is; hij wordt later net als vader nu is.
3. Vader en moeder horen bij elkaar, daar is niet tussen te komen.

Jongens en meisjes vinden ieder hun eigen oplossing voor deze drie onherroepelijkheden. Jongens maken zich, in tegenstelling tot meisjes, los van hun moeder. De jongen wordt later immers net als vader nu is. Het meisje kan moeder echter niet houden als grote liefde en moet een ommezwaai maken. Dat doet zij ook: zij gaat moeder imiteren. En zij straalt om vaders complimentjes, omdat die haar bewijzen dat het haar lukt net zo lief en mooi te zijn als moeder. Van tijd tot tijd dringt zij moeder zelfs van haar plaats: 'Als ik groot ben, ga ik met papa trouwen'. Omdat meisjes zich niet van moeder hoeven los te maken, hebben zij het wel moeilijk met individuatie.

Nadat bij de grote kleuter zijn identificatie definitief is gevestigd – 'ik word net als mama', 'ik word een papa' – trekt hij zich tijdelijk terug in de groep van lotgenoten om samen te proberen het jongensachtig/mannelijke dan wel het meisjesachtig/vrouwelijke gedrag te oefenen. Ze zijn dan vooral op seksegenoten gericht. In groep één van de basisschool vinden de typische jongetjes elkaar in hun gestoei en de typische meisjes trekken naar elkaar in hun getuttel.

4.7.2 Tessa

Tessa weet heel goed dat zij een meisje is en later net zo wordt als moeder nu. Ze heeft weinig sociale contacten waardoor ze niet met leeftijdgenoten het meisjesachtig/vrouwelijke gedrag kan oefenen. Tessa is geen meisje dat graag tuttel.

4.8 Sociale ontwikkeling

Zoals gezegd in de inleiding van dit hoofdstuk houdt de sociale ontwikkeling in dat een kind zich weet te ontwikkelen tot een sociaal vaardig wezen, dat het gedrag vertoont dat bij de omstandigheden en de leeftijd past. Het is een proces waarbij een kind in toenemende mate zelfstandig gaat deelnemen aan de omgang, gewoonten en waarden die gebruikelijk zijn in de gemeenschap waartoe het behoort. De sociale ontwikkeling loopt door alle andere ontwikkelingen heen.

4.8.1 Onderzoek

Er is veel onderzoek gedaan naar de sociale ontwikkeling van kinderen. Hier volgen een paar korte conclusies die volgden uit deze onderzoeken.

Interessant is het Amerikaanse onderzoek waaruit bleek dat kleuters die zich lastig gedroegen, maar tegelijkertijd toch ook met anderen konden meeleven, met een jaar of zeven minder lastig waren geworden. De conclusie van de onderzoekers is dan ook dat het loont ook bij kleintjes met gedragsproblemen als ouders vriendelijk te blijven hameren op meegevoel.

In een onderzoek onder vijfjarigen bleken kleuters die geen goede relatie hadden met de leidster zich op den duur minder prosociaal te gedragen, terwijl zo'n leidster natuurlijk wel zulk gedrag bij haar kinderen nastreeft.⁵

⁵ Kohnstamm, R. (2002). *Kleine ontwikkelingspsychologie. Het jonge kind*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum. P. 388-389.

Psychologen zijn het er niet over eens of empathie een zuiver emotioneel proces is of dat er een verstandelijk inzicht aan ten grondslag ligt.

Jonge kinderen zijn erg egocentrisch en beoordelen de werkelijkheid vanuit hun eigen standpunt. Dit is een conclusie van het beroemd geworden drie-bergenexperiment van Piaget: een kind zit voor een tafel waarop drie bergen staan. Opzij van de bergen zat een pop. De vraag aan het kind was: hoe ziet de pop de bergen? Allerlei perspectiefmogelijkheden werden op kaartjes uitgebeeld en het kind moest de goede aanwijzen. Kinderen konden dergelijke problemen pas met tien jaar oplossen. Tot die tijd wezen zij het kaartje aan waarop stond getekend hoe zij zelf tegen de bergen aankeken. Dit soort verstandelijk inzicht is volgens sommigen nodig om emotioneel met iemand te kunnen meeleven.

4.8.2 Inlevingsvermogen

Pas als een kind is doordrongen van zijn eigen invloed, kan het met ongeveer vier jaar ruimte geven aan wat voor anderen prettig is.

Pas ergens tussen het zesde en negende jaar is een kind zover dat hij kan meeleven met algemene condities van het leven van een ander, zoals arm zijn of gehandicapt of eenzaam.

Om in te schatten hoe een ander zich voelt, geven bijvoorbeeld gezichtsuitdrukkingen informatie. Kunnen kinderen die informatie al opnemen? In het algemeen worden gezichtsuitdrukkingen van positieve gevoelens eerder herkend dan van negatieve. Zo rond drie jaar. Maar met vier jaar onderscheiden de kinderen ook droefheid, angst en kwaadheid. Steeds is het gemakkelijker als er een verhaaltje bij wordt verteld en de kinderen er een plaatje met de goede uitdrukking bij moeten zoeken. Bij vijf of zes jaar kunnen kinderen ook het omgekeerde. Op een vraag als 'waar word je blij van?' volgt een antwoord als 'als ik een Pokémon-plaatje krijg'.

Op basis van onderzoek met kinderen tussen vijf en dertien jaar worden zeven stadia van motieven om te helpen onderscheiden. Omdat een concrete beloning is beloofd; omdat het door iemand met gezag wordt gevraagd; omdat een kind een concrete beloning verwacht; omdat dat hoort; omdat een kind begrijpt dat het sociale systeem zo in elkaar zit en hij of zij ook in dergelijke situaties hulp kan verwachten; omdat het een prettig gevoel is goed te doen; zonder enige verdere bijgedachte of gevoel.

4.8.3 Delen

Een kind kan meestal eerder helpen dan delen. Om aan delen toe te zijn, moet een kind weten welke attributen bij iemands sociale rol horen om te kunnen begrijpen wat hij nodig heeft. Bovendien moet een kind verstandelijk gezien een betrekkelijk moeilijke handeling verrichten om iets 'van mij' te maken tot iets 'van jou'. De verstandelijke ontwikkeling lijkt hier dan ook een grotere rol te spelen dan bij het kinderlijke helpen.

Pas tussen de derde en vierde verjaardag begint het weggeven op gang te komen. De motieven zijn niet altijd duidelijk. Het lijkt vooral een vorm van contact zoeken, sociaal gericht dus, maar met een tintje eigenbelang.

Ook de zwakte of sterkte van het ik-gevoel blijft een rol spelen. Er is een duidelijke samenhang tussen zich zeker voelen en kunnen delen. Mensen helpen en delen vaker als zij zich gelukkig voelen, tevreden zijn of als iets hen is gelukt. Droevige gevoelens over eigen falen verminderen bij kinderen de bereidheid tot delen en samenwerking. Misschien dat men zelfs alleen in relaties waarin met ook voor zichzelf kan opkomen, altruïsme kan opbrengen. En tussen vrijgevigheid en opvoedingsstijl door hartelijke, meelevende ouders. Men kan zich voorstellen dat zulke ouders hun kinderen zekerheid en veiligheid bieden. Dat leidt tot een stevig zelfvertrouwen, dat het op zijn beurt dan weer gemakkelijker maakt iets af te staan. Gemakkelijker dan voor een kind met een wankel zelfvertrouwen.

Vanaf de tijd dat een kind als kleuter regelmatig onder leeftijdgenoten verkeert, gaan zij voor elkaar model staan wat betreft vrijgevigheid. Onderzoek op dit terrein heeft vaak de volgende globale opzet: kinderen wordt een taak opgedragen waarmee slechts een paar van hen iets verdienen. De vraag is dan of zij spontaan hun verdiensten verdelen met anderen. En zo ja, of zij dan ieder even veel geven of zelf het meeste houden. En zo niet, of het dan helpt als er een kind het goede voorbeeld geeft, doordat hij zonder dat de anderen het weten daarvoor opdracht heeft gekregen van de onderzoeker.

In het algemeen komen de resultaten erop neer dat ten eerste aan modeling door anderen veel belang moet worden gehecht; ten tweede dat volledig uit zichzelf komende vrijgevigheid zeldzaam is; ten derde dat kleuters slechts schuchter iets afstaan, en zelf het meest houden; ten vierde dat pas met zeven jaar het eerlijk delen opkomt; ten vijfde dat alleen mooie woorden als voorbeeld weinig helpen, zoals we dat ook al bij gewetensvorming zagen.

Voortbordurend op deze opzet is ook een ander soort onderzoek gedaan, waarbij men wilde nagaan of kinderen gemakkelijker delen met groepsleden die ze kennen dan met anonieme kinderen via een goed doel. In zo'n opzet kunnen kinderen een deel van hun verdiende geld of snoep in een collectebus stoppen 'voor arme kinderen'. Tot zeven jaar waren ze daar weinig toe geneigd; waarschijnlijk is het voor hen nog weinig concreet voorstelbaar en kunnen zij alleen geven aan kinderen die zij zien.

4.8.4 Tessa

Onder het kopje 'onderzoek' staat beschreven dat kleuters die geen goed relatie hadden met de leidster, zich op den duur minder prosociaal gaan gedragen. De relatie tussen Tessa en de groepsleiding is niet altijd even goed. De groepsleiding probeert haar positief te benaderen, maar Tessa pakt dat niet altijd goed op. Ze vindt dat ze kinderachtig wordt behandeld en dat ze zich aan veel te veel regels moet houden. Zelf vindt ze dat ze al heel volwassen is, maar ze overschat zichzelf. Regelmatig ligt ze met de groepsleiding in de clinch. Als ze haar zin niet krijgt, wordt ze boos. Dan voert ze expres haar taakjes niet uit of begint ze te schelden. Het beste is om dan maar even afstand van haar te nemen. Later komt ze dan vanzelf naar je toe om excuses aan te bieden. Ze weet dan niet altijd meer waarom ze haar excuses aan komt bieden.

Waarschijnlijk heeft ze er moeite mee zich in te leven in anderen. Ze weet niet zo goed welk effect haar gedrag op anderen kan hebben.

Het ik-gevoel staat centraal bij Tessa. Ze ziet alles vanuit haar eigen standpunt en eigent zich van alles toe. Vanuit de literatuur heb ik geschreven dat de bereidheid tot delen en samenwerking onder andere te maken heeft met zelfvertrouwen. Tessa heeft niet veel zelfvertrouwen, al doet ze het voor komen van wel. Misschien dat ze daardoor ook minder snel zal delen met anderen en minder zal samenwerken.

Hoofdstuk 5

Op welke manier ontwikkelt een kind van 10 à 13 jaar zich op cognitief gebied?

De meeste theoretici zijn het erover eens dat de verstandelijke ontwikkeling ergens in het eerste levensjaar begint, wanneer het kind acties, voorwerpen en waarnemingen begint te begrijpen.

Oudere kinderen kunnen hun cognitieve vaardigheden op allerlei manieren uiten.

Het cognitieve niveau van Tessa is gelijk aan dat van een kind tussen die 10 en 13 jaar.

Ik bespreek achtereenvolgens de volgende onderwerpen:

- De theorie van Piaget
- Hoe leren kinderen?
- Gewetensvorming

Per onderwerp geef ik eerst informatie vanuit de literatuur. Vervolgens kijk ik naar Tessa. Wat herken ik vanuit de literatuur bij haar?

5.1 De theorie van Piaget

De Zwitserse wetenschapper en psycholoog Jean Piaget (1896-1980) bestudeerde als een van de eersten het denken van kinderen. Het ontstaan van menselijke intelligentie wordt door Piaget verklaard door middel van een interactietheorie: de wisselwerking tussen de omgeving en een individu leidt tot aanpassing van het individu aan de omgeving. Dit verschijnsel wordt door Piaget 'adaptatie' genoemd. Adaptatie heeft twee aspecten: assimilatie en accommodatie.

Assimilatie is het proces waarbij nieuwe ervaringen worden gefilterd door de hersenen en ingepast in de bestaande kennis- en denkstructuur. Als een kind bijvoorbeeld al een concept voor paarden heeft, maar nog niet voor koeien, dan is de kans groot dat de eerste koe waar het kind mee in aanraking komt, de naam 'paard' krijgt. Dit is een voorbeeld van het foutief toepassen van het assimilatieproces.

Nieuwe ervaringen kunnen echter ook de aanwezige kennis- en denkstructuur wijzigen. Dit gebeurt bij accommodatie. Er wordt een nieuw concept gecreëerd voor nieuwe informatie. Kinderen veranderen hun ideeën over de wereld om nieuwe informatie erin te doen passen. Zo noemen veel kleine kinderen alle rijdende voertuigen 'auto's', een typisch voorbeeld van een te vergaande assimilatie in een bestaand concept. Wanneer ouders en anderen hun echter leren om een onderscheid te maken tussen bestelwagens, vrachtwagens en auto's, dan vormen zij nieuwe concepten door hun vroegere noties te accommoderen, in dit geval door de algemene categorie (auto) op te splitsen in subcategorieën (auto's, bestelwagens, vrachtwagens).⁶

Piaget onderscheidt in de intellectuele ontwikkeling van de mens een aantal fasen.

Hij onderscheidt de volgende hoofdfasen:

1. senso -motorische fase (vanaf de geboorte tot 2 jaar)
2. pre -operationele fase (2-7 jaar)
3. concreet -operationele fase (7-11 jaar)
4. formeel -operationele fase (vanaf 11 jaar)

⁶ Capaldi, E.D., Herman, C.P., Paris, S.G., Polivy, J. & Roediger, H.L. (2004). *Psychologie. Een inleiding*. Gent: Academia Press. P. 374.

Ik geef een beschrijving van het concreet-operationele stadium en het formeel-operationele stadium, omdat deze vallen binnen de cognitieve leeftijd van Tessa.

5.1.1 Concreet-operationele stadium

Kenmerkend voor het volledig bereiken van het concreet -operationele stadium is het inzien van de omkeerbaarheid van de transformaties. Kinderen beginnen te verstaan dat regels omgekeerd kunnen worden. Zo maakt optellen het effect van aftrekken ongedaan, en vermenigvuldigen het effect van delen. Acties kunnen omgekeerd worden. Een klomp klei kan uitgerekt en opgerold worden en daarna weer in de oorspronkelijke vorm gebracht. Een daad kan ongedaan worden gemaakt door een andere daad. Een concreet denkend kind kan nog niet generaliseren: een bepaalde argumentatie wordt niet zonder meer overgedragen op overeenkomstige problemen. De redenering is dus nog gebonden aan een bepaalde concrete situatie.

5.1.2 Formeel-operationele stadium

Het belangrijkste van deze fase is het vermogen om te kunnen redeneren vanuit hypothesen. Voor een concreet denkend kind is hypothese hetzelfde als werkelijkheid. Een formele denker is in staat om hypothese te zien als mogelijkheid. De formele denker is dus vaak in staat om meerdere hypothesen op te stellen en tegen elkaar af te wegen.

5.1.3 Tessa

Tessa bevindt zich in het concreet-operationele stadium. Ze snapt wel dat acties omgedraaid kunnen worden, maar kan niet redeneren vanuit hypothesen. Tessa vertoont veel aangeleerd gedrag. Je kan haar leren haar kleding te wassen, te koken, excuses aanbieden wanneer ze boos is geweest op iemand. Ze kan niet zo goed vooruitkijken en zien wat er eventueel kan gebeuren wanneer zij een bepaalde handeling uitvoert.

5.2 Hoe leren kinderen?

Voor al in een kinderleven is leren belangrijk. Wat volwassenen leren zijn vaak verfijningen van eerder geleerde kennis en vaardigheden. Leren is eigenlijk: geheugen vormen. Het is een informatieverwerkingsproces dat leidt tot de vorming van geheugeninhouden (scripts). Er worden draaiboeken gevormd. Eerst simpel. Naarmate de scripts complexer worden, worden variaties gemakkelijker en vanzelfsprekender geaccepteerd.⁷

Soms is het moeilijk om zaken te herinneren. Hier zijn zowel lichamelijke, cognitieve als emotionele oorzaken voor aan te wijzen:

Lichamelijk → wanneer iemand zich iets wil herinneren kost dat aandacht en energie.

Moeheid kan ervoor zorgen dat je de herinnering niet naar boven kunt halen.

Cognitief → de eerder genoemde scripts kunnen erg op elkaar lijken. Soms zelfs zo erg dat ze elkaar in de weg zitten. Het ene script dringt zich dan ten koste van de andere op.

Emotioneel → je wil je een bepaalde gebeurtenis liever niet herinneren, omdat die vernederend of angstaanjagend was.

De – al dan niet erfelijke – aanleg geeft de grenzen aan van de leercapaciteit, maar de omgeving maakt of een kind al dan niet tot zijn eigen grenzen kan komen bij wat hij leert.

⁷ Kohnstamm, R. (2002). *Kleine ontwikkelingspsychologie. Het jonge kind*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum. P. 85.

5.2.1 Tessa

Tessa vindt het moeilijk om te zeggen wat ze bedoelt. Vaak komt ze dan met losse opmerkingen en zegt ze iets anders dan ze bedoelt. Wanneer je dan inhoudelijke vragen gaat stellen, komen er steeds meer details naar boven. Voorbeeld: het is maandagavond. Op deze avond is er een verjaardag van een huisgenoot en er komt visite. Tessa heeft veel taakjes op maandagavond, zoals aardappels schillen en de vaatwasser uitruimen. 'Vanavond moet ik de vaatwasser uitruimen', zegt Tessa. 'Hoe laat moet ik dat doen?' Wanneer ze antwoord heeft gekregen zegt ze: 'En de aardappels schillen? Wanneer en hoeveel moet dat?' Dan begint ze te huilen en blijkt dat ze de verjaardag spannend vindt en zelf niet goed weet wanneer ze haar taakjes moet gaan doen. Wanneer je dan samen met haar even rustig gaat zitten en een programmaatje maakt voor die avond, wordt ze een stuk rustiger en kan ze ervan genieten. Je kadert het voor haar.

Op de woonvoorziening kan Tessa probleemgedrag vertonen. Zo kan ze bijvoorbeeld heel onverschillig en/of negatief zijn. Regelmatig botst ze met de groepsleiding. Ze heeft ook niet zo veel zelfvertrouwen. Wanneer ze een aanvaring heeft met de groepsleiding roept dat bij haar negatieve emoties op zoals boosheid en droefheid. Op die momenten worden soms eerdere negatieve ervaringen opgeroepen en dan komt ze in een vicieuze cirkel terecht. De stemming wordt opgeslagen samen met de feiten van een gebeurtenis. Wanneer ze regelmatig botst met de groepsleiding kan dit leiden tot hardnekkige onverschilligheid en/of boosheid.

5.3 Gewetensvorming

Een zelfstandig mens is niet alleen iemand die op eigen kracht dingen kan doen. Minstens even belangrijk – zo niet belangrijker – is dat hij zelf kan oordelen wat in bepaalde situaties goed en wat fout is om te doen. Goed of fout in de morele betekenis. Hij moet kunnen onderscheiden tussen goed en kwaad. Dat innerlijk besef noemt men het geweten. Wanneer je je niet volgens je eigen geweten gedraagt, krijg je last van schuldgevoel.

Volgens Freud is een kind uiteindelijk neutraal in goed en kwaad. Het heeft geen notie van algemeen en eeuwig geldende menselijke waarden. Het neemt de waarden van zijn ouders over, welke die ook mogen zijn alleen omdat ze van zijn ouders zijn. Gewetensvorming is geen natuurlijk proces in die zin dat normbesef in aanleg in de menselijke genen gegeven is. De normen vormen voor een kind de enige uitweg om uit het emotionele conflict met zijn ouders te komen.

5.3.1 Modeling

Een leerproces dat speelt bij gewetensvorming is modeling: kinderen nemen ook zonder beloning of straf gedrag over van mensen met wie ze veel en intensief omgaan, zoals hun ouders. Daarmee wordt een belangrijk aspect aangesneden: belangrijk voor de gewetensvorming is wat ouders dóen, niet wat zij zeggen. Preken helpt niet. Modeling ontstaat voor-leven. Als een vader zegt dat men zorgvuldig met de spullen van een ander moet omgaan, maar snel maakt dat hij weggemt als hij een deuk in andermans auto veroorzaakt, dan maakt dat laatste meer indruk.

5.3.2 Gewetensvorming als verstandelijke ontwikkeling

Men legt er de nadruk op dat voor het kunnen begrijpen van goed en kwaad een bepaald verstandelijk niveau moet zijn bereikt. Hier verdwijnt de rol van de ouders als uitdelers van beloning en straf, als identificatiefiguren of als mensen met wie een kind zich verbonden voelt, volledig naar de achtergrond. De omgeving is slechts in die zin van

belang dat zij de ervaringen levert aan de hand waarvan de wetmatige ontwikkeling zijn weg kan vervolgen. Hier is voor het eerst de opvatting te zien dat een kind niet hoeft te worden ááangeleerd dat hij zich aan normen moet houden. Dat inzicht ontstaat vanzelf in het kind, naarmate hij zich verstandelijk ontwikkelt.

5.3.3 Zelfbeheersing

Zelfbeheersing speelt een duidelijke rol bij het functioneren van het geweten. Wie zich zoveel mogelijk wil ouden aan bepaalde normen moet zich immers kunnen inhouden, moet niet meteen toegeven aan de eerste de beste impulsieve neigingen.

De toelichting die op verboden wordt gegeven is onderwerp van onderzoek geweest. Men vergeleek het effect van alleen een verbod en een verbod plus uitleg bij kleuters en kinderen van negen. Het werd de proefpersoontjes verboden aan een bepaald stuk speelgoed te komen en de onderzoeker liet hen er daarna mee alleen. Gekeken werd of ze er dan toch aan kwamen. En zo ja, hoe lang konden ze dan eerst de verleiding weerstaan? Kinderen die uitleg hadden gekregen, kwamen minder vaak aan het stuk speelgoed en het duurde ook langer voor ze het deden. Bij kleuters scheelde het de helft. Bij de negenjarigen trokken zelfs vijf keer zoveel kinderen zich iets aan van een verbod waarbij zij een toelichting hadden gekregen, dan wanneer het bij een louter verbod was gebleven. In dat laatste geval kwamen ze er – als ze er toch aankwamen – bovendien onmiddellijk aan, zodat men de indruk kreeg dat zulke grote kinderen beledigd waren dat hen zomaar iets werd verboden. En dat ze door het onmiddellijk toch te doen protesteerden tegen zo'n behandeling.

In de basisschooltijd worden kinderen uitgesproken moralisten. Woedend om iedere vermeende oneerlijkheid. Heel star in het toepassen van regels van rechtvaardigheid. 'Dat is niet eerlijk!' ligt hen in de mond bestorven. Deze starre moraal dient waarschijnlijk om zichzelf beter in toom te kunnen houden. Omdat het kind op deze leeftijd meer kan, kan hij ook meer slechte dingen doen. Hij kan niet alleen bij anderen het verschil tussen bedrog en vergissing zien, maar zelf ook liegen en bedriegen. Daartoe is hij verstandelijk in staat. Om te kunnen liegen moet je namelijk het verschil kunnen hanteren tussen twee zelden, een innerlijk en een uiterlijk. Je moet met je ene zelf naar buiten anders optreden, dan je andere zelf vanbinnen weet. Dat is een cognitieve krachttoer die rond het achtste levensjaar tot de mogelijkheden gaat behoren. Om zich daartegen te kunnen verweren moet een kind strenge principes hanteren. En het verwacht van anderen ook dat ze leven naar de letter van de wet.

5.3.4 Tessa

Tessa heeft een symbiotische relatie met moeder. Ze neemt alles van haar moeder aan. Wanneer de groepsleiding met Tessa afspraken maakt, maar moeder zegt tegen Tessa hoe het anders kan, dan volgt Tessa haar moeder.

Ze laat ook veel aangeleerd gedrag zien. Zo biedt ze haar excuses aan wanneer ze boos is geweest op iemand, maar vaak weet ze zelf al niet meer waar die excuses precies voor zijn. Ze biedt haar excuses aan, omdat dat haar geleerd is. Dat hoort zo.

Preken helpt bij Tessa ook niet. Je kan het beste kort en bondig vertellen wat je van haar verwacht. Lange verhalen pikt ze niet op. Dan raakt ze de draad kwijt of ze hoort alleen wat ze wil horen.

Wanneer het om eten gaat, heeft Tessa weinig zelfbeheersing. Tussendoortjes zal ze niet laten staan. Meer bewegen vindt ze niet leuk. Ze zegt wel dat ze graag wil afvallen, maar dat zie je niet terug in haar gedrag.

Als je Tessa aanspreekt op haar gedrag is het goed om daarbij te zeggen waaróm iets niet mag. Dan neemt ze eerder iets van je aan dan wanneer je er geen uitleg bij geeft.

Hoofdstuk 6

Wat is een competentie?

“Een bedrijfsleider moet zijn autoriteit ontleen aan zijn competentie, niet aan het feit dat hij toevallig de baas is.”

De onderzoeksvraag van deze scriptie is “over welke competenties moet je als professioneel begeleider beschikken om Tessa te kunnen begeleiden?” Belangrijk is dat het begrip ‘competentie’ helder omschreven is. Dat doe ik in dit hoofdstuk.

6.1 Het begrip competentie

Wanneer iemand competent is, is iemand in staat tot iets. Competenties zijn eigenschappen die je terugziet in succesvol gedrag. Voorbeelden van competenties zijn flexibiliteit en interpersoonlijke sensitiviteit. Eigenschappen zijn de basis van gedrag en kun je niet zien. Deze basis kun je vergelijken met een ijsberg die zich voor een groot deel onder water bevindt. Het zichtbare topje van de ijsberg is je gedrag. Gedrag kun je waarnemen.⁸ De vergelijking met een ijsberg is voor het eerst gemaakt door David McClelland.

Competenties zijn te herkennen aan de persoon en niet aan de taak of functie. Het is het geheel aan vaardigheden (kunnen) en kwaliteiten (zijn), in combinatie met houding (willen) en kennis (weten). Dit vormt de basis voor het gedrag dat een persoon in staat stelt een bepaalde taak op een bepaald niveau in een bepaalde omgeving met succes uit te voeren. Ook al is een competentie aanwezig, dan kan deze in een bepaalde omgeving wel en in een andere omgeving niet tot uiting komen. Het komt tot uiting in je aanpak, motivatie, gedrag en prestaties. Het praktisch functioneren en de resultaten daarvan worden beïnvloed door interne en externe factoren. Interne factoren hebben te maken met jou als persoon: persoonlijkheid, begaafdheid, inzet. Externe factoren zijn de omgevingsfactoren, zoals de mensen in je omgeving, de organisatie en haar cultuur.

6.2 Het onzichtbare gedeelte van de ijsberg: eigenschappen

Zoals gezegd zijn competenties eigenschappen die de basis vormen van gedrag. Deze kun je niet zien en bevinden zich dus in het gedeelte van de ijsberg dat zich onder water bevindt. Er zijn zes eigenschappen die je gedrag bepalen: kennis, vaardigheden, waarden en normen, motivatie en ambitie, persoonlijke kwaliteiten en aanleg, en intelligentie.

Competentie-ijsberg van David McClelland

⁸ Somberg, P. (2004). *Hoe ontwikkel ik mijn competenties?: werkboek voor talent*. Den Haag: Academic Service. P. 5.

Kennis

Kennis is datgene wat je weet en kent. Het is het vermogen dat iemand in staat stelt een bepaalde taak uit te voeren. Je bent op de hoogte van feiten en afspraken. Om bijvoorbeeld je rijbewijs te halen moet je op de hoogte zijn van verkeersregels. Kennis kun je ontwikkelen door bijvoorbeeld boeken te lezen, een opleiding of cursussen te volgen en onderzoek te doen.

Vaardigheden

Een vaardigheid is het vermogen om een handeling bekwaam uit te voeren of een probleem op de juiste manier op te kunnen lossen. Vaardigheden kun je ontwikkelen en verwerf je op basis van ervaring. Voorbeeld: tijdens een rijexamen word je rijvaardigheid getoetst. Deze vaardigheid verwerf je door het volgen van rijlessen.

Waarden en normen

Een waarde is een ideaal, een opvatting. Een voorbeeld van een waarde is dat je het belangrijk vindt dat mensen respect hebben voor elkaar en eerlijk zijn. Uit deze waarde volgt een gedragsregel: een norm. Normen zijn concrete regels en voorschriften voor ons handelen in bepaalde situaties. Een voorbeeld van een norm is dat je niet mag stelen. Waarden en normen zou je kunnen ontwikkelen door bijvoorbeeld ontmoetingen met anderen en discussiëren.

Motivatie en ambitie

Wanneer iemand gemotiveerd is probeert diegene een doel te bereiken. Ambitie is het streven naar een goed resultaat. Ambitieuze mensen zijn gemotiveerde mensen. Voor succesvol gedrag zijn motivatie en ambitie onmisbaar. Ontwikkelen van motivatie en ambitie kan met behulp van bijvoorbeeld coaching en door het betrokken worden bij beslissingen nemen of het verdelen van verantwoordelijkheid.

Persoonlijke kwaliteiten en aanleg

Persoonlijke kwaliteiten en aanleg betreffen je aangeboren talent. De een heeft van nature bijvoorbeeld meer talent voor zingen dan de ander. Persoonlijkheid zegt iets over wie je bent en is vrij stabiel. Omdat het vrij stabiel is, is het moeilijk dit element te ontwikkelen.

Intelligentie

Intelligentie is het vermogen om op basis van kennis en ervaring van jezelf en van anderen, het eigen gedrag af te stemmen op nieuwe situaties. Het is een eigenschap van een persoon. Het IQ (intelligentiequotiënt) en EQ (emotionele intelligentie) zijn maten voor deze eigenschap. Het is onduidelijk of een mens in staat is zijn intelligentie te ontwikkelen.

6.3 Het topje van de ijsberg: gedrag

Gedrag kun je waarnemen en is dus het zichtbare topje van de ijsberg. De relatie tussen je gedrag, het gevolg van je gedrag en de oorzaak van je gedrag is een dynamisch proces. Om je gedrag te kunnen ontwikkelen is het belangrijk dat je de oorzaak ervan kent.

Wanneer je succesvol gedrag gaat ontwikkelen, is het goed om te weten wat je sterke kanten zijn en wat je zwakkere kanten zijn.⁹

⁹ Somberg, P. (2004). *Hoe ontwikkel ik mijn competenties?: werkboek voor talent*. Den Haag: Academic Service. P. 8-9.

Hoofdstuk 7

Wat is het verschil tussen het inhouds- en betrekkningsniveau van communicatie?

Communicatie bestaat uit meerdere niveaus. Twee niveaus zijn altijd tegelijkertijd aanwezig, namelijk het inhoudsniveau en het betrekkningsniveau. Het inhoudsniveau is de informatie, de letterlijke inhoud van de woorden, het bericht. Op betrekkningsniveau wordt aangegeven hoe de inhoud moet worden opgevat voor degene voor wie deze bestemd is, geeft de zender indirect aan hoe hij zichzelf ziet in de relatie tot de ander en hoe hij verwacht of wil dat de ander reageert.

In de communicatie met Tessa moet je concreet zijn. Bij lange verhalen lijkt ze de draad kwijt te raken en pikt ze alleen op wat ze zelf belangrijk vindt of zelf graag wil horen. Ze is duidelijk in wat ze wil. Ze is verbaal erg sterk en geeft altijd haar weerwoord. Ze wil graag het gelijk aan haar kant hebben. In mijn observaties observeer ik onder andere de communicatie van de groepsleiding met Tessa. Wordt er met haar vooral op inhouds- of betrekkningsniveau gecommuniceerd? Zie ik metacommunicatie ook terug komen in de communicatie van de groepsleiding met Tessa? Op deze vragen probeer ik door middel van het observeren van eetsituaties een antwoord te krijgen.

Mensen laten tijdens hun communicatie voortdurend merken wat ze van de ander vinden en hoe ze willen dat de ander hen ziet. Vaak wordt de inhoud van een boodschap weergegeven in woorden en wordt de betrekking duidelijk gemaakt door middel van lichaamstaal. Via gebaren, lichaamshouding, stemintonatie en dergelijke geven mensen tijdens hun interactie doorlopend commentaar op wat ze zelf zeggen of op wat tegen hen gezegd wordt.

Op inhoudsniveau wordt dus aangegeven wat er gezegd wordt en op betrekkningsniveau wordt aangegeven hoe iets gezegd wordt.

7.1 Betrekkningsniveau

Betrekkningsaspecten spelen een belangrijke rol. Voorbeeld: een vader zal op een andere manier of toon tegen zijn zoon zeggen om de deur dicht te doen dan tegen zijn baas. Zo kan dezelfde boodschap oftewel dezelfde informatieve inhoud op verschillende manieren gezegd worden. Dat kan variëren van vleidend en vriendelijk tot minachtend, bevelend, agressief etc.

Dit blijkt ook uit het volgende voorbeeld:

Iemand maakt de volgende opmerking: *"Goh, die jurk zal je wel een aardige cent gekost hebben!"*

Op inhoudsniveau wordt er een mededeling gedaan over de prijs van de jurk. Op betrekkningsniveau kan deze zin verschillende betekenissen hebben bijvoorbeeld:

- *Wat een mooie jurk is dat!*
- *Die jurk heb je bij een veel te duur adres gekocht!*
- *Jij bent veel te makkelijk met je geld.*
- *Ik ben er jaloers op dat jij zoveel te besteden hebt.*
- *Ik zou willen dat ik ook zo'n jurk had*
- *Die jurk ziet er duur uit, maar ik vind hem eigenlijk verschrikkelijk lelijk.*
- *Wat een goedkoop lor!*
- *En jij vertelt mij dat ik veel geld uitgeef?!*

Op betrekkningsniveau zijn twee hoofdtypen te onderscheiden: complementaire en symmetrische betrekkingen.

Je spreekt van complementaire betrekking, wanneer de gesprekspartners een verschillende positie innemen, waarbij de een superieur en de ander ondergeschikt is. Voorbeelden van complementaire betrekkingen zijn de groepsleider/cliënt relatie, ouder/kind relatie, leidinggevende/medewerker en dergelijke.

Je spreekt van symmetrische betrekking, wanneer de gesprekspartners gelijkwaardige posities innemen en zich als gelijken gedragen. Symmetrische relaties bergen echter het risico in zich van escalatie, want beide partners willen niet voor de ander onderdoen en kunnen daarom proberen de ander steeds een slag voor te blijven en te overtroeven.¹⁰

Problemen en conflicten tussen mensen liggen in veel gevallen op het niveau van betrekking. Bij meningsverschillen wordt vaak eindeloos getwist over de vraag 'wie heeft er gelijk?' (inhoudsniveau), terwijl de eigenlijke vraag luidt: 'wie heeft het voor het zeggen? Wie is de baas?' (betrekkningsniveau). De enige manier om dit probleem op te lossen is een gesprek over de communicatie.¹¹

7.2 Metacommunicatie

Communiceren over het communiceren wordt metacommunicatie genoemd. Je spreekt de ander aan op, of bevroegt hem over zijn manier van communiceren. Een voorbeeld: "Je zegt wel dat het je niet uitmaakt dat onze afspraak niet doorgaat, maar ik bemerk

aan je gezicht en aan je stem dat je teleurgesteld bent, is dat zo?" Je communiceert niet over de inhoud van de boodschap, maar over de achterliggende betekenis daarvan en over de relationele kant.

Metacommunicatie is binnen een relatie belangrijk om bedoelingen en verhoudingen duidelijk te krijgen.

Voorbeeld metacommunicatie

¹⁰ Remmerswaal, J. (2004). *Handboek groepsdynamica. Een inleiding op theorie en praktijk*. Soest: uitgeverij H. Nelissen. P. 138.

¹¹ Remmerswaal, J. (2004). *Handboek groepsdynamica. Een inleiding op theorie en praktijk*. Soest: uitgeverij H. Nelissen. P. 136.

PRAKTIJKONDERZOEK

Onderzoek deel 1

1. Inleiding

In het eerste gedeelte van het praktijkonderzoek heb ik alle vijf de teamleden geïnterviewd. Het was een kwalitatief interview, een interview met open vragen. Methodieken en/of technieken in de begeleiding van Tessa en kwaliteiten staan centraal. Welke technieken werken juist wel en welke technieken werken juist niet, en waarom? Welke kwaliteiten heb je als begeleider nodig om die technieken goed toe te passen? Ik heb ervoor gekozen om iedereen te interviewen, omdat volgens mij niemand beter weet welke methoden en technieken bij Tessa werken dan de groepsleiding zelf. Tessa woont nu bijna twee jaar in de Oosterbeekstraat. Alle groepsleiding heeft haar die gehele periode begeleid.

De volgende vragen waren voor mij een leidraad voor het interview:

- Hoe lang werk je al op de Oosterbeekstraat?
- Welke opleiding(en) heb je gevolgd?
- Welke cursus(sen) heb je gevolgd?
- Wat zijn je werkervaringen?
- Welke methodes of technieken gebruik jij in de begeleiding van Tessa?
- Welke technieken werken wel in de begeleiding van Tessa?
- Welke technieken werken niet in de begeleiding van Tessa?
- Kun je 1 of 2 positieve begeleidingsmomenten van Tessa beschrijven?
- Wat is volgens jou de ideale woonsituatie voor Tessa?
- Wat denk jij dat iemand nodig heeft om Tessa op een professionele manier te kunnen begeleiden?
- Wat mis je daarvan bij jezelf?
- Wat jij dingen die Tessa zegt of doet wel eens persoonlijk op?
Zo ja, kun je daar een voorbeeld van geven?
- Nu Tessa hier 2 jaar woont heb je volgens mij wel een goed beeld van wie Tessa is. Je bent vast wel in valkuilen getrapt in de begeleiding van Tessa toen ze hier nog niet zo lang woonde. Wat zou jij aan nieuwe begeleiders meegeven, met andere woorden wat moeten nieuwe begeleiders weten, om niet in de valkuilen te trappen waar jij bent ingetrapt toen Tessa hier kwam wonen?
- Wat is jouw beeld van Tessa over 10 jaar?

Tijdens het interview zelf heb ik doorgevraagd op de antwoorden die ik kreeg. Op die manier verkrijg je meer informatie. De interviews heb ik opgenomen. Later heb ik die verbatim uitgewerkt. In dit deel van het onderzoek ben ik vooral aan het beschrijven en evalueren. Ik beschrijf methoden en technieken, kwaliteiten die je als professioneel begeleider moet bezitten, de ideale woonsituatie en de mogelijke toekomst van Tessa. Ik evalueer waarom bepaalde methoden en technieken werken in de begeleiding van Tessa en waarom andere methoden en technieken niet werken en welke kwaliteiten je als professioneel begeleider moet bezitten.

2. Resultaten

In de eerste paragraaf beschrijf ik technieken die de groepsleiding hanteert in de begeleiding van Tessa. Ik beschrijf welke technieken wel werken en waarom, en welke technieken niet werken en waarom.

Vanuit deze technieken ga ik naar de kwaliteiten die je als begeleider moet bezitten om Tessa op een professionele manier te kunnen begeleiden. En in welke valkuilen moet je niet trappen in haar begeleiding?

In de derde paragraaf geef ik een beschrijving van de ideale woonsituatie voor Tessa volgens de groepsleiding van de Oosterbeekstraat.

Tenslotte beschrijf ik het toekomstbeeld van Tessa. Wat zijn de verwachtingen van Tessa over tien jaar?

2.1 Methodes en technieken

Uit het onderzoek komen vele verschillende technieken naar voren die de groepsleiding hanteert in de begeleiding van Tessa. Een techniek die veel genoemd wordt is het aannemen van een neutrale houding.

“Ook al haalt ze soms het bloed onder je nagels vandaan, dan toch neutraal blijven.”

Maar wat is een neutrale houding? Het belangrijkste is dat je geen emoties laat zien. Niet in je stem en niet in je gedrag. Verder moet je een open houding hebben naar Tessa toe. Dus niet met je armen over elkaar en niet met je handen in je zij. Voor haar gaan staan wanneer je tegen haar praat. En zeker ook niet onder de indruk raken van wat ze zegt, geen discussies aangaan en ook niet op alles wat ze zegt ingaan. Het is belangrijk dat je haar wel serieus neemt, maar zaken niet uitgebreid gaat bepraten. Je moet open staan voor wat ze zegt.

Ook positief met Tessa omgaan is een veelgehoorde techniek.

“Ze heeft in haar leven al zoveel negatieve ervaringen gehad. Die emmer zit bijna vol, bij wijze van spreken. Ik denk voornamelijk positief met haar omgaan en niet de nadruk leggen op het negatieve. Dat is denk ik echt het allerbelangrijkste.”

Tessa aan afspraken houden is ook erg belangrijk.

“Ik denk dat als zij voelt dat je je houdt aan hetgeen je afspreekt en daar je geduld niet in probeert te verliezen, zij zich uiteindelijk toch voegt naar de afspraken. Ondanks dat ze eerst zal proberen het te ontvluchten, je met een grote mond probeert te overbluffen of weg te lopen.”

Dit is duidelijkheid die je haar biedt.

Consequent, duidelijk en kort zijn wordt ook veel genoemd.

“Gewoon duidelijk, heel kort en consequent. Dan neemt ze op dat moment alles van je aan en weet ze dat ze met mij geen loopje gaat nemen.”

Soms probeert Tessa de aandacht op te eisen. Het is goed haar dan in de wacht te zetten. Wel is het belangrijk dat je dan toelicht waarom ze even moet wachten.

En houdt Tessa een spiegel voor. “Terughalen wat je ziet in haar houding. Dat als zij zo reageert op mij en zo doet, ik ook weer reageer op haar.”

Andere technieken die genoemd worden zijn Tessa stimuleren, haar het gevoel geven dat je samen met haar zaken oplost, zorgen dat je in huis bent wanneer ze thuis komt van haar werk, haar stemming peilen als ze thuis komt, haar constant in de smiezen houden

tijdens het eten, de tijd voor haar nemen, luisteren, rustig praten, haar aanspreken op haar niveau, complimenteren, rustige uitstraling en geduldig zijn.

De groepsleiding merkt dat al deze technieken werken, omdat ze dan doet wat ze behoeft te doen. Ze doet wat je vraagt. Wanneer je rustig bent naar haar toe, neemt zij die rust over. Wanneer je een positieve houding aanneemt, wordt Tessa enthousiast, straalt ze en is er bij haar vaak ook een gevoel van opluchting. Als je consequent, duidelijk en kort bent weet ze waar ze aan toe is en neemt ze geen loopje met je. Ook is uit het onderzoek naar voren gekomen dat Tessa dan ook eerder met problemen naar je toe zal komen.

Wanneer Tessa vrolijk is, is het belangrijk dat je wel heel duidelijk blijft. Soms wil ze dan door andere gesprekken heen denderen. Dat moet je dan afkappen. Tessa slaat soms door in haar positieve houding. Op die manier is positief toch ook weer negatief. Ze slaat dan door in het overdreven goed willen doen.

Bedenk wel dat haar positieve stemming ineens kan omslaan in een negatieve stemming. Daar hoeft maar weinig voor te gebeuren. Wanneer Tessa boos is, kun je je ongenoegen uitspreken over haar gedrag en er dan later op terugkomen. Je kan ook tegen haar zeggen dat ze zelf altijd mag komen. Op de momenten dat Tessa boos is, heeft praten niet veel zin. Wanneer je bot reageert, je stem verheft, een discussie aangaat of je emoties laat zien kan Tessa gaan schelden, een discussie uit gaan lokken, nog bozer worden en gaan doordrammen.

“Dan bereik je totaal niet wat je wil bereiken met haar.”

Wanneer je later met haar op situaties terugkomt, is het goed aan haar te vragen waarom ze op een bepaalde manier heeft gereageerd en haar een spiegel voor te houden. Haar uitleggen dat haar houding jou ook boos kan maken. Wat ook belangrijk is, is dat Tessa haar excuses aanbiedt, zo nodig ook aan andere cliënten.

Andere technieken die niet werken zijn geen uitleg geven waarom je iets doet, maar zomaar afkappen, dwingen, niet aan afspraken houden en Tessa aanspreken op haar cognitieve niveau. Wanneer je haar aanspreekt op haar cognitieve niveau overvraag je haar. Dit niveau ligt namelijk veel hoger dan haar sociaal-emotionele niveau.

2.2 Kwaliteiten

In de eerste paragraaf heb ik beschreven welke methodes en technieken wel en niet werken in de begeleiding van Tessa. Welke kwaliteiten heb je als professioneel begeleider nodig om deze technieken op een goede manier toe te kunnen passen? En in welke valkuilen moet je niet trappen in haar begeleiding? Op deze vragen geef ik in deze paragraaf een antwoord.

Belangrijke kwaliteiten die uit het onderzoek naar voren zijn gekomen, zijn het opbrengen van veel geduld, grenzen kunnen stellen, stevig in je schoenen staan, goede zelfkennis hebben, je houden aan afspraken en je niet emotioneel laten raken.

“Je moet, vind ik, goed weten wie je zelf bent en wat je zwakke punten zijn om daar overheen te kunnen stappen om professioneel naar haar toe te kunnen zijn.”

Tessa is iemand die mensen raakt. Stevig in je schoenen staan en je niet emotioneel laten raken zijn daarom belangrijke kwaliteiten. Sommige teamleden merken bij zichzelf dat ze dingen die Tessa doet of zegt wel eens persoonlijk oppakken of zich laten meeslepen in het gevoel dat zij op dat moment heeft.

“Als je geïrriteerd bent, moet je even afstand nemen. Of als je merkt dat je overloopt, moet je niet met haar iets aangaan.”

Het is goed om dan even uit de situatie te gaan en er later op terug te komen. Met Tessa zijn een aantal afspraken gemaakt omtrent eten, huishoudelijke taken en gedrag. Belangrijk is dat iedereen zich aan die afspraken houdt en dus op een lijn zit. Dat biedt voor Tessa ook de meeste duidelijkheid. Dan zal ze geen loopje met je nemen.

Bij Tessa is er een groot verschil tussen haar sociaal-emotionele niveau en haar cognitieve niveau. Van belang is dat je kennis hebt over het disharmonisch beeld. Je overvraagt haar heel snel.

Andere kwaliteiten die genoemd worden zijn: rust uitstralen, inlevingsvermogen, weten waar je mee bezig bent, gerichte vragen stellen tijdens een gesprek, duidelijk zijn, haar het gevoel geven dat je haar serieus neemt en consequent zijn. Wanneer jij als begeleider rust uitstraalt, neemt Tessa die rust van je over. Als jij als begeleider druk bent, zal Tessa ook drukker worden.

Weten waar je mee bezig bent, gerichte vragen stellen tijdens een gesprek en consequent zijn, heeft te maken met duidelijkheid die je Tessa als begeleider biedt. Die duidelijkheid heeft ze echt nodig. Daar vraagt ze om.

Er zijn ook nog valkuilen waar je moet proberen niet in te trappen in haar begeleiding. Valkuilen die veel genoemd worden zijn dat Tessa begeleiding tegen elkaar uitspeelt, het verschil tussen haar cognitieve en sociaal-emotionele niveau en het is belangrijk dat je afspraken samen met Tessa maakt.

Tessa speelt begeleiding tegen elkaar uit.

“Ze heeft altijd iets afgesproken met iemand die er op dat moment niet bij is.”

Op die manier probeert ze onder afspraken uit te komen of dingen gedaan te krijgen. Het is daarom ook belangrijk dat je afspraken altijd samen met haar maakt en op papier zet. Dan kan ze er later niet onderuit en weet ze zelf goed welke afspraken zijn gemaakt. Tessa verleidt mensen ook heel vaak om haar aan te spreken op haar cognitieve niveau. Ben je er bewust van dat je daar niet intrapt.

“Laat je niet verleiden door wat ze verbaal allemaal zegt, maar prik er doorheen en zie ook het kleine meisje dat het liefst bij de hand wordt gepakt en eigenlijk ook wel eens op schoot wil zitten.”

Haar cognitieve niveau ligt een stuk hoger dan haar sociaal-emotionele niveau. Als je haar benaderd op haar cognitieve niveau overvraag je haar.

Tessa heeft een nauwe band met haar moeder. Als begeleiding is het goed moeder aan te spreken op haar verantwoordelijkheden.

“Ik denk dat je eigenlijk nog meer werk hebt met die moeder. Ik denk dat moeder het grootste euvel is, in heel de begeleiding.”

Tessa doet precies wat moeder zegt en moeder houdt niet altijd rekening met de afspraken die met haar dochter gemaakt zijn.

Andere valkuilen die genoemd worden is dat Tessa manipuleert, verschillende gezichten heeft, meer duidelijkheid nodig heeft dan je zou denken en dat je niet te veel meegaat in haar humeur en stemmingen.

2.3 Ideale woonsituatie

Uit het onderzoek komt naar voren dat iedereen het erover eens is dat Tessa ideaal woont in een appartementje. Geen groepswonen zoals in de Oosterbeekstraat. In haar appartementje heeft ze een ruimte voor zichzelf en hoeft ze geen douche en wc met anderen te delen. Ook is iedereen het erover eens dat er begeleiding aanwezig moet zijn

vanaf het moment dat Tessa uit haar werk komt, tot het moment dat ze naar bed gaat. Een paar teamleden vinden dat er 24 uur begeleiding aanwezig moet zijn, terwijl anderen vinden dat er 's nachts geen begeleiding aanwezig hoeft te zijn. Ideaal zou ook zijn wanneer moeder ver weg is en niet veel invloed heeft op Tessa.

Verder wordt nog genoemd dat training in vaardigheden belangrijk is, dat ze met meerdere cliënten in een huis woont, dat ze haar taakjes zelfstandig kan uitvoeren, dat ze niet zelf voor eten en drinken hoeft te zorgen, prader-willi groep, duidelijke afspraken met de groepsleiding.

2.4 Tessa over 10 jaar

Bijna alle teamleden denken dat er over tien jaar niet veel verandert zal zijn. Zo zal ze nog steeds problemen hebben met haar gewicht, heeft ze nog steeds problemen in de omgang met andere mensen en zal ze nog steeds heel veel met moeder overleggen. Wel zal ze over tien jaar meer praktische vaardigheden bezitten, zoals koken, wassen en strijken.

Ook wordt gezegd dat Tessa over tien jaar op haar plek zal zitten op een appartementje, dat ze dan gewend is aan de minimale begeleiding die ze krijgt en dat ze misschien wel samenwoont.

“Dan woont ze ergens samen en dan ze een kindje of kinderen, denk ik. En dan nog niet eens met iemand van Amarant, maar iemand uit een minder milieu die ook wel kinderen wil.”

Onderzoek deel 2

1. Inleiding

In het tweede gedeelte van het praktijkonderzoek heb ik alle teamleden geobserveerd in interactie met Tessa. Ik heb ervoor gekozen te observeren tijdens eetsituaties. Dit is namelijk het enige moment van de dag dat de groep bij elkaar zit in aanwezigheid van groepsleiding. Zelf was ik ook aanwezig bij iedere eetsituatie die ik geobserveerd heb. Zo kon ik van tevoren de sfeer al proeven in huis. Ik heb geobserveerd met behulp van een videocamera. Hiervoor heb ik toestemming gekregen van alle cliënten en hun ouders.

Zoals gezegd staat de interactie centraal. De interactie van de groepsleiding en Tessa tijdens de eetsituaties heb ik verbatim uitgewerkt.

Tessa is verbaal heel sterk. Ze heeft altijd haar woordje klaar. Als begeleiding moet je sterk in je schoenen staan. Teamleden ervaren soms problemen in de interactie met Tessa. Vandaar dat ik ervoor gekozen heb de interactie te observeren.

In de analyse van de observaties let ik vooral op de volgende punten:

- Wie leidt een onderwerp in? Tessa of de groepsleiding?
Het is niet leuk wanneer je altijd zelf een onderwerp ter sprake moet brengen. Dat kan ook voor negatieve gevoelens zorgen. Komt de communicatie vanuit twee kanten tot stand?
- Op welk niveau communiceert de groepsleiding met Tessa? Op inhouds- of betrekkingniveau?
Het inhoudsniveau is de informatie, de letterlijke inhoud van de woorden, het bericht. Op betrekkingniveau wordt aangegeven hoe de inhoud moet worden opgevat voor degene voor wie deze bestemd is, geeft de zender indirect aan hoe hij zichzelf ziet in de relatie tot de ander en hoe hij verwacht of wil dat de ander reageert.
- Wat valt me nog meer op?
Zijn er opvallende dingen die naar voren komen vanuit de observaties?

In dit deel van het onderzoek ben ik vooral aan het beschrijven. Ik beschrijf wie een onderwerp inbrengt en of de communicatie vanuit twee kanten tot stand komt. Ik beschrijf het niveau van communicatie.

2. Resultaten

Uit de observaties blijkt dat Tessa vooral degene is die onderwerpen inleidt. Veel vaker dan de groepsleiding knoopt zij een gesprek aan. Wel gaat de groepsleiding hier vaak op in. Opmerkingen van Tessa laat men niet links liggen.

Tessa probeert zich vaak te mengen in gesprekken van de groepsleiding met andere cliënten. Opvallend is dat haar opmerkingen dan genegeerd worden. Er wordt bijna niet tegen haar gezegd dat de groepsleiding op dat moment met iemand anders in gesprek is en dat Tessa even moet wachten. Dit gebeurt slechts een enkele keer:

T Zalm is toch eigenlijk heel gezond, of niet?

G Sorry, ik wilde eigenlijk reageren op X, maar ik had mijn mond nog niet leeg. Momentje. Hou hem vast, die gedachte.

Tessa wordt niet boos wanneer je haar negeert op die momenten dat zij een opmerking maakt. Ze houdt het voor zich en vertelt het later nog, of ze vertelt het niet meer. Even later begint ze dan ergens anders over.

De communicatie vindt vaak plaats op het niveau van inhoud. Metacommunicatie komt in deze observaties niet voor. Maar wanneer Tessa probeert haar gelijk te krijgen en zich verdedigt, is er meer sprake van betrekkingniveau. De vraag luidt dan eigenlijk: 'wie heeft het voor het zeggen? Wie is de baas?' Voorbeeld:

T *Nee, dat is eigenlijk het toetje van mij, van gisteren. Maar dat ben ik vergeten op te eten.*

G *Ok.*

T *En aangezien ik het vandaag niet mag...*

G *Nou, pakken jullie maar een toetje waar je zin in hebt.*

T *Ik wil wel, maar... Het lijkt mij niet slim, of zeg jij van 'ja doe maar'?*

G *Nee. Ik zou het vanavond doen. Kun je doen als je terugkomt. Dat is lekker.*

T *Maar ik ben pas om half elf thuis. Dus als ik toetje wil dan moet ik het nu nemen.*

G *Doe vanavond maar. Want de afspraak is dat je het na het eten pakt.*

T *Nee, want... X, jij zit er altijd bij. Als ik naar de kunstclub moet, mag ik toch altijd het toetje meteen na het eten? Omdat ik na half elf pas terugkom.*

X *Ik dacht dat jij het altijd pakte als je terugkwam.*

G *Ik weet het ook niet zeker hoor. Maar waarom zou je om half elf geen toetje meer eten.*

T *Omdat het dan niet meer verteert. Dan moet ik gelijk door naar boven, hè.*

G *Dus jij zegt dat als jij naar de kunstclub moet het nu moet pakken?*

T *Ja.*

G *Dan geloof ik dat. Ik zal het wel eens nakijken. Pak maar dan.*

T *Welke wil jij het liefste?*

G *Maakt niet uit.*

T *Geef mij de vanille dan maar alsjeblieft.*

G *Ok.*

In het eerste gedeelte van bovenstaande dialoog ligt de nadruk op het inhoudsniveau, maar gaandeweg komt de communicatie terecht op het betrekkningsniveau. Tessa wil het voor het zeggen hebben. Het gaat haar er om dat zij haar toetje mag opeten. Ze blijft volhouden en brengt de groepsleiding aan het twijfelen waardoor ze uiteindelijk haar toetje mag opeten en haar zin dus krijgt.

Uit de observaties blijkt ook dat Tessa veel duidelijkheid nodig heeft, geïnteresseerd is in anderen, soms doorslaat in haar positieve stemming, zorgzaam is en zich snel aangevallen voelt.

Wanneer Tessa een vraag stelt wil ze daar een duidelijk antwoord op. Als ze niet meteen een duidelijk antwoord krijgt, blijft ze op het onderwerp terugkomen en vragen stellen tot het haar wel duidelijk is.

Tijdens de eetsituaties richt Tessa zich veel op de groepsleiding. Met de andere cliënten heeft ze niet veel gesprekken. Ze is geïnteresseerd in wat de groepsleiding haar wil vertellen, bijvoorbeeld over het teamuitstapje. Dan wil ze graag van alles weten en stelt veel vragen. Op die manier ontstaat een levendig gesprek. Ze straalt uit dat ze het leuk vindt om te horen. Ze lacht en stelt vragen. Maar in die positieve stemming slaat ze soms door. Dan lacht ze overdreven hard of blijft grapjes herhalen. Dan weet ze niet van ophouden en remt de groepsleiding haar af.

Tessa is ook zorgzaam. Dat blijkt uit het volgende voorbeeld:

T *En was jij niet vrijdagavond eh... moe? Want toen had jij dienst.*

G *Huh? Of ik moe was na de dienst?*

T *Of dat je anders moe was. Omdat je hem normaal gesproken niet draait.*

Ze is oprecht geïnteresseerd. Ze snijdt zelf het onderwerp aan. Of wanneer het toetje gegeten wordt en ze ziet dat de groepsleiding niet veel heeft, maakt ze daar een opmerking van:

T *Jij hebt maar een heel klein beetje.*

Uit de observaties blijkt ten slotte dat Tessa zich snel aangevallen voelt en zich dan gaat verdedigen. In observatie 5 spreekt de groepsleiding met Tessa over het vieren van haar verjaardag. Het valt Tessa aan het begin van het gesprek tegen dat de groepsleiding

aangeeft niet de hele avond bij haar verjaardag aanwezig te zijn, maar af en toe zal binnenlopen. Daarna geeft ze korte antwoorden op vragen. Ze begint zich te verdedigen wanneer de groepsleiding aangeeft dat ze nog niet eens zelf haar boodschappen doet. Ze wil haar eigen zin doordrammen. Het is nu zo afgesproken en ze wil het niet veranderen.

G Maar je had ook zelf boodschappen kunnen doen.

T Het is nou gebeurd en je kunt er nu toch niks aan doen.

G Nee, dat hoeft ook niet. Het is iets voor de volgende keer. Dat je hier de volgende keer ook aan kan denken.

Ze staat op dit moment niet helemaal open voor wat de groepsleiding haar duidelijk wil maken. Ze neemt het op als kritiek, terwijl het niet als kritiek bedoeld is. De groepsleiding wil haar met andere ogen naar de situatie laten kijken, door aan te geven dat ze ook met de groepsleiding samen haar boodschappen kan regelen in plaats van met haar moeder. De groepsleiding benoemt vervolgens ook dat het iets is voor de volgende keer.

Conclusies en aanbevelingen

Over welke competenties moet je als professioneel begeleider beschikken op Tessa een goede manier te begeleiden? Dat is de centrale vraag.

Uit het onderzoek blijkt dat Tessa heel veel behoefte heeft aan duidelijkheid. Als begeleider moet je haar die **duidelijkheid kunnen bieden**. Ze blijft vragen stellen en op het onderwerp terugkomen totdat zij de duidelijkheid heeft gekregen die ze nodig heeft. Ben **consequent** en **kort** naar Tessa toe en houdt je aan afspraken die met haar zijn gemaakt. Op die manier weet ze waar ze aan toe is en neemt ze geen loopje met je. Belangrijk is ook dat je de afspraken samen met Tessa maakt. Beide partijen zijn dan goed op de hoogte van de afspraken. Belangrijk is dat iedereen zich aan de gemaakte afspraken houdt en dus op een lijn zit. Tessa probeert begeleiding tegen elkaar uit te spelen. Het is daarom goed de afspraken op papier te zetten te rapporteren.

Stevig in je schoenen staan is ook een vereiste. Ben **standvastig** en **laat je niet emotioneel raken**. Tessa raakt mensen. Ze doet iets met je. Als je merkt dat je geïrriteerd bent of merkt dat je overloopt, is het goed om even afstand te nemen. Ga even uit de situatie en kom er later op terug.

Moeder speelt een grote rol in het leven van Tessa. Tessa vlucht vaak naar haar moeder wanneer het tegenzit en neemt alles van moeder aan. Moeder houdt op haar beurt niet altijd rekening met de afspraken die met haar dochter gemaakt zijn. Moeder vormt een heel groot euvel in de begeleiding van Tessa. Spreek moeder aan op haar gedrag en verantwoordelijkheden. Stevig in je schoenen staan is onmisbaar.

Bij Tessa is er een groot verschil tussen haar sociaal-emotionele niveau en haar cognitieve niveau. Als begeleider moet je **kennis van zaken** hebben. Kennis over het disharmonisch beeld is belangrijk. Tessa verleidt mensen ook heel vaak om haar aan te spreken op haar cognitieve niveau. Ben je er bewust van dat je daar niet intrapt. Als je Tessa benadert op haar cognitieve niveau overvraag je haar.

Uit de observaties blijkt dat Tessa vaak degene is die een gesprek aangaat. Probeer als begeleider vaker een onderwerp aan te snijden. Op die manier is de communicatie meer wederzijds. Wanneer jij altijd degene moet zijn die gesprekken aangaat, roept dat op den duur negatieve emoties op. Het is belangrijk dat dit doorbroken wordt.

Wanneer je met Tessa in een positief gesprek verwickeld bent, draaft Tessa soms door in haar enthousiasme. Op die manier is positief toch ook weer negatief. **Stel duidelijk je grenzen**. Ze slaat dan een beetje door in het overdreven goed willen doen.

Een **positieve houding** mag niet ontbreken. Tessa ziet veel dingen vaak somber in en is vaak negatief gestemd. Ze voelt zich snel aangevallen en gaat zich dan verdedigen. Tessa straalt wanneer ze complimentjes krijgt en neemt die positieve houding vaak over. Ook **inlevingsvermogen** is onmisbaar. En **neem Tessa serieus**.

Wanneer Tessa boos is, kun je je **ongenoegen uitspreken** over haar gedrag en er dan later op terugkomen. Je kan ook tegen haar zeggen dat ze zelf altijd mag komen. Op de momenten dat Tessa boos is, heeft praten niet veel zin. Wanneer je bot reageert, je stem verheft, een discussie aangaat of je emoties laat zien kan Tessa gaan schelden, een discussie uit gaan lokken, nog bozer worden en gaan doordrammen. Wanneer je later met haar op situaties terugkomt, is het goed aan haar te vragen waarom ze op een bepaalde manier heeft gereageerd en haar een **spiegel voor te houden**. Haar uitleggen dat haar houding jou ook boos kan maken. Wat ook belangrijk is, is dat Tessa haar excuses aanbiedt, zo nodig ook aan andere cliënten.

Als je als begeleider rust uitstraalt, neemt Tessa die rust vaak over.

Zelfkennis is ook niet onbelangrijk. Weet wat je sterke en zwakke punten zijn om daar overheen te stappen en professioneel naar Tessa toe te zijn. Weet waar je mee bezig bent.

Tot slot is het opbrengen van **veel geduld** een vereiste. Neem de tijd om je doelen te bereiken en verwacht niet te veel ineens.

Literatuurlijst

Rijkers, T. (2003). *Succesvol werken aan je competenties: een persoonlijk werkboek voor de baan die je wilt*. Soest: uitgeverij Nelissen.

Somberg, P. (2004). *Hoe ontwikkel ik mijn competenties?: werkboek voor talent*. Den Haag: Academic Service.

Dam, N. van & Marcus, J. (2005). *Een praktijkgerichte benadering van organisatie en management*. Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff BV.

Kohnstamm, R. (2002). *Kleine ontwikkelingspsychologie. Het jonge kind*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum.

Kohnstamm, R. (2002). *Kleine ontwikkelingspsychologie II. De schoolleeftijd*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum.

Huibregtsen, I. (2004). *Hechting en loyaliteit*. Amsterdam: uitgeverij SWP.

Remmerswaal, J. (2004). *Handboek groepsdynamica. Een inleiding op theorie en praktijk*. Soest: uitgeverij H. Nelissen.

Oomkes, F.R. (2000). *Communicatieleer: een inleiding*. Amsterdam: Boom.

Mevissen, L. (2005). *Kwetsbaar & afhankelijk. Gedragsproblemen bij mensen met een verstandelijke beperking*. Amsterdam: uitgeverij SWP.

BIJLAGEN

Interview 1

1. Hoe lang werk je al op de Oosterbeekstraat?

Ik werk nu 2 jaar op de Oosterbeekstraat.

2. Welke opleiding(en) heb je gevolgd?

Ik heb sociaal-pedagogische hulpverlening (SPH) gevolgd in Eindhoven. Waarvan de eerste 2 jaar in voltijd en de laatste 2 jaar in deeltijd.

3. Welke cursus(sen) heb je gevolgd?

Psychopathologie

Basiscursus autisme

Dementie

Bijscholing(en) over persoonlijk plannen. Daar werd uitleg gegeven over een nieuwe update.

Meer kom ik even niet op.

4. Wat zijn je werkervaringen?

Mijn doelgroepen bedoel je en zo? Ik heb 5 jaar lang op Veersestraat 25 gewerkt. Dat was op 't Hooge Veer. Daar woonden 7 cliënten. Allemaal vrouwen met een zeer ernstige verstandelijke beperking. Wat dus inhoudt: heel veel verzorging.

Na 5 jaar ben ik hier gaan werken. Dat is nu dus 2 jaar geleden. Dit is wel compleet anders. Veel hoger niveau, veel meer gedragsproblematiek erbij. Dit is meer begeleiding en ondersteuning in plaats van verzorging.

Meer werkervaring heb ik nog niet. Ik werk al 7 jaar bij Amarant.

5. Welke methodes of technieken gebruik jij in de begeleiding van Tessa?

Eh... welke methodes of technieken gebruik ik bij Tessa? Ik probeer zoveel mogelijk neutraal te blijven in mijn houding en in mijn stem. Ik probeer haar te stimuleren. Haar het gevoel geven van samen dingen oplossen. Zo van 'hoe kunnen we het dan wel doen?', om haar toch te activeren.

Probeer je haar op die manier ook te stimuleren?

Ja. Het ligt ook aan haar stemming. Maar 7 van de 10 keer lukt dat dan ook. In plaats van haar op een negatieve manier te benaderen kijken van 'hoe kunnen wij dit samen oplossen?' haar helpen.

Hoe ziet een neutrale houding er voor jou uit?

Dat je bijvoorbeeld niet met je armen over elkaar tegenover haar staat. Of met je handen in je zij. Dat kan agressief, dominant, aanvallend overkomen. Dus ik probeer dat te vermijden. Wanneer ik tegen haar praat sta ik ook voor haar en probeer zo min mogelijk achter haar te staan, zodat ze me wel kan zien. En gezichtsuitdrukking is ook belangrijk. Dat ze bijvoorbeeld niet ziet aan mij als ik geïrriteerd ben. Dat is iets moeilijker.

Dus je hebt een neutrale houding, probeert haar te stimuleren, ...

Ja, door positief met haar om te gaan.

En je probeert samen naar oplossingen te zoeken?

Ja. Vooral het stukje samen. Dat ze niet het gevoel heeft dat ze er alleen voor staat.

6. Welke technieken werken wel in de begeleiding van Tessa?

Ik denk vooral het stukje samen en positief. Ik denk vooral positief met haar omgaan. Ze heeft in haar leven al zoveel negatieve ervaringen gehad. Die emmer zit gewoon bijna vol, bij wijze van spreken. Ik denk voornamelijk positief met haar omgaan en niet de nadruk leggen op het negatieve. Dat is denk ik echt het allerbelangrijkste. En daarnaast ook het stukje samen doen, zodat ze er niet alleen voor staat.

Hoe merk je aan haar dat dat werkt?

Soms heeft ze een probleem en weet ze even niet hoe ze daar mee om moet gaan en dan gaan we daar samen mee aan de slag. Dan merk ik dat ze toch wat enthousiast

wordt. Dus dan denk ik 'ok, dan is het mij gelukt'. Ze kan soms mopperend overkomen, of chagrijnig. Ze is dan niet arrogant, maar ze kijkt dan bijvoorbeeld arrogant. En als je die stemming dan om kan switchen in het positieve, dat ze weer gewoon aanspreekbaar is en weer kan leggen denk ik 'dat heb ik ook weer voor elkaar gekregen'. En dat ze toch doet wat ze behoeft te doen.

7. Welke technieken werken niet in de begeleiding van Tessa?

Welke werken niet? Ehm... ik denk bot reageren. Ehm.. welke werken nog meer niet? Nou, als je je laat beïnvloeden door haar stemming. Dus als ik geïrriteerd of gefrustreerd raak en zij ziet dat aan mij. Of ik ga mijn stem verheffen naar haar toe. Dan gaat het bergafwaarts met haar.

Wat gebeurt er dan met haar?

Dan gaat zij een discussie uitlokken. En als je je stem in die discussie gaat verheffen en bijvoorbeeld boos wordt, dan gaat ze schelden en zegt ze 'zoek het maar uit'. Dan gaat ze net iets te bijdehand reageren en bereik je totaal niet wat je wil bereiken met haar.

8. Kun je 1 of 2 positieve begeleidingsmomenten van Tessa beschrijven?

Ik heb niet echt een specifiek moment, maar wat ik nog wel weet was tijdens de eetsituatie. Ze wilde haar toetje niet, om wat voor reden ook. Ze had al iets gegeten op het werk, of iets voor 's avonds. Dat weet ik even niet meer. Dan wil ze haar zin doordrijven terwijl ze weet dat ze gewoon om half 8 haar toetje moet eten. Oh nee, ze wilde na het avondeten haar toetje opeten in plaats van half 8. Haar redenen weet ik niet meer. Toen ben ik met haar wel gaan kijken hoe we het op zouden kunnen lossen om te zorgen dat ze wel om half 8 haar toetje eet. Nee, dat is te vaag. Dan maak ik er een heel verhaal van.

Ik weet er wel eentje. Dat was een keer toen ze een regenjas moest hebben. Een regenpak. Maar zij heeft overgewicht en komt niet zo makkelijk aan een regenpak. Dat was best wel moeilijk voor haar. Ze werd er ook goed chagrijnig van etc. Toen ben ik samen met haar naar een visserswinkel geweest. Daar hebben ze van die extra large regenpakken. We hebben dat toen samen gedaan. Iets wat ze heel erg moeilijk vindt en waar ze zich ook een beetje voor schaamt. En haar niet het gevoel geven dat ze dik is en zo. Maar dat het gewoon normaal is, ok, prima. Dan merk je wel dat ze veel meer open staat. Ze kon natuurlijk ook chagrijnig die winkel binnen lopen van 'oh, nou moet ik een pak aandoen' en noem allemaal maar op. Maar dat was totaal niet. Dat was een situatie.

Hoe had je voor de positieve sfeer gezorgd?

Voor de positieve sfeer? Dat was niet in een dag of zo. Ze moest voortaan langer fietsen voor haar werk en daarvoor had ze ook een regenpak nodig. Bij een normale winkel hebben ze die niet. Dan kan ze in die negatieve stemming blijven hangen. Ik had zoiets van 'ik ga uitzoeken' waar we die wel kunnen kopen en dan ga ik met jou samen daar naartoe. Dan hoeft je er ook niet alleen naartoe. We gaan samen kijken wat ze daar hebben'. Door dat stukje samen sloeg ze om.

En laatst was er ook iets waarin ze omdraaide. Op maandagavond heeft ze heel veel taakjes. Toen hadden we ook een intakegesprek. Ik merkte tijdens het avondeten dat ze heel veel vragen stelde over huishoudelijke taken en zat onverschillig aan tafel. Op een gegeven moment dacht ik dat het niet om een huishoudelijke taak ging, maar er zit iets achter. Ik benoemde naar haar toe 'je stelt wel veel vragen over huishoudelijke taken, is daar iets mee? Heb je teveel huishoudelijke taken en weet je even niet hoe je het moet benoemen?' En toen was het van 'inderdaad'. Dus toen heb ik dat gewoon voor haar gekaderd. Even duidelijk gemaakt met tijdstippen welke taken ze voor het gesprek kon doen en welke taken ze na het gesprek kon doen. Dat vond ze helemaal geweldig en dan zie ik ook aan haar dat het haar oplucht. Meestal kan ze dingen niet zo direct benoemen, maar gaat ze via een omweg vragen stellen. En dan is ze wel opgelucht. Dat zijn twee situaties.

9. Wat is volgens jou de ideale woonsituatie voor Tessa?

Ideale woonsituatie. Ik moet zeggen waar ze nu naartoe gaat, daar heeft ze een **ruimte voor zichzelf** en daarnaast heeft ze haar **eigen toilet** en haar **eigen badkamer**. En daar wordt ze ook **getraind in bepaalde vaardigheden**. Gedurende de dag is er een aantal uren begeleiding aanwezig. Dat komt redelijk dicht in de buurt. Alleen de situatie daar... Ze had van mij wel meer leefruimte mogen hebben. Het is meer een zit-/slaapkamer idee. Maar dan meer een **appartement** idee. Dan heeft ze een slaapkamer en een woonkamer. Ik denk dat het voor haar ook wel fijner is, hoe moeilijk het soms ook is, dat ze met een **aantal cliënten in een huis** woont. Dus niet helemaal alleen in een appartement. Ik denk toch wel voor de **sociale contacten**. Want ze maakt moeilijk contact en van de contacten die ze heeft kan ze alleen maar leren. En toch begeleiding aanwezig. Iedere dag voor een aantal uur achter elkaar. Dus niet 2 keer in de week komt de begeleiding een uurtje langs. Ik denk dat dat echt te weinig is en dat ze wel **iedere dag begeleiding** nodig heeft voor een aantal uren.

Voor hoeveel uur dan ongeveer?

Ik ga even uit van het trainingsproject waar ze nu naartoe gaat. Daar is begeleiding van half 4 tot 8 uur ongeveer. Ze is pas rond 5 uur thuis. Wat mij betreft mocht het toch wel een paar uur later in de avond. **Tot een uur of 10** ongeveer iedere dag. Ik denk dat dat voor haar wel prima is. Voor de rest kan ze zich wel prima redden.

Dus ongeveer 5 uur per dag?

Ja, zoiets. Ik denk niet dat ze iemand nodig heeft voor slapdiensten. Zo lang ze maar een **telefoonnummer** heeft van iemand die ze kan bellen is het prima.

10. Wat denk jij dat iemand nodig heeft om Tessa op een professionele manier te kunnen begeleiden?

Welke eigenschappen hè? **Rust**, **geduld**, maar ook de **uitstraling van rust**. **Inlevingsvermogen**. Zo van 'ik kan me hartstikke goed voorstellen dat het zo vervelend is'. **Duidelijke grenzen kunnen stellen**. Daar blijven. **Niet zo'n gigantische prater** tegen haar, want dan raakt ze de draad kwijt in het verhaal. Dan krijgt ze teveel informatie. En die ook wel **incasseringsvermogen** heeft.

Waarom zou iemand die rust uitstraalt haar goed kunnen begeleiden? Waarom werken de genoemde eigenschappen zo positief bij haar?

Ik kijk even naar het tegenovergestelde. Als ik bijvoorbeeld **opgefokt** zou zijn, en ook in mijn uitstraling bijvoorbeeld heel **chaotisch** zou zijn, dan beïnvloedt dat haar ook weer. Dan wordt zij daar bijvoorbeeld nog **drukker** van, nog **onzekerder** van. Stel dat zij problemen heeft op haar werk en ik ben **rustig**, misschien dat zij daar ook wel **rustiger** van wordt. In plaats van dat ik heel chaotisch zou reageren en haar het **gevoel geef dat ik geen tijd voor haar heb** omdat ik tienduizend andere dingen moet doen, wordt het alleen maar erger. Dan krijgt ze ook **geen antwoord op haar vraag**. Als ik sneller ga praten, gaat zij sneller praten. **Je beïnvloedt elkaar**, zo werkt dat gewoon.

En hoe zit dat met inlevingsvermogen?

Ik heb gemerkt bij haar dat wanneer ik aangeef bij haar dat ik me kan voorstellen dat het heel erg vervelend is dat ze haar identiteitskaart kwijt is, dan eh... Dan **verplaats ik me in haar situatie**. En dat vindt zij heel erg fijn. Het stukje **begripvol** zijn naar haar, begrip tonen naar haar. Ik denk dat je iemand ook beter kunt begeleiden, wanneer je je enigszins kunt **inleven** in die persoon. Als ik totaal niet begrijp of niet snap waar die ander het over heeft, dan is het heel moeilijk om iemand daarbij te ondersteunen en te helpen. Want dan heb ik zoiets van 'waar maak je toch een probleem van? Stel je toch niet zo aan'.

En **incasseringsvermogen** had ik net ook opgenoemd. Ze heeft een bepaald soort taalgebruik dat er af en toe niet om liegt. En je moet dat **niet persoonlijk opvatten**. Je ook **niet aangevallen voelen**. Je **niet laten meeslepen**.

11. Wat jij dingen die Tessa zegt of doet wel eens persoonlijk op?

Niet de woorden die ze tegen mij zegt. Stel dat ze me uitscheldt voor klootzak, dan vat ik dat bij haar niet persoonlijk op. Maar wat ik wel merk, is dat ik me **soms laat meeslepen** in het gevoel dat zij op dat moment heeft.

Kun je daar een voorbeeld van geven?

Dat had ik vorige week nog. Waar ging dat ook alweer over? Ik weet het niet meer. Waar ging dat over? Ik weet het even niet meer. Nee ik weet het niet meer. Maar dan kan ze zo **chagrijnig** en **onverschillig** reageren, tijdens een eetsituatie of naderhand. Dan merk ik dat ik daar **geïrriteerd** van raak. Dan denk ik van 'oh Tessa schiet nou onderhand eens op' en 'houd op' en 'het is iedere keer hetzelfde met jou'. **Ik laat me beïnvloeden door haar gedrag wat ook weer mijn reactie beïnvloed.**

12. Je hebt net verteld dat iemand rust, inlevingsvermogen en incasseringsvermogen nodig heeft om Tessa op een professionele manier te kunnen begeleiden. Zijn hier ook eigenschappen van die je mist bij jezelf?

Het enige waarvan ik daarmee met mezelf aan de slag ben gegaan is, wat ik net ook al zei, dat **ik mezelf laat meeslepen in haar gedrag en dat beïnvloedt ook weer mijn reactie.** Dat betekent dat ik soms **niet rustig** en dat ik soms **niet geduldig** ben. Ik denk dat het meer het stukje geduldig zijn is, want als ik geduldig ben kan ik eerder tot tien tellen voor ik met een reactie kom en daardoor kan de reactie al positiever zijn en afgezwakt zijn. Ja, ik denk geduldig.

13. Nu Tessa hier 2 jaar woont heb je volgens mij wel een goed beeld van wie Tessa is. Je bent vast wel in valkuilen getrapt in de begeleiding van Tessa toen ze hier nog niet zo lang woonde. Wat zou jij aan nieuwe begeleiders meegeven, met andere woorden wat moeten nieuwe begeleiders weten, om niet in de valkuilen te trappen waar jij bent ingetrapt toen Tessa hier kwam wonen?

Begeleiding tegen elkaar uitspelen in de zin van 'oh maar die heeft gisteren gezegd dat ik dit vanavond wel mag doen' etc. Dat heeft ze heel erg sterk. Het is dus voor nieuwe begeleiding heel erg belangrijk dat ze alles controleren op hetgeen Tessa zegt. Dat kunnen kleine dingen zijn, maar het kunnen ook grotere dingen zijn. Kijk veel meer naar het **verschil tussen cognitief en sociaal-emotioneel niveau**. Daar heb ik in het begin te weinig aandacht aan geschonken.

Wat gebeurde er toen?

Dan zit je veel langer in **discussie** met haar, je wil het **gelijk goedpraten**, je was veel meer bezig met het gedrag. En nu is het zo 'je gedraagt je op een normale manier of je gaat aan de tafel in de keuken zitten eten'. Als je in zo'n consequentie **kort** bent dan draait ze zo om en is ze ineens vrolijk. Ze is nog nooit alleen in de keuken gaan eten, volgens mij. Eh.. nog meer valkuilen? Dat is het volgens mij wel. Ze kan heel goed mensen tegen elkaar uitspelen. En laat je eigen niet beïnvloeden door haar gedrag, door haar niveau.

14. Wat is jouw beeld van Tessa over 10 jaar?

Ik denk niet dat ze veel gaat veranderen. Nee. Ze zal altijd problemen blijven houden met haar **gewicht**. Qua **praktische vaardigheden**, hoe ze dingen moet doen, zoals koken, wassen, strijken dat kan ze wel leren. Dat weet ze ook grotendeels al. Het is alleen de vraag of ze het ook doet. Maar dat zal ze wel moeten doen, want kookt ze niet dan heeft ze geen eten. Ook de **omgang met mensen** zal voor de rest van haar leven moeilijk blijven. Zij kan wel leren hoe ze moet reageren op andere mensen, maar ieder persoon reageert weer anders terug. Er is geen bepaald regeltje van als die persoon dat zegt, dan zeg jij dat en dan zegt die persoon weer dat. Dat is iedere keer verschillend. Daar zal ze ook altijd tegenaan blijven lopen. Ik denk dat ze niet veel veranderd. Als ik kijk naar het verschil tussen sociaal-emotioneel en cognitief niveau denk ik ook niet dat zij kan leren zich op een andere manier te uiten. Of dat iets sneller voorbij is. Nee, dat vraag ik me af. Daar zit ook een stukje **karakter** in. Ze heeft een bepaald soort karakter, een beetje dat **geniepige** vind ik af en toe, dat **vage** en **niet helemaal eerlijk**. Zo is zij gewoon en dat blijft je ook houden.

Interview 2

1. Hoe lang werk je al op de Oosterbeekstraat?

6 jaar.

2. Welke opleiding(en) heb je gevolgd?

SPH.

3. Welke cursus(sen) heb je gevolgd?

Autisme, basiscursus autisme. Pictotaal en schrijftaal. Het verschil daartussen en hoe je dat het beste kunt doen. Dat waren ze volgens mij. En de medicijnencursus en die dingen die erbij horen.

4. Wat zijn je werkervaringen?

Hiervoor heb ik op de Bocht gewerkt, tienermoeders. Daarna heb ik op het terrein gewerkt SPI79. Dat waren jongeren met autisme en agressie, heel uiteenlopend. En daarna de Oosterbeekstraat.

Hoe lang heb je op deze verschillende groepen gewerkt?

Bij de Bocht 3 jaar. Een jaar stage en een jaar inval op alle groepen en een jaar echt op de tienermoedergroep. En bij de SPI bijna een jaar. Die groep ging verhuizen. En ik ging niet mee met de verhuizing.

5. Welke methodes of technieken gebruik jij in de begeleiding van Tessa?

Een echte naam voor een methode, dat weet ik niet hoor. Sowieso te zorgen dat ik er ben als ze thuis is. Meteen een beetje peilen als ze thuiskomt hoe ze gestemd is. Daar wel een beetje meteen kijk op hebben. En haar eigenlijk wel constant in de smiezen hebben tijdens het eten. Tijdens gesprekken ook echt de tijd voor haar te nemen. Wel proberen te zorgen dat het niet allemaal tussen neus en lippen door gaat. Maar haar ook in de wacht zetten als het moment even niet voor haar is. Haar laten merken dat ze niet overal doorheen kan denderen en dat zij ook wel even op haar beurt kan wachten. En luisteren en rustig praten en aankijken.

Je zegt dat je haar stemming peilt als ze binnenkomt. Wat doe je bijvoorbeeld als ze heel chagrijnig binnenkomt?

Dan maak ik meestal iets van een opmerking. Ik ga er niet meteen achteraan van 'wat is er met jou aan de hand en kom mij dat maar eens even vertellen'. Als ik bijvoorbeeld goedemiddag zeg en ze zegt niks terug, maak ik meestal een kinderachtige opmerking over dat ze haar tong onderweg is verloren of zo. Of misschien heeft ze me niet gehoord. En als ze helemaal niks zegt en ze gaat meteen door naar boven dan laat maar. Dan zie ik het wel als ze dadelijk weer beneden komt. Dan heeft ze daar vast wel iets over te vertellen.

Wat doe je als ze heel vrolijk binnen komt?

Ja, gezellig. Dan loopt ze vaak meteen door naar de keuken en dan heeft ze meestal ook wel iets te vertellen. Hoewel het ook wel een beetje moeilijk is om haar daarin dan af te remmen, omdat er soms wel meer mensen in de keuken staan die midden in hun verhaal zitten. Dus ja, dan moet je ze een beetje afkappen. Maar wel heel duidelijk zijn van 'jij mag dadelijk even je verhaal vertellen, maar eerst moet die even zijn verhaal verder vertellen. Daarna heb ik tijd voor jou.'

Hoe reageert Tessa daar op?

Meestal wel goed. En als ze echt heel vrolijk is, dan gaat ze de keuken uit en zet een muziekje op of ze gaat boven nog even iets doen en dan komt ze daarna weer terug. Dat gaat prima.

6. Welke technieken werken wel in de begeleiding van Tessa?

De tijd. Haar het gevoel geven dat je echt de tijd voor haar hebt op het moment dat ze haar verhaal kwijt wil. En haar af en toe ook wel even **op haar plek zetten**, te weten waar ze staat op dat moment. Dat ze wel even moet wachten op haar beurt, en dan ook **zeggen waarom** ze even moet wachten. Ik heb het idee dat je haar wel moet vertellen waarom je dingen doet, waarom zij even moet wachten. En **terughalen wat je ziet in haar gedrag**, wat je ziet in haar houding. Dat als zij zo reageert op mij en zo doet, ik ook weer reageer op haar. Voor mij werkt dit op die manier met Tessa wel.

7. Welke technieken werken niet in de begeleiding van Tessa?

Geen uitleg geven waarom dat je de dingen doet. Zoals **afkappen**, gewoon zeggen dat ze haar mond dicht moet houden, **tussen de wandelgangen** door een opdracht aan haar geven of iets aan haar vragen en dan doorlopen. Haar het gevoel geven dat ze niet gehoord wordt. Dat gevoel krijgt zij dan. Ze is wel gehoord, maar op dat moment wordt zij **afgewezen**. Denk ik dat ze zich dan zo voelt. En omdat je daar dan niet de tijd voor neemt wordt ze **boos**.

Hoe ga je ermee om als ze boos wordt?

Als ze **echt heel boos** is en ze wil niet meer met mij praten en ze gooit de deur dicht of wat dan ook, **dan laat ik het daarbij**. Dan spreek ik wel mijn **ongenoegen** uit over haar gedrag op dat moment. En dan zeg ik wel dat ik er **later op de avond nog op terug** kom of dat **ze zelf naar mij toe mag komen** als ze erover wil praten. Op andere momenten als ze ook boos op mij is dan vraag ik aan haar **waarom** ze zo reageert. Of dat ik iets verkeerd heb gezegd. Dan stel ik haar **vragen** om erachter te komen wat er is gebeurd dat haar nu zo boos maakt. En dat haar houding mij ook boos kan maken. Die **uitleg** snapt ze niet altijd denk ik. Soms ben ik dan ook **hardop aan het denken** van 'wat heb ik nou eigenlijk gedaan? Heb je iets niet goed gesnapt? Heb ik het niet goed uitgelegd?' Soms is het voor mezelf dan ook een beetje hardop afvragen wat er nou eigenlijk gebeurd is. Soms kom ik er op die manier achter dat ze iets niet goed heeft begrepen. Dat hebben we toen op haar kamer **uitgepraat**. Maar daar kom ik niet altijd achter. Soms kom ik er later achter dat ze iets niet goed had begrepen. Dan lag het aan een afspraak die ze met iemand anders had doorgenomen. En dat ik dan op dat moment iets had veranderd, omdat ik niks van die afspraak wist. Of dat zij iets mondeling met iemand had besproken wat ik dan niet wist, waar ik dan een opmerking op heb gegeven en zij vindt dat het niet klopt.

8. Kun je een of twee positieve begeleidingsmomenten van Tessa beschrijven?

Ja, ze belt dus net. Dat ze op de fiets zit, achterkom komt en vraagt of ik de poort en de schuur open wil doen, omdat ze zo erg naar het toilet moet. Maar ze **heeft dan voor zichzelf geen oplossing hoe het ook anders kan**. Ze kan ook meteen voor om en naar het toilet, dan is het al dichterbij, en daarna haar fiets omrijden. Dan **draag je dat aan**, en dan is dat eigenlijk ook goed. Terwijl ze ook een hele discussie had kunnen aangaan, van ik wil achterom anders plas ik in mijn broek en dan valt mijn fiets op de grond en dan is mijn fiets kapot en dan kan ik morgen niet fietsen. Dat zou ook nog kunnen. Meteen met een **andere oplossing** komen werkt ook. Ze kan je goed voor haar karretje spannen, maar ze kan met een andere oplossing ook goed overweg. En dan kan ze en naar de wc en haar fiets kan toch nog in de schuur.

Kun je ook nog een ander positief begeleidingsmoment van Tessa beschrijven?

Ik moest werken tijdens haar verjaardagsfeestje dat ze gaf. In eerste instantie zag ik daar wel een beetje tegenop van 'o jee, nou gaat ze alles regelen, ze wordt druk, ze neemt alles over'. En ze mag het ook allemaal wel regelen, maar de manier waarop denk ik soms dat mag wel iets minder. Dat viel eigenlijk zo reuze mee en dat ging zo goed. En ze was heel **rustig**. Dat komt denk ik ook omdat **ze mocht zorgen** voor haar gasten. En ze zorgt heel erg graag. En dat deed ze ook hartstikke goed, want niemand kwam iets te kort. Dat vond ik echt heel positief. Ook omdat ik er zelf van tevoren niet zo heel positief over was. Want dan ben je die avond alleen en je weet wat zij kan doen. Dan schat je al een beetje in wat er zou kunnen gebeuren, en dat gebeurde dus helemaal niet. Dat vond ik eigenlijk wel heel leuk.

Wat was jouw rol als begeleider die avond?

Ik ben zelf gewoon een paar keer binnen gelopen om te kijken hoe het ging. Voordat de gasten kwamen heb ik wel gezorgd dat ik gewoon daar in huis bleef. Ik heb het haar wel laten doen. Op momenten dat ze druk was en drie dingen tegelijk deed en het even niet overzag haar daarin een beetje sturing gegeven hoe dat ze het zou kunnen doen. Of dat ze dat een goed idee vond. Dat vond ze eigenlijk allemaal prima en dat nam ze allemaal wel aan. Dus dat begon al heel erg positief. Dat was wel heel fijn. Toen had ik nog wel even zoiets van 'o jee, als dadelijk al die mensen hier zijn, hoe zal het dan gaan?' Toen ben ik eigenlijk constant heen en weer gelopen en dat ging eigenlijk hartstikke goed. En de mensen die er waren, dat waren ook hele rustige, vriendelijke mensen. En eigenlijk niet waar tegenover ze dat bravoure gedrag moest laten zien. Het had heel anders uitgedrukt dan wat ik me ervan had voorgesteld.

9. Wat is volgens jou de ideale woonsituatie voor Tessa?

Een appartement. Met begeleiding vanaf het moment dat zij uit haar werk komt tot het moment dat zij naar bed gaat. En dan niet dat er iemand constant op haar lip zit, maar wel dat er iemand in huis is. Maar wel dat zij haar taakjes zelfstandig kan doen, zoals de was en het eten verzorgen. In de tijd dat zij thuis is tot ze naar bed gaat, er wel iemand is waar zij op terug zou kunnen vallen. En eigenlijk meer doordat ik zie wat hier gebeurt wanneer zij thuiskomt totdat zij naar bed gaat. Het ene moment heeft ze helemaal niemand nodig en gaat het allemaal goed en is het positief en loopt het allemaal. Maar dat kan ook van het ene op het andere moment helemaal omswitchen en heeft ze je heel hard nodig en overziet ze het allemaal niet meer. En als er dan niemand is om met haar de zaken op een rijtje te zetten, dan weet ze het niet. En dan loopt ze een beetje met haar ziel onder haar arm en het gedrag dat ze dan kan laten zien, omdat ze eigenlijk niet zo goed weet wat ze met de situatie aan moet. Op dat moment heeft ze wel iemand nodig die het met haar op een rijtje zet. Als ze iets niet weet trekt ze meteen aan de bel. Of ze moet iets vragen. Als je dan de telefoon moet pakken en moet bellen komt bij haar de stressfactor steeds hoger. In de weekeinden kan ze de dingen ook wel zelf. Vooral doordeweeks. Op haar werk zijn dingen gebeurd die spanningen met zich meebrengen. Ze komt thuis, de dingen gaan niet zoals zij het voor ogen had. Het heeft hard gewaaid toen ze aan het fietsen was, ze is moe. Een huisgenoot vraagt meteen iets aan haar wat ze eigenlijk niet kan handelen. Ze is later thuis als gepland, haar taakjes lopen in de war. Op dat moment heeft zij iemand nodig die het met haar op een rijtje zet. Door de telefoon is dan voor haar denk ik net iets onpersoonlijkers dan wanneer er voor haar iemand is. Dat ze het gevoel dat heeft dat er een persoon is die er echt voor haar is. Waar zij nu gaat wonen, daar heb ik nog steeds mijn twijfels bij. Ik denk dat er te weinig begeleiding is. En dat zij de eerste twee maanden heel erg haar best zal doen en heel erg op haar tenen zal lopen, zoals ze hier ook heeft gedaan. En vervolgens is ze weer terug bij af. En komt het gedrag naar voren wat ze hier ook laat zien. En dan is er niet altijd iemand. Ik denk dat ze daar heel veel moeite mee gaat krijgen.

10. Wat denk jij dat iemand nodig heeft om Tessa op een professionele manier te kunnen begeleiden?

Stevig in je schoenen staan. Goede kennis van jezelf. Dat je weet waar je mee bezig bent op het moment dat je met haar in gesprek gaat. Dat je tijdens het gesprek nadenkt waar je het over hebt en gerichte vragen stelt en het ook houdt bij dat onderwerp. En niet overall naartoe gaat uitwijken, wat zij ook doet. Dat je niet zomaar in de wandelgangen iets zegt. Dat je bij jezelf na kan gaan of je onduidelijk bent geweest, wat je hebt gezegd, op welke manier je dat hebt gezegd. Ben je van haar weggedraaid? Had je er een houding bij die eigenlijk niet bij de boodschap hoort? Dat je dat voor jezelf terug kunt halen en weet hoe je in het gesprek staat. Duidelijk. Goed je grens kunnen stellen. Duidelijkheid is het allerbelangrijkste denk ik. Houden aan afspraken. Ik denk dat je in het begin best wel streng tegen haar moet zijn. Strenger als dat je zelf eigenlijk zou willen. Zodat je daarna de touwtjes wat losser kan laten. En op het moment dat het nodig is, dat je ze dan ook gewoon weer aan kan trekken. Op het moment dat zij gezellig en lollig met jou gaat doen, dat mag ook daar is niks mis mee, maar zij moet wel weten

waaraan en waaraf. Als je daar niet meteen vanaf het begin duidelijk in bent, dan is dat ook niet duidelijk voor haar. Ze moet wel weten wie de leiding is.

11. Wat mis je hiervan bij jezelf?

Ik twijfel soms wel eens of dat ik de boodschap wel **duidelijk** heb overgebracht. En dan breng ik af en toe die **twijfel ook wel over naar haar**. En dat is juist wat je niet moet doen. Want door jouw twijfel over te brengen, wordt zij ook onzeker. En is het voor haar ook niet duidelijk wat jij bedoelt.

12. Wat jij dingen die Tessa zegt of doet wel eens persoonlijk op?

Nee. Ik heb wel eens een conflict met haar gehad waarin zij dingen deed en zei, maar die ik niet persoonlijk heb opgepakt. Meer dat ik er dan zelf van heb gebaald dat het zo is gelopen. Maar niet van haar.

13. Nu Tessa hier 2 jaar woont heb je volgens mij wel een goed beeld van wie Tessa is. Je bent vast wel in valkuilen getrapt in de begeleiding van Tessa toen ze hier nog niet zo lang woonde. Wat zou jij aan nieuwe begeleiders meegeven, met andere woorden wat moeten nieuwe begeleiders weten, om niet in de valkuilen te trappen waar jij bent ingetrapt toen Tessa hier kwam wonen?

Schat ze niet te hoog in en houd in je achterhoofd dat het echt een kind is met het niveau van drie, vier jaar. Ze kan heel goed kletsen. Ze weet het allemaal heel goed te vertellen. Maar heeft het vaak niet op een rijtje en weet dan niet waar ze het zelf allemaal over heeft. Ik denk dat dat heel belangrijk is om in je achterhoofd te houden. En dat inschatten. Dat is een hele grote valkuil. Zij wordt denk ik door heel veel mensen veel hoger ingeschat. En dat ze heel zelfstandig is, maar naar mijn idee is ze helemaal niet zo zelfstandig. De dingen die ze weet hoe dat ze die moet doen, dat kan ze. Maar zelf haar **tijd inplannen**, een planning maken van wat ze wanneer gaat doen, daar heeft ze echt wel hulp bij nodig. En als ze die hulp niet krijgt, dan is ze in de war. En dat kan uitmonden in twee verschillende gedragingen. Of ze komt het vragen, of ze wordt heel boos.

14. Wat is jouw beeld van Tessa over 10 jaar?

Over tien jaar. Eh... Ik denk **niet dat ze qua zelfstandigheid** heel veel meer verandert van wat ze nu kan. Ik denk dat ze dan **op haar plek zit op een appartementje**. En gewend zal zijn aan de **minimale begeleiding** die ze dan krijgt. En nog steeds heel veel **overlegt met moeder**. En die nog steeds een hele belangrijke rol zal spelen in alle beslissingen die ze zal nemen, die ze zal moeten nemen. Dat ze daar nog steeds heel veel aan zal vragen. Maar ik denk niet dat ze terugkomt in een woonvoorziening als dit. Ze zal wel gewoon een appartementje hebben. Daar zal ze wel blijven wonen. Maar ik voorzie niet dat zij alleen in een flatje zal gaan wonen zonder **begeleiding**. Ze heeft dat gewoon nodig, als is het alleen maar voor gezelschap, want ze kan helemaal niet tegen alleen zijn.

Heb je nog iets toe te voegen aan dit interview?

Dat Tessa gewoon een hele lieve meid is. Ze bedoelt het heel vaak gewoon heel goed, maar het komt niet altijd zo over. Het is gewoon een schat.

Interview 3

1. Hoe lang werk je al op de Oosterbeekstraat?

Daar heb ik toen straks al aan zitten denken. Ja, dat is een goeie vraag. Eh... Hoe lang werkt Diana hier? Weet jij dat zo? Ik ben na Diana gekomen. Even denken hoor. Ik ben in '80 begonnen. In 1985 werkte ik al hier. **Ik denk een jaar of vijf**. Ik werk een maand korter dan Diana hier. Kijk maar wat die gezegd heeft. Ik zou het niet weten.

2. Welke opleiding(en) heb je gevolgd?

De Z-opleiding.

3. Welke cursus(sen) heb je gevolgd?

Autisme hebben we in 2005 gedaan hier met zijn allen.
Tiltechnieken.

4. Wat zijn je werkervaringen?

Ik heb heel lang op de **Boerderijstraat** gewerkt. Dat was veel **verzorging**.

5. Welke methodes of technieken gebruik jij in de begeleiding van Tessa?

De begeleiding van Tessa. Er zijn zoveel plannen rondom de begeleiding van Tessa dat ik me er **constant van bewust moet zijn 'welke dag is het? Even kijken welk plan geldt'**. Er is zoveel: het eetplan, het afsprakenplan. Daar hou ik rekening mee naar Tessa. En alles wat er de laatste tijd elke keer verandert. En ik ben me er ook wel van bewust dat ik constant iedere keer moet kijken dat ze me niet betrapt dat ik het weer niet goed doe of zo. Echt een handelplan, tenminste de afspraken die erin staan.

6. Welke technieken werken wel in de begeleiding van Tessa?

Welke technieken? Gewoon **duidelijk**, **heel kort** en **consequent**.

Hoe merk je dat deze technieken werken?

Dan **neemt ze op dat moment alles wel aan**. Dan weet ze ook wel dat ze met mij **geen loopje** gaat nemen. En dat korte heeft voor haar meer effect. Dan weet ze ook meteen **waar ze aan toe is**. Dan **gaat ze ook niet zo ver** met 'ik kan dit nog wel eens bij haar proberen'. Doet ze niet hoor.

7. Welke technieken werken niet in de begeleiding van Tessa?

Ermee in **discussie** gaan. Tenminste, ik ga er niet mee in discussie want daar schiet je gewoon helemaal niks mee op. Dat probeert ze wel. Maar dat vind ik tenminste wat niet werkt. En je kunt wel zeggen, dat moet of dat moet niet. Maar dat doet ze toch niet. **Dwingen** helpt helemaal niet. Ik probeer haar wel eens een **spiegel** voor te houden, maar dat is het enigste.

8. Kun je 1 of 2 positieve begeleidingsmomenten van Tessa beschrijven?

Een of twee? Ik kan er wel meer. **Als ze iets van je nodig heeft** doet ze alles. Echt alles. Dat is zowel met de eetsituatie als met opruimen. En als ze **niemand anders** heeft, dan kan ook. Ik vind nu heel vaak de begeleidingsmomenten nu Simon er niet is, dan krijg je er eigenlijk heel veel van gedaan. Ook met de kerstboom zetten. Dan is ze een en al **vriendelijkheid**, **behulpzaam** en **gezellig**. Dat doet ze gewoon.

Wat was jouw rol daarin als begeleider?

Ze deed alles uit zichzelf. Het ging gewoon heel spontaan, heel leuk.

Kun je een positief moment beschrijven waarin je haar echt aan het begeleiden was?

Net als met kamer opruimen bedoel je?

Ja, bijvoorbeeld. Het kan eigenlijk alles zijn. Een begeleidingsmoment.

Nou, met het eten.. eh.. soms is het gewoon net zo gezellig met Tessa als met de rest. Dan **gedraagt ze zich gewoon normaal** aan tafel. Die begeleidingsmomenten ken ik ook

wel van haar. Maar daar tegenover. Voor een gewone heb je vijf andere. Tenminste met haar dan. Het ligt er maar net aan hoe haar pet staat.

Verschilt jouw gedrag naar haar toe wanneer Tessa in een positieve of in een negatieve stemming is?

Ja, dat denk ik wel. Als ze heel positief is dan houd ik mezelf ook wel een beetje gedeisd. Want dan denk ik 'doe je dat nou omdat je iets nodig hebt van ons?'. Ik heb dan altijd zoiets van, er zit altijd iets achter. Niet dat ik echt anders tegen haar doe, dat geloof ik niet, maar ik heb wel een aantal reserves dan. Want twee minuten later ben je weer het pispaaletje voor haar.

9. Wat is volgens jou de ideale woonsituatie voor Tessa?

Ik denk een appartement, een eigen appartement. Waar ze niet zelf voor haar eten en haar drinken hoeft te zorgen. Waar dat gewoon gezamenlijk is. Ik denk wel op zichzelf wonen, maar eetsituaties gewoon... Het zal misschien voor haar niet fijn zijn, maar ik denk vanwege haar gewichtsprobleem. Ik heb al heel vaak aangegeven, is een prader Willi groep niks voor Tessa? Dan wordt alles aangepast aangeleverd, afgewogen gegeten. Ik denk dat ze vandaag of morgen gewoon uit haar vel gaat. Ik vind het niet meer normaal. Het gaat ten koste van haar gezondheid volgens mij. Wij kunnen er niks meer tegen doen volgens mij, want ze trekt zich nergens niks meer van aan. Nu helemaal niet meer denk ik. En een situatie waarin haar moeder niet zo veel invloed meer heeft denk ik. Want ik denk dat wij op het goede pad waren toen die moeder in Duitsland was. Tenminste, die indruk had ik. Toen ging haar gewicht ook wat omlaag. Ze woog volgens mij 115 kg. En die moeder is terug en ze weet 124 kg volgens mij. Dus ik denk ook wel een situatie waarin haar moeder niet zoveel invloed heeft. Maar ik ben bang...

En hoe zou de begeleiding eruit moeten zien?

Heel kort erop. Mij lijkt wel dat ze 24 uur per dag begeleiding nodig heeft. Of het moet zijn dat ze heel veel verandert nu, dat ze veel zelfstandiger wordt. Ik vind haar niet echt zelfstandig. Zie haar zelfzorg, of als je haar kamer bekijkt. Eigenlijk alles. Ze lijkt een hele piet, maar met geld kan ze niet omgaan, ik vind niet dat ze zichzelf geweldig verzorgt. Koken kan ze misschien wel. Maar dat weet ik ook niet. Ze heeft het er al over voor twee dagen chinees halen, dan heb ik ook gegeten. En een keer friet. Ik zou ze liever in een woning, in een appartement zien, waar toch voldoende begeleiding is om haar te controleren.

10. Wat denk jij dat iemand nodig heeft om Tessa op een professionele manier te kunnen begeleiden?

Wat iemand nodig heeft? Een hele lange adem. Ik denk dat als haar moeder er niet zou zijn waar ze iedere keer op terug viel, dan kan iedereen haar begeleiden volgens mij. Maar ik denk dat wij hier al te ver van haar af zitten. En als het haar niet zint, en ze kan dan terugvallen op haar moeder... Net als nou, als ze dan een hele week weg mag, dan denk ik van 'ja, waar zijn wij dan?'. Ze schuift ons gewoon aan de kant. Wij hebben niks te vertellen. Dat zegt ze ook. Wij hebben voor haar niks te regelen. Dat bepaalt ze zelf en dat bepaalt haar moeder, zegt ze. Maar ik denk en ik hoop, ben daar heel duidelijk in, dat die moeder er toch tussenuit gaat.

Welke kwaliteiten moet je als begeleider bezitten om Tessa te kunnen begeleiden?

Ik zou het niet weten. Ik denk dat je met heel nauw contact de hele dag aan de telefoon zit met die moeder. Dat je straks eigenlijk nog meer werk hebt met die moeder. Ik denk gewoon dat je die moeder constant moet aanspreken op haar verantwoordelijkheden. En op wat ze allemaal doet. Wij kunnen natuurlijk allemaal mooie dingen verzinnen, maar als Tessa dan via haar moeder weer iets anders regelt, of gewoon twee dagen mee naar Eindhoven gaat en daar twee dagen friet moet eten. Dan eet je gewoon ongezond. En dan sputtert ze hier. Gaat ze mee naar Eindhoven, daar pakt ze ook geen broodje gezond, maar een vette hap. Ik denk dat die moeder het grootste euvel is. In heel de begeleiding.

11. Mis je kwaliteiten die je moet bezitten om Tessa professioneel te kunnen begeleiden bij jezelf?

Nou, eh... Het is natuurlijk op een gegeven moment wel zo gegroeid dat je zegt 'ja Tessa'. We proberen het allemaal zo goed mogelijk. Dat heb ik ook gedaan. Op een gegeven moment had ik zoiets van 'wat zit je je druk te maken?'. Eigenlijk vind ik dat wij ons heel druk moeten maken dat zij zo aankomt. Dat vind ik echt. Het kan gewoon niet. Maar nu heeft iedereen ook zoiets van 'wat is er tegen te doen? Niks'. Ik vind dat wel slecht eigenlijk van ons. Ja, dat vind ik echt. Ik vind dat niet goed. En nu ze is gaan sporten. Ze is ook hele weken thuis. **Ik heb zelf zo'n houding van 'daar valt toch niks mee te doen'.** Dat is denk ik zo gegroeid.

12. Wat jij dingen die Tessa zegt of doet wel eens persoonlijk op?

Nee. Ze pakt me niet wat dat betreft.

De eerste zomer toen ze hier woonde heeft ze na de zomervakantie heel vervelend gedaan tegen een andere collega en mij. Terwijl dat niet echt ergens op sloeg. Wij hebben toen ook afgesproken, als ze iets heeft tegen iemand... Als ze iets over mij heeft kan ze dat tegen mij zeggen. Maar in het begin deed ze dat dus niet. Dan had ik wel zoiets van, dat spreek ik haar erop aan op wat ze gezegd had. Maar dat was dan allemaal niet en deed ze heel joviaal, familiair was het dan. Daar had ik haar wel op aangesproken. Als ze iets tegen mij had kon ze dat rechtstreeks tegen mij zeggen, maar niet achter mijn rug om tegen anderen. Dat vond ik toen wel heel vervelend, maar naderhand had ik echt zoiets van 'nou, alles wat ze zegt maakt niet uit. Het ene oor in, het andere oor uit'. Daar lig ik niet meer wakker van. Toen ze hier pas woonde pakte ik het wel persoonlijk op. Maar dat was ook omdat een collega er zo'n draai aan gaf, waarvan ik dacht 'dat vind ik niet fair'. We hadden van tevoren **afgesproken als cliënten over iemand iets zeggen, rechtstreeks er naartoe sturen en zelf niet in mengen.** Dat was toen wel even vervelend. En hoe dat opgeschreven werd, en hoe dat gezegd werd.

13. Nu Tessa hier 2 jaar woont heb je volgens mij wel een goed beeld van wie Tessa is. Je bent vast wel in valkuilen getrapt in de begeleiding van Tessa toen ze hier nog niet zo lang woonde. Wat zou jij aan nieuwe begeleiders meegeven, met andere woorden wat moeten nieuwe begeleiders weten, om niet in de valkuilen te trappen waar jij bent ingetrapt toen Tessa hier kwam wonen?

Ik zeg al, **heel die afspraken.** Ze heeft al veel contracten moeten tekenen. Ik denk dat ze ook wel veel dagprogramma's en schema's krijgt waarop staat wat ze allemaal moet doen. Het **afschuiven.** Dan zegt ze 'dat heb ik met die geregeld'. Dan staat het niet opgeschreven en dan vraag ik het aan haar, en dan draait ze negen van de tien keer al bij. Als je het gaat controleren is het negen van de tien keer toch anders dan ze het gezegd heeft. En als je al zegt dat je het gaat navragen, dan weet ze het al te verdraaien dat het toch... Ze heeft altijd iets afgesproken met iemand die er niet bij is. Ja, dat is. Tenminste, dat vind ik altijd. Pas geleden nog met het afscheidsfeestje van Piet, met die chocoladebol. 'Dat heb ik met Eddy afgesproken'. En dan blijkt dat helemaal niet waar te zijn. Daar kom je dan wel uit, daar wordt wel over gepraat. Dan wordt ze al terughoudender. Dan zegt ze al niet meer dat het zo is. Ze heeft altijd iets afgesproken met iemand die er niet bij is, bij wijze van. **Ze probeert begeleiding tegen elkaar uit te spelen.** En dan die **moeder** dan. Maar ik heb de hoop, tenminste als ik Sjef hoor praten, dat ze wel een andere houding aan gaat nemen. Of het waar is weet ik niet.

14. Wat is jouw beeld van Tessa over 10 jaar?

Dan **woont ze ergens samen** en dan heeft ze een **kindje, of kinderen**, denk ik. En dan nog niet eens met iemand van Amarant, maar iemand uit een minder milieu die ook wel kinderen wil. Ja, dat denk ik echt. Ik hoop het niet voor haar, maar dat denk ik.

Interview 4

1. Hoe lang werk je al op de Oosterbeekstraat?

Vanaf het begin, dus dat is ruim 11 jaar. Bijna 12. Ik ben verhuisd met Loevenstein 69, daar ben ik begonnen. En toen is de grootste club van daar hier mee naartoe gegaan.

2. Welke opleiding(en) heb je gevolgd?

Ik heb de kvjv (kinderverzorging en jeugdverzorging) gedaan. Daarna heb ik nog pedagogiek gedaan, maar die heb ik niet afgemaakt. En toen heb ik heel lang als anders opgeleide gewerkt, als begeleider. Dat noemden we toen anders opgeleide. Hier heb ik op een gegeven moment aangegeven dat ik meer capaciteiten had, omdat ik ook vond dat mensen daar iets mee konden. Toen heb ik de interne opleiding gedaan voor deskundigheidsbevordering. En toen ben ik persoonlijk begeleider geworden.

3. Welke cursus(sen) heb je gevolgd?

Wow. Eh... Toentertijd werkte ik op een bedafdeling waar veel sondevoeding werd gegeven en mensen een longprobleem hadden en met een speciaal apparaat geklopt moesten worden. Dus verzorging. Dat waren eigenlijk meer workshops. Van omgaan met agressie heb ik een cursus gehad. Autisme heb ik verschillende cursussen van gehad. Psychopathologie. Workshop over epilepsie. Nieuwe visie van de zorg. Ik weet het niet meer. Heel veel in ieder geval. Ik ben altijd wel iemand geweest die zoiets had van 'dat wil ik doen'. Tenminste, als het op de groep voorkwam.

4. Wat zijn je werkervaringen?

Ik ben bijna 25 jaar geleden begonnen op 't Hooge Veer. Toen ben ik begonnen op een bedafdeling met meervoudig gehandicapten. Daar heb ik bijna 6 jaar gewerkt. Daarna ben ik op een groep gaan werken waar complex gedrag voorkwam. Veel agressie. Met een matig niveau was dat. Waar ook mensen waren met psychische problemen. Maar in die tijd kon dat niet. Als je verstandelijk gehandicapt was, kon je geen psychische problemen hebben. Maar nu dus wel. En met autisme. Toen was ik het een beetje beu, dat altijd mijn haren uitgetrokken werden en zo. Toen ben ik naar Loevensteinstraat 69 gegaan. En toen met de bups hier mee naartoe verhuisd. Dat is mijn werkervaring.

5. Welke methodes of technieken gebruik jij in de begeleiding van Tessa?

Methodes... ik vind het moeilijk om een naam aan het beestje te geven. In de eerste plaats dat je haar aanspreekt op haar niveau. Dat ze wel serieus wordt genomen, maar dat je ook kijkt 'wat kan ze eigenlijk aan?'. Dus dat je naar de verhouding kijkt van het cognitieve en het sociaal-emotionele. Dat je alles wat ze zegt naar haar toe wel serieus benadert. Consequent. Duidelijk. Ook al haalt ze soms het bloed onder je nagels vandaan, dan toch neutraal blijven. Zo van 'ik luister naar jou'. Ik weet niet wat voor methode dat is.

Hoe ziet een neutrale houding er volgens jou uit?

Dat je geen emoties laat zien. Ook niet in je stem, ook niet in je gedrag. Dat je niet onder de indruk raakt van wat ze soms op kan roepen bij je. En geen discussies aangaan. Niet overal op ingaan wat ze zegt. Haar wel serieus nemen, maar het niet uitgebreid bepraten. Volgens mij heb ik zo wel opgenoemd hoe ik met haar omga.

6. Welke technieken werken wel in de begeleiding van Tessa?

Ik heb eigenlijk het gevoel dat ik redelijk toegang krijg tot haar. Dus ik denk dat mijn houding naar haar toe werkt.

Hoe merk je aan Tessa dat die technieken werken?

Dat ik ze toch wel omgebogen krijg in zaken waar ze in eerste instantie geen zin in heeft. Dat ze doet wat ik vraag. Dat ze ook naar me toe komt met dingen. Bijvoorbeeld als ze een conflict heeft met een ander. Dat ze daar ook mijn hulp bij vraagt.

7. Welke technieken werken niet in de begeleiding van Tessa?

Als je geïrriteerd bent. Dan moet je even afstand nemen. Als je merkt dat je overloopt. Dan moet je niet met haar iets aangaan. Dan laat je emoties zien, omdat je even niet professioneel kunt handelen. Dus dan moet je even uit de situatie gaan en later op terugkomen.

Hoe reageert Tessa als je deze emotie laat zien?

Ze kan er niks mee. Dan gaat zij dat nog eens versterken. Geïrriteerd lopen doen.

Zijn er nog andere technieken die niet werken in de begeleiding van Tessa?

Haar aanspreken op haar cognitieve niveau. Als je er vanuit gaat dat zij van hoog niveau is en je spreekt haar op dat niveau aan, dan overvraag je ze. Dat werkt niet.

8. Kun je 1 of 2 positieve begeleidingsmomenten van Tessa beschrijven?

Positief. Ik vind altijd dat positief bij haar ook weer negatief kan zijn. Omdat het dan zo doorslaat in het overdreven goed willen doen. Ze kan heel behulpzaam zijn. Bijvoorbeeld toen straks. Dan ben ik alleen. En ze kwam laat binnen. Ik had M. en J. al aan het eten gezet. Want ik had zoiets van 'het is half 6 geweest'. Ga alvast maar eten. Tessa komt wel. En dat ze dan heel rustig is. Dan komt ze binnen en dan denk ik ze gaat weer ergens over mopperen of haar onvrede uiten of dat ze kwaad is, maar dat doet ze dan niet. Dan wacht je eigenlijk tot het komt en dan komt het helemaal niet. Dan reageert ze heel rustig van 'geeft niet meiske, doe maar rustig aan. Ik snap ook wel dat je alleen bent' en dan denk ik van 'oh'. Dat vind ik wel tof dat ze dan zo reageert.

Hoe reageerde jij daarop?

Benoemd dat ik het fijn vond dat ze zo begripvol was. En nadien heb ik nog gezegd, waar ze alledrie bij waren, dat ik het fijn vond dat ze zo gezellig met zijn drieën hadden gegeten. Dat vind ik leuk. En dan zegt Tessa 'maar dat is toch normaal?' Daar ga ik dan maar niet op in, want zo normaal is het eigenlijk niet. Het is meer dat ik dan in groepsverband benadruk dat ik het zo leuk vond dat ze zo gezellig met elkaar zijn omgegaan.

Kun je nog een ander positief begeleidingsmoment van Tessa beschrijven?

Dat is eigenlijk ook het zorgzame dat ze dan in zich heeft. Dat komt meerdere keren voor. Maar het is net wat ik al zeg. Het is positief, maar je moet het op tijd afkappen anders wordt het negatief. Dan slaat ze overdreven door.

Kun je een voorbeeld geven van een situatie die positief was, maar die negatief werd?

Dan wil ze bijvoorbeeld iets van mij. Dat is al heel lang geleden. Toen wilde ze een spelletje doen. Ik zei dat ik nog heel veel dingen te doen had en dat ik eigenlijk helemaal geen tijd had om een spelletje te doen. Toen vroeg zij aan mij wat ik nog allemaal moest doen. Nou dat, en ik moet nog rapportage schrijven en nog was doen. 'Oh dan doe ik alvast de was voor jou in de wasmachine', zei ze. Aan de ene kant is dat heel positief. Dan heeft ze dat al gedaan en dan staat ze al van 'wat kan ik nog meer voor jou doen'. Terwijl ik dan zoiets heb van je kunt eigenlijk niet meer doen. Dan blijft ze er een beetje in doordrammen dat ze iets voor me wil doen. Dan gaat ze bijvoorbeeld koffie of thee voor je inschenken en dat komt ze dan boven brengen, terwijl je eigenlijk zoiets hebt van 'ik wil even achter de computer. Even mijn rust'.

Weet je nog hoe je toen hebt gereageerd?

Dat ik het heel lief vond dat ze zo behulpzaam was, maar dat ik gewoon echt geen tijd voor haar had. Dat ze beter terug kon gaan naar de andere kant en dat als ik op een bepaalde tijd klaar zou zijn, ik dan naar haar toe zou komen om samen een spelletje te spelen. Daarna is dat niet gelukt. Toen ben ik naar haar toe gegaan en gezegd 'sorry meiske, er is iets anders tussen gekomen'. Een andere keer proberen we het gewoon weer opnieuw'. Dan heeft ze een moment dat ze aandacht wil. Als S. er niet is. Dat was in die periode. Anders heeft ze geen tijd om spelletjes te doen.

9. Wat is volgens jou de ideale woonsituatie voor Tessa?

Ergens waar moeder ver weg is, heel ver weg is. Dat die uit beeld is en ze meer van ons afhankelijk is. Geen groepswonen, maar wel beschermd wonen. Ik bedoel wel dat ze haar eigen plekje heeft en niet constant met anderen samen dingen moet doen, maar waar ze wel bescherming van begeleiding heeft. Omdat ik denk dat ze dat wel nodig heeft. Want in feite is het een grote peuter die zelfstandig wil wonen. Een peuter zet je ook niet zelfstandig in een flatje neer. Dus voor mijn gevoel heeft zij wel meer bescherming nodig van begeleiding, is ze ook niet weerbaar genoeg, overschat ze zichzelf.

Hoeveel uur per dag begeleiding zou er dan moeten zijn?

Ik denk als het aan Tessa zelf ligt alle momenten dat ze in huis aanwezig is. Anders gaat ze bellen. Ik denk dat het voor haar heel duidelijk moet zijn welke moment dat zijn. Dat het niet perse 24-uurszorg is, dat er continu iemand op haar lip zit, maar dat voor haar afgebakend is van die tijd is voor jou. Dus ik denk in de avonduren, voornamelijk. Maar ja in de weekenden is ze... Ik denk in haar vrije tijd. In haar vrije tijd heeft ze wel begeleiding nodig. Laten we het daar maar gewoon op houden. Dat is wel 24 uur.

10. Wat denk jij dat iemand nodig heeft om Tessa op een professionele manier te kunnen begeleiden?

Zelfkennis. Je moet, vind ik, goed weten wie je zelf bent en wat je zwakke punten zijn om daar overheen te kunnen stappen om professioneel naar haar toe te kunnen zijn. Je niet emotioneel laten raken door wat ze kan zeggen. Stevig in je schoenen staan. Je mag niet onzeker zijn. En je moet kennis hebben van wat het betekent als je een disharmonisch beeld hebt. Omdat ze heel vaak mensen verleidt dat ze haar aanspreken op haar cognitieve niveau. En dat je daar niet intrapt. Dus dat je je er van bewust bent van 'ze zegt nu dit en ik moet haar wel serieus nemen, maar haar einddoel moet ergens lager liggen'. Dat je dat om kunt buigen. Maar dat ze wel het gevoel heeft dat ze serieus wordt genomen. Want ze stelt een vraag, en dat denk je dat is een dame die weet wat ze wil. Maar als je er dieper op ingaat dan wordt het ineens dat kleine meisje, die het liefst bij de hand wordt genomen en alles met jou samen wil doen. Maar dat toont ze niet in eerste instantie. Dus je moet er doorheen kunnen prikken, door het gedrag. Dus je moet misschien meer kennis van zaken hebben.

11. Wat mis jij van deze eigenschappen bij jezelf?

Het zou eigenlijk klinken alsof ik perfect ben, want ik vind eigenlijk wel dat ik het goed doe. Wat mis ik dan bij mezelf? Nou, wat ik bij mezelf mis is, is als ik heel lang gewerkt heb dat het me dan meer moeite kost om mijn geduld te bewaren. Net als toen straks. Dan stelt ze een vraag en dan heb ik zoiets van 'Tessa, ik moet terug naar de andere kant, want daar zitten ook nog vijf cliënten'. Dan moet ik mij er heel bewust van zijn dat ik niet geïrriteerd ga reageren. Dan is het van 'Tessa, nu niet'. Dat mis ik dan bij mezelf, maar ik ben ook een mens.

12. Wat jij dingen die Tessa zegt of doet wel eens persoonlijk op?

Nee, nooit. Ook nooit gedaan.

13. Nu Tessa hier 2 jaar woont heb je volgens mij wel een goed beeld van wie Tessa is. Je bent vast wel in valkuilen getrapt in de begeleiding van Tessa toen ze hier nog niet zo lang woonde. Wat zou jij aan nieuwe begeleiders meegeven, met andere woorden wat moeten nieuwe begeleiders weten, om niet in de valkuilen te trappen waar jij bent ingetrapt toen Tessa hier kwam wonen?

Ik ben niet in zoveel valkuilen getrapt, geloof ik. Omdat ik Tessa ook al kende toen ze nog ambulante werd begeleid. Toen kwam ze hier wel eens op de koffie. Wat ik mee zou willen geven, ik 'laat je niet verleiden door wat ze verbaal allemaal zegt, maar prik er doorheen en zie ook het kleine meisje dat het liefst bij de hand wordt gepakt en eigenlijk ook wel eens op schoot wil zitten'. Laat je niet verleiden door hoe ze zich presenteert.

14. Wat is jouw beeld van Tessa over 10 jaar?

Ik denk dat Tessa qua ontwikkeling van dingen die ze kan... Eigenlijk denk ik dat als moeder zo in beeld blijft, er niet veel zal veranderen. Ze zal dingen misschien wat zelfstandiger kunnen. Maar ze is rommelig en ze zal niet ineens ordelijk worden. Ik denk dat het gewicht altijd een probleem blijft. En haar gedrag daar kan ze zelf ook niet zo veel aan doen. Dat ligt aan de begeleidingsstijl of ze rustiger wordt, over hoe ze met haar omgaan. Dus ik denk niet dat het veel verandert.

Interview 5

1. Hoe lang werk je al op de Oosterbeekstraat?

Ik werk nu twee en een half jaar op de Oosterbeekstraat.

2. Welke opleiding(en) heb je gevolgd?

Ik kom eigenlijk van de pedagogische academie. Dus ik ben kleuterleidster als officieel beroep met een pedagogische achtergrond. Op een gegeven moment vroegen ze oproepkrachten. Ik heb van tevoren ander werk gedaan, ook in een begeleidingsvorm. Daar was de pedagogische achtergrond meer dan voldoende om in te stromen dus op die manier ben ik begonnen op Piusoord.

3. Welke cursus(sen) heb je gevolgd?

Ik zou ze een twee drie niet eens op kunnen noemen. Ik heb de BIG ondertussen gehaald. Dat was een cursus toen er een BIG registratie moest komen. Op Piusoord hebben ze daar lang niks mee gedaan, omdat ze het gewoon voldoende vonden dat er een registratie was in het algemeen. En nadien, toch nog vrij laat, die cursus gevolgd. Dat is denk ik nog maar twee of twee en een half jaar geleden. En autisme. Maar dan praat ik over jaren terug. Er zijn weinig aanbiedingen geweest. Wel teamvisies. We hebben heel lang intensief een bewoner begeleid. Dat ging vooral om gedragsproblemen. Dat zijn eigenlijk geen cursussen, maar wel intensief... eigenlijk kun je het wel in die vorm zien. Ik heb de afgelopen jaren heel weinig cursussen gevolgd. Ik heb heel lang als oproepkracht gewerkt. Dan waren er geen cursussen, die kreeg je gewoon niet. En nadien was er gewoon heel weinig aanbod. Ik kan ze zo niet opnoemen. Ik weet het gewoon niet.

4. Wat zijn je werkervaringen?

Zowat alle niveau vormen van verstandelijk gehandicapten. Lager niveau vorm heb ik jarenlang gewerkt. Echt laag niveau, daar zit veel verzorging bij. En het kleine stukje begeleiding naar dagactiviteiten en zo. En dan het middenkader, dat was het midden niveau. Dat was ook een stuk verzorging en een stuk begeleiding zoals het hier ongeveer is, maar dan op een lager niveau. En hoger niveau, dat was toch wel iets apart. 28 bewoners die op een flat wonen op het terrein Piusoord. Dat waren de hoge niveaus. Die hebben heel lang samen gewoond. Ze hadden wel een eigen flatje, maar wel een woonvorm met eten en zo bij elkaar. Die zijn nadien allemaal buiten het terrein gaan wonen. Buiten dit om heb ik op woonvormen gewerkt waar jonge kinderen, jonge tieners zeg maar, die specifieke problemen hadden die vielen onder de kinderbescherming of uit huis geplaatste kinderen. Die kwamen met meestal heel veel problemen binnen. Daar begon je mee met het veilige gevoel geven. Zo van hier ben je veilig en kun jij je losmaken van hetgeen er gebeurd is. Ze hadden ook hulp op pedagogisch en psychologisch terrein, maar ik zat in de begeleidingsvorm van het dagelijks gebeuren. Leren omgaan met elkaar. Dat waren groepen van ongeveer 10 bewoners. Dat was een manier van begeleiden. Van daaruit kwam een soort trainingsproject. Dat was in de Bocht, in Goirle. Daar kwamen ze als ze al een beetje gegroeid waren in hun zelfvertrouwen of een beetje weten welke richting je in ging op het terrein in een bungalowproject, waar ze kleinschalig gingen wonen. Dan moesten ze overdag ook echt een dagactiviteit hebben, buiten het terrein om. Dan leerden ze iets zelfstandiger worden, dus meer voor zichzelf opkomen. Dat was ook een ander soort begeleiding, meer begeleiding op afstand. Niet zo'n 24-uurs begeleiding. Dat was ook een bepaalde vorm. En vanuit dat traject konden ze doorstromen naar een traject buiten dat terrein in Goirle zelf, waar ze nog meer leerden zelfstandig te zijn en de begeleiding nog meer op een afstand was. Ik heb al die vormen eigenlijk zo'n beetje meegelopen. Dat was heel interessant. En uiteindelijk kon je goed zien waar ze de meeste behoefte aan hadden. Dus uiteindelijk kon het zijn dat ze nog meer zelfstandig, dus echt alleen, gingen wonen. Of vielen ze toch terug in het groepsverband wonen. Dat lag ook voor een stuk aan wat ze uit het verleden mee hebben gekregen en waar ze zich nu van konden loskoppelen. Of

het niveau, het ook niet haalbaar was om zover te komen. Of nog meer zelfvertrouwen moesten krijgen, omdat ze er nog niet aan toe waren. Dat was een hele aparte ervaring. Dat was eigenlijk de periode voor ik op Piusoord ging werken. En wat ik ook verschillende jaren heb gedaan is dus als **kleuterleidster** voor de klas staan. Dat was in mijn allereerste beginjaren. Dat is gewoon totaal anders. Maar in feite allemaal heel herkenbaar van hoe je nu hier bezig bent en als je ziet wat het niveau is kun je er veel uithalen. Die kleuters, vier tot zes jarigen, haal je wel heel veel uit. Dus het verbindt wel allemaal met elkaar uiteindelijk. En dan nog het stuk verzorging. Het stuk verzorging op de laag niveau groepen is echt een andere vorm van begeleiden geweest. Dus ik heb eigenlijk heel veel begeleidingsvormen meegemaakt.

5. Welke methodes of technieken gebruik jij in de begeleiding van Tessa?

Poeh... nou, ja... omdat nou eens goed uit te leggen. **Ik neem Tessa serieus**. Dus hoe Tessa is en waar ze zelf mee komt neem ik serieus. Maar tevens is voor haar gebleken dat afspraken die er zijn, de richtlijnen om aan vast te houden en mee verder te kunnen, dat houd ik wel aan. Dus dat houd in, zij mag zeggen wat ze ergens van vindt of dat ze het ergens niet mee eens is of ergens tegen weert, maar daar staat mijn verhaal tegenover dat als er **duidelijke afspraken** over zijn, als er een duidelijke manier is hoe we daar allemaal mee omgaan dan **houd ik me daar dus aan**. Dus ik probeer zoveel mogelijk die lijn aan te houden. Als ik dan merk dat ze dat goed doet, dan kan ik daar van **afwijken**, mits ze dat aankan.

Hoe weet je dat ze het aankan?

Als het **verkeerd gaat** weet ik al voor de volgende keer dat ik te ver ben gegaan. Soms gaat het goed. Dan krijgt ze dat **compliment** ook, dat ze er goed mee omgaat. Wat vooral mijn manier is, is om alles **zo positief mogelijk** te benaderen. Dat is heel moeilijk, want je hebt de neiging dat net niet te doen. Omdat het meestal verkeerd uitpakt. Maar net dat stukje dat positief is, om dat extra aandacht te geven dat ze dat goed doet. Wil niet zeggen dat als ze iets niet goed doet, dat ze dat dan ook krijgt. Ze probeert natuurlijk af en toe het bloed onder je nagels vandaan te halen. Het is heel **moeilijk om dan rustig te blijven**. Maar ik dan wel dat ik dat vrij goed over kan brengen. Dat ze merkt dat ze mij niet op de kast kan jagen. Mijn **rustige**, mijn **geduldige**, ik denk dat ik daar ver mee scoor bij haar. Maar ik garandeer niet dat het altijd goed lukt. Je komt toch altijd weer situaties tegen die je goed wil doen, maar dan pakt ze je toch altijd weer in met iets. Maar ik val **constant terug op de afspraken**. Als die goed gaan dan kan ze het kleine stukje vrijheid erbij krijgen. En als dat goed gaat krijgt ze een compliment. Gaat dat niet goed, dan is het voor de volgende keer ook meteen afgelopen. Dan krijgt ze dat stukje niet meer.

Dus je neemt haar serieus, houd je aan afspraken die met haar zijn gemaakt en je benadert haar heel positief?

Ja, zo positief mogelijk. Daar probeer ik wel het meeste uit te halen. Je merkt ook dikwijls dat het resultaat heeft. Je ziet haar houding dan veranderen. Dan **straalt** ze ook meestal. Dan weet je ook dat het de goede manier is.

6. Welke technieken werken wel in de begeleiding van Tessa?

Ik denk dat als zij voelt dat je je **houdt aan hetgeen je afsprekt** en daar je **geduld niet in probeert te verliezen**, ondanks dat ze zal proberen het te ontvluchten of je met een grote mond probeert te overbluffen of wat dan ook of weg te lopen dat ze zich uiteindelijk toch voegt naar de afspraken. Ik denk dat dat stuk houvast, de **duidelijkheid** die je biedt, door dat vast te houden, dat het de enige manier is om te laten zien dat... dit is het gewoon. Dit zou altijd je steun moeten zijn. Weten waar je aan toe bent en vanuit dat punt vertrekken en dingen doen. Naar mijn gevoel is dat ook hetgeen je met haar doet. Het verraderlijke is om te proberen om dat niet te doen, want zo gauw als ze hartstikke lief is en zich lief voor doet, wetende dat ze zich niet aan de afspraak heeft gehouden, heb je de neiging daarin mee te gaan, omdat dat o zo prettig is op dat moment. Want de sfeer bepaalt dat natuurlijk ook nog eens. Maar uiteindelijk is dat wel de lijn waar ze zich het meeste aan vast kan houden. Dat is wel moeilijk. Dus **consequent** blijven vasthouden aan dat wat je afsprekt. Dat zou eigenlijk haar lijn moeten zijn voor jaren. Dan moet iedereen altijd op die ene lijn zitten.

7. Welke technieken werken niet in de begeleiding van Tessa?

Ik denk, wat ik net al zei, **als je je daar dus niet aan houdt**. En dat doet om het jezelf en anderen makkelijker te maken. Omdat ze zo sfeerbepalend is, om dan te zeggen laat maar waaien, want dat is o zo prettig voor iedereen. Dan denk ik dat je daar haar zelf ook niet mee helpt. Want ten eerste als ze een vinger krijgt, grijpt ze de hele hand. Dus het wordt eigenlijk van kwaad tot erger. Ik denk dat dat absoluut de verkeerde manier is. Hoe snel je ook geneigd bent om dat te doen. Want een vrolijke, gezellige Tessa, niets is zo prettig als dat.

Zijn er nog andere technieken waarvan jij denkt dat die niet werken in de begeleiding van Tessa?

Het gevoel zegt wel, als je die griet zo bezig hebt gezien in de groep dat het absoluut niemand is voor een groep. Meer een begeleidingsvorm die alleen gericht is op haar. Zodat ze ook maar met een persoon bezig is. Of een heel klein groepje, waar ze zich terug kan trekken, waar ze dus niet samen iets hoeft te doen als ze niet wil. Dan denk ik dat het een betere woonvorm voor haar is om dingen te kunnen regelen en te doen met haar. Een groep zoals dit is voor te ruim en te breed en daar kan ze niks mee. Het zijn momentopnamen dat het leuk is, maar eigenlijk staan die andere haar in de weg.

8. Wat is volgens jou de ideale woonsituatie voor Tessa?

Ik denk wel dat ze **duidelijk begeleiding nodig** heeft. Eigenlijk nog meer begeleiding dan dat je de neiging zou hebben te zeggen dat ze met minder kan, omdat ze duidelijke afspraken heeft. Daar ligt het nou net aan. **Afspraken maken en zich daaraan houden**, daar zul je regelmatig met haar iets mee moeten doen. Als je te weinig begeleiding geeft, gaat ze ook zweven, want dan kan ze van alles doen. Dus in ieder geval een hele kleine woongroep, of een **woongroep waar ze haar eigen appartement heeft**, en zich niet met anderen bezig hoeft te houden, maar wel met behoorlijk wat begeleiding. Ik denk dat het daar uiteindelijk wel op draait. Ik denk toch wel heel veel uren begeleiding per dag. Slapen heb je niemand voor nodig. Ik denk toch **minimaal de uren die zij zelf aanwezig is**. Hele avonden of zo.

9. Kun je 1 of 2 positieve begeleidingsmomenten van Tessa beschrijven?

Het rare is, als je dus **echt met haar alleen bent**, dan kun je veel aandacht aan haar besteden en daar voelt ze zich ook het prettigste bij. Ik denk dat dat de beste momenten zijn. Want dan ben **jij voor haar een en al oor** en **zij kan zich helemaal richten op jou**. Dan heeft ze geen mensen om zich heen, ze hoeft geen begeleiding met anderen te delen. Dat zijn de momenten voor haar. Iemand die er speciaal is voor haar en die alleen met haar bezig is.

Kun je daar een concreet voorbeeld van geven?

Ik werk meestal rond het weekend, dus zo heel veel zie ik haar niet. Doordeweeks ben ik er bijna nooit. De keren dat ik me kan herinneren is met een dagdienst. Dat er dus niemand is en je je dus echt kunt richten op haar. Dat je op haar kamer komt en vraagt of ze zin heeft om **iets te gaan doen**. Of dat je in **gesprek** raakt over dingen die haar interesseren, of dat ze zegt dat ze een eind wil gaan **wandelen** en vraagt of je even mee wil. Of een **boodschap** doen. Die momenten vindt ze heel leuk, dat je echt alleen voor haar bent. Maar die komen maar heel weinig voor.

Hoe reageer jij dan naar haar toe?

Hetzelfde zoals ik altijd ben. En dat is **open staan voor hetgeen wat zij zegt**, maar ik blijf wel gericht op de **duidelijkheid** die ik haar bied. En die duidelijkheid zit er, van wetende hoe je met haar omgaat. Constant die duidelijkheid scheppen van hoe we met haar omgaan. Ze kan niet met mij spelen. Je bent ontspannener met haar bezig als je alleen met haar bent.

10. Wat denk jij dat iemand nodig heeft om Tessa op een professionele manier te kunnen begeleiden?

Heel veel geduld. Ik denk het consequent zijn, vasthouden aan de afspraken die je met haar maakt. Dus het echt consequent proberen je daar aan vast te houden. Veel geduld. Het open staan voor hetgeen waar ze zelf mee komt. Met de ideeën die ze zou willen doen of anders zou willen hebben in meegaan, maar wel daarin de duidelijkheid scheppen. Dus open staan wel voor haar ideeën, hoe ze iets ziet, dat kan anders zijn dan de afspraken die zijn gemaakt. Maar dan wel de duidelijkheid scheppen van het is jouw idee, jij houdt je daar aan. Positieve benadering is dan dus ook een heel belangrijk gegeven. Het positieve willen zien in haar.

11. Wat mis je daarvan bij jezelf?

Het is niet zo dat ik perfect ben, want dat ben ik dus ook niet. Maar het is niet zo dat ik dit altijd even goed doe. Ik merk alleen die keren dat het goed gaat, wat een succes dat kan hebben. Dus daar teer ik dan weer op, zo van het is toch de goede manier. Maar ze kan het bloed onder je nagels vandaan halen. Op dat moment kan ik ook goed uit mijn slof schieten, omdat het even niet gaat zoals ik het graag zou willen. Dan reageer ik toch wel een keer heel heftig. Wetende dat het niet de manier is, maar we zijn niet allemaal perfect. Dat gebeurt zeker wel een keer. Ik probeer het wel te corrigeren nadien, door toch een opening te zoeken om het uit te leggen en haar verhaal daarin te horen. Maar dat zal zeker niet altijd even goed gaan. Dat is haar manier ook om jou op de kast te kunnen krijgen. Hoe rustig en kalm je ook kunt zijn, het lukt altijd wel een keer. Ik kan niet meer doen dan proberen. Er zijn zeker ook keren dat het niet lukt.

12. Wat jij dingen die Tessa zegt of doet wel eens persoonlijk op?

Ja, dat gebeurt zeker wel, maar ik zal het niet laten merken. De keer dat ze me dus zover heeft dat ik uit mijn slof schiet, dan heeft ze me raak gepakt. Dan duurt het even eer ik me daar weer in terug kan vinden. Vooral op het emotionele gebied dan. Daar kan ze je werkelijk mee pakken. Ze is zo mondig.

Kun je hier een voorbeeld van geven?

Dat zou ik zo een twee drie niet kunnen. Dat zijn momentopnames. Dat is ook maar goed ook dat die voorbijgaan. Nou, een situatie die is pas gebeurd. Wat was de oorzaak? We waren hier op 40 aan het eten. We zouden een toetje doen. Zij had iets klaargemaakt, een salade. Toen we nog aan het eten waren, voor het toetje, stond ze op en liep naar de keuken en begon die salade in schaalpjes te doen om te bewaren. Dus ik liep naar de keuken en zei 'we zijn nog aan het eten. Zo meteen gaan we nog een toetje eten, dus kom aan tafel, net als de rest'. Maar dat deed ze niet. Ik zei nog een keer dat ze aan tafel moest gaan zitten net als de rest. Ze stond bij de ijskastdeur en ze gaat zowat bijna met haar neus tegen mij aan staan en ze begint zo geweldig gigantisch te schreeuwen. Dat de bewoners aan tafel zich ook wezenloos schrokken. Dat greep mij ook zo aan. Ik was zelf ook zo enorm geschrokken van haar uitval, dat ik zelf gigantisch hard terug begon te schreeuwen, zo van 'ben je nou helemaal besodemieterd om zo tegen mij tekeer te gaan. Dit is asociaal gedrag. Zo wens ik niet met jou om te gaan en jij niet met mij. Hoepel maar op, ga maar naar 38. Ik wil je hier niet meer zien. Ze is dus met een ontzettende kwade kop gegaan. Maar eigenlijk zaten we met zijn allen een beetje in een soort shocktoestand van wat ons overkwam. Ik was zo ontgaan. Voor de anderen kwam ik vrij rustig over. Maar ik was zelf zo ontgaan, ik was zo gejaagd van binnen. Dat ik op een stoel ging zitten en dacht ik had ter plekke neer kunnen vallen. Zo geschrokken was ik. Zo erg heb ik het nog nooit gehad. Mijn gedrag was niet heel professioneel om zo tegen haar tekeer te gaan. Misschien had ik niks moeten zeggen. Maar achteraf heb ik nog steeds geen spijt van hoe ik gereageerd heb. Want als ik niks had gezegd dan had ze kunnen doen waar ze zin in had op dat moment. Toen ben ik eigenlijk ook het meest geschrokken van alle situaties die gebeurd zijn. Ik ben nadien naar haar terug gegaan, naar haar kamer. Een tijd nadien. Ik mocht niet op haar kamer komen. Ik heb alsnog de deur open gedaan en gezegd 'ik wens voordat ik jou nog een keer spreek jij je excuses aanbiedt aan mij, maar ook aan de bewoners van 40. Want de manier waarop jij met mij om bent gegaan, maar ook met de andere bewoners, dat is beneden alle peil. Zo gaan

wij echt niet met elkaar om. Dat weet je heel goed. Nu wil ik er niks meer over zeggen. Ik wil eerst excuses horen. Dan wil ik verder praten met jou'. Toen heb ik de deur ook weer dicht gedaan en ben naar 40 gegaan. Nadien heeft ze dus **inderdaad excuses** bij mij aangeboden. En ik heb nadien gehoord dat ze ook haar excuses bij iedereen op 40 heeft aangeboden. De bewoners zelf waren dus vreselijk geschrokken. Ze hadden ook veel moeite om dit een plek te geven hoorde ik nadien van anderen. Dat was ontzettend heftig. Het was meer een reactie zoals ik terugreageerde, maar nu nog, ik denk dat ik het goed heb gedaan. Dat ze ook behoorlijk is geschrokken van mijn reactie. Het zit eigenlijk niet in mijn aard om zo heftig te reageren. Ze had me echt diep geraakt.

13. Nu Tessa hier 2 jaar woont heb je volgens mij wel een goed beeld van wie Tessa is. Je bent vast wel in valkuilen getrapt in de begeleiding van Tessa toen ze hier nog niet zo lang woonde. Wat zou jij aan nieuwe begeleiders meegeven, met andere woorden wat moeten nieuwe begeleiders weten, om niet in de valkuilen te trappen waar jij bent ingetrapt toen Tessa hier kwam wonen?

Iedereen valt in die valkuil van haar, want zij kan dus de boel **manipuleren**. Ze heeft **verschillende gezichten**. Ik denk als je meteen laat merken dat je staat waar je voor staat, dus alles wat je met haar afspreekt dat je dat **serieus neemt** en je daar **aan houdt**. Die **afspraken maak je met haar samen** zodat ze precies weet wat er gedaan is en wat er afgesproken is. En dat je die **duidelijkheid** in de gaten houdt en **niet te veel meegaat met haar humeur en met haar stemmingen**. Want daar kan ze je dus heel erg mee manipuleren. Als het goed gaat belooft ze gouden bergen, maar dan slaat ze om en doet ze precies waar ze zin in heeft. Ik denk heel duidelijk meteen de duidelijkheid scheppen van zo gaan we met elkaar om. Tessa is Tessa. Het stuk **positief** is wel iets waar ze denk ik veel behoefte aan heeft, wat ze weinig meegekregen heeft. Wat heel belangrijk is voor haar. Dat stuk moet je niet uit het oog verliezen. Het stuk positief is voor haar wel iets waar ze misschien op den duur iets mee kan.

14. Wat is jouw beeld van Tessa over 10 jaar?

Daar heb ik wel eens bij stilgestaan. Dat vind ik heel moeilijk. Ik denk, ik hoop, dat ze een bepaalde manier van omgaan dat ze daar iets mee gaan doen. Maar ik ben bang dat het niet zal gaan. Dat heeft vooral ook met haar thuis te maken. **Thuis** manipuleert ze ook alles. Haar manier van **omgaan met haar moeder** is op een gelijkwaardige basis. Daar heeft zij verder **geen steun** aan om volwassen te worden. Ze denkt dat ze volwassen is, door die gelijkwaardige basis. Omdat ze hetzelfde is als die moeder. Het stuk wat je meegeeft om daar van los te komen en te laten zien van 'dit ben jij en jij kunt het zelf heel goed alleen'. Ze zal altijd **vluchten naar die moeder**, omdat ze weet dat ze daar een veilig haventje heeft. Ik denk dat dat weinig verandert. Als daar niks verandert, zal ze daar altijd naartoe vluchten. Ik heb daar niet veel zicht op. **Ik denk niet dat er heel veel verandert**. Ik denk het niet. Ik hoop het. Dat ze een stuk volwassener wordt en dan dingen ziet die ze kan, waar ze in gesterkt wordt. Maar ik ben bang van niet. In ieder geval niet voldoende. Dan is 10 jaar kort. Dan zou ze een hele goede begeleidingsvorm moeten hebben. En een hele goede begeleidingsvorm naar die moeder toe. Als je die lijn kan maken en ziet wat nodig is en die kan bieden, dan kom je een heel eind denk ik. Ze is verbaal zo sterk. Dat is altijd het grootste punt.

Codeboom

Opleidingen

- SPH 2x
- Z-opleiding
- Kvjv (kinderverzorging en jeugdverzorging)
- Pedagogiek
- Interne opleiding voor deskundigheidsbevordering
- Pedagogische academie

Cursussen

- Psychopathologie 2x
- (basiscursus) autisme 5x
- Dementie
- Bijscholing persoonlijk plannen
- Pictotaal en schrijftaal
- Medicijnencursus
- Tiltechnieken
- Workshops verzorging
- Omgaan met agressie
- Epilepsie
- Nieuwe visie van de zorg
- BIG
- Teamvisies
- Intensieve begeleiding cliënt

Werkervaring

- Verzorging, laag niveau 4x
- Tienermoeders
- Jongeren met autisme en agressie
- Matig niveau, complex gedrag: agressie, psychische problematiek, autisme
- Hoog niveau
- Jonge tieners met specifieke problemen die vielen onder de kinderbescherming of uit huis geplaatst waren

Methodes of technieken in de begeleiding van Tessa

- Neutrale houding 2x
 - niet met je armen over elkaar
 - geen handen in je zij
 - zo min mogelijk achter haar gaan staan
 - geen emoties laten zien 2x
 - niet onder de indruk raken van wat ze zegt
 - geen discussies aangaan
 - niet overal op ingaan wat ze zegt
 - wel serieus nemen, maar niet uitgebreid bepraten
- Stimuleren
- Gevoel geven van samen dingen oplossen
- Positief met haar omgaan 2x
- Zorgen dat je in huis bent als ze thuis komt van haar werk
- Haar stemming peilen als ze thuis komt
- Constant in de smiezen houden tijdens het eten
- Tijd voor haar nemen
- Haar in de wacht zetten
- Luisteren
- Rustig praten
- Aankijken

- Rekening houden met haar plannen: afsprakenplan, eetplan.
- Haar aan afspraken houden 2x
- Aanspreken op haar niveau. Goed kijken naar de verhouding van haar cognitieve en sociaal-emotionele niveau.
- Consequent
- Duidelijk zijn
- Serieus nemen
- Complimenteren
- Rustig
- Geduldig

Technieken die wél werken in de begeleiding van Tessa

- Samen
- Positieve benadering 2x
- Tijd voor haar nemen 2x
- Op haar plek zetten en zeggen waarom 2x
- Terughalen wat je ziet in haar gedrag, spiegel voorhouden 4x
- Duidelijk 4x
- Kort 2x
- Consequent 4x
- Aanspreken op haar niveau
- Serieus nemen
- Neutrale houding
- Houden aan afspraken
- Geduld niet proberen te verliezen
- Kaderen
- Andere mogelijke oplossingen aandragen als ze het even niet overziet
- Sturing
- In huis zijn als ze thuis komt van haar werk en ook bijv. tijdens haar verjaardag
- Haar de taken laten doen
- Complimenteren
- Luisteren
- Openstaan voor wat ze zegt 2x

Waarom deze technieken werken

- Enthousiast
- Aanspreekbaar
- Ze doet wat ze behoeft te doen, wat je vraagt 3x
- Neemt alles aan
- Neemt geen loopje met je
- Weet waar ze aan toe is
- Omgebogen
- Komt naar je toe als er iets is
- Straalt
- Opluchting
- Rustig
- Richt zich op jou

Technieken die niet werken in de begeleiding van Tessa

- Bot reageren
- Je laten beïnvloeden door haar stemming
- Stem verheffen
- Geen uitleg geven waarom je iets doet, maar bijvoorbeeld zomaar afkappen
- Tussen de wandelgangen door
- Discussie
- Dwingen
- Emoties (bijv. irritatie) laten zien
- Aanspreken op haar cognitieve niveau
- Niet aan afspraken houden
- Een discussie meteen uitpraten

Waarom deze technieken niet werken

- Discussie uitlokken
- Schelden
- 'Zoek het maar uit'
- Heel bijdehand reageren
- Voelt zich afgewezen
- Boos
- Tessa versterkt emoties
- Overvraging
- Doordrammen

Technieken als Tessa boos of chagrijnig is

- Als ze heel boos is, niet wil praten, met de deur gooit of wat dan ook: daarbij laten
- Ongenoegen uitspreken over haar gedrag
- Later op terugkomen 2x
- Aangeven dat ze zelf ook altijd mag komen
- Vragen waarom ze zo reageert
- Uitleggen dat haar houding jou ook boos kan maken
- Hardop nadenken over de situatie
- Uitpraten
- Opmerking over haar gedrag
- Als ze niks zegt en naar boven loopt, niks doen
- Dingen samen met haar aanpakken
- Haar excuses laten aanbieden, zo nodig ook aan andere cliënten

Methodes of technieken wanneer Tessa vrolijk is

- Haar laten vertellen
- Afkappen als ze ertussen probeert te komen
- Duidelijk zijn
- Aangeven dat je fijn vindt dat het goed gaat in groepsverband

Tessa slaat soms door in haar positieve houding. Op die manier is positief toch ook weer negatief.

Houding begeleiding als Tessa in een positieve stemming is

- Gedeisd
- Reserves

Ideale woonsituatie voor Tessa

- Appartement 5x
- Training in vaardigheden
- Met meerdere cliënten in een huis
- Iedere dag begeleiding
- Begeleiding vanaf het moment dat zij uit haar werk komt tot het moment dat ze naar bed gaat 2x
- Taakjes zelfstandig
- Hoeft niet zelf voor eten en drinken te zorgen
- Prader-willi groep
- Moeder niet veel invloed, moeder ver weg 2x
- 24 uur begeleiding 2x
- Geen groepswonen
- Tijd van begeleiding afgebakend
- Duidelijke afspraken

Tessa...

- Kan niet zo goed zeggen wat ze precies bedoelt
- Trekt meteen aan de bel als ze iets niet weet
- Kan niet met geld omgaan
- Is niet echt zelfstandig
- Niet weerbaar genoeg
- Overschat zichzelf
- Geniepig
- Vaag
- Niet helemaal eerlijk

Kwaliteiten die iemand nodig heeft om Tessa op een professionele manier te kunnen begeleiden

- Rust
- Heel veel geduld 3x
- Uitstraling van rust
- Inlevingsvermogen
 - Begripvol
- Grenzen kunnen stellen 2x
- Geen gigantische prater
- Incasservermogen
 - Dingen niet persoonlijk opvatten
 - Je niet aangevallen voelen
 - Je niet laten meeslepen
- Stevig in je schoenen staan 2x
- Goede zelfkennis 2x
- Weten waar je mee bezig bent
- Gerichte vragen stellen tijdens een gesprek
- Duidelijk zijn
- Houden aan afspraken 2x
- Streng (vooral in het begin)
- Moeder constant aanspreken op haar verantwoordelijkheden
- Je niet emotioneel laten raken 2x
- Kennis over disharmonisch beeld
- Haar het gevoel geven dat je haar serieus neemt
- Consequent

Waarom deze kwaliteiten belangrijk zijn

- Begeleiding druk, Tessa druk
- Onzeker
- Rust overbrengen

Dingen die Tessa zegt of doet persoonlijk opvatten

- Nee 4x
- Ja, maar dat zal ik niet laten merken
- Mee laten slepen in het gevoel dat zij heeft

Valkuilen

- Ze speelt begeleiding tegen elkaar uit 2x
- Verschil tussen haar cognitieve en sociaal-emotionele niveau 2x
- Haar niet te hoog inschatten 2x
- Samen met haar, haar tijd inplannen
- Afspraken maken samen met haar 2x
- Relatie met moeder
- Manipuleren
- Heeft verschillende gezichten
- Duidelijkheid
- Niet te veel meegaan in haar humeur en stemmingen
- Positief benaderen

Tessa over 10 jaar

- Niet veel verandering 4x
- Nog steeds gewichtsproblemen 2x
- Kan meer praktisch vaardigheden, zoals koken, wassen en strijken 2x
- Nog steeds problemen met de omgang met andere mensen 2x
- Zit op haar plek op een appartementje
- Gewend aan de minimale begeleiding die ze krijgt
- Overlegt nog steeds heel veel met moeder 2x
- Zal niet in een flatje wonen zonder begeleiding
- Woont samen
- Kind(eren)
- Vlucht nog steeds naar moeder

Observatie 1

G = groepsleiding
T = Tessa
X = iemand anders
Cursief = non-verbaal of extra info

T Ehm... daar moet als het goed is dan nog een kwart in zitten, hè?
G Ja.
T Dan is het zo dat X die andere helft (...)
G Ja, dat zullen we wel zien hè.
T Nee, maar dat is ook wel afgesproken.
G Met wie is dat afgesproken dan?
T Dat hebben X en ik onderling afgesproken.
G Oh, er zijn er misschien nog wel meer die een stukje lusten.

T Ik hoop dat het een beetje smaakt.
G Zullen we niet even wachten tot iedereen klaar is.

T Ik proef alleen puree.
G Wat?
T Ik proef alleen puree.
G Proef je alleen puree?
T Ja.
G Er zitten toch twee pakken zuurkool in. Wil je nog wat zuurkool dan?
Nou wel? Proef je nou wel wat zuurkool? Er zitten twee pakken zuurkool in.
T Zo is het beter.

T Is M. morgen vrij? Is er nog iemand vrij morgen?
G Dat weet ik niet. Volgens mij niet. Volgens mij moeten ze allemaal werken.

T Wel wat minder.
G Wat?
T Die nasmaak.
G Vind je? Ik vind met spekjes erdoor wel lekkerder.
T Tja... Maar ja, je kan ook (...)

G Bij jullie niet geknald?
T Allemaal seniorenwoningen hè.
G Ja, maar die flats toch niet?
T Die houden rekening met de rest hè.
G Echt waar?
T Ja. Allemaal oudjes.
G Dat is bij de Generaal Smutslaan, toch? Een zijstraat, of niet?
T Ja.
G Maar daar wonen allemaal studenten, dus eh... En zijn die rustig?
T Ja best wel. Heel rustig zelfs. Als je echt een rustige straat wil hebben moet je daar gaan wonen.

T Ja stampopot, lekker! Of bami of nassi? Welke stampopot vind jij dan het lekkerst, hè X?
G Nasi. Nasi met gebakken ei of nasi met eh...
T Ja. Pannenkoeken vindt hij ook lekker. En wat vind jij de lekkerste groenten X?
X He?
T Wat vind jij de lekkerste groenten?

X Spinazie.
T En dan spinazie apart of spinazie met een pannenkoek?
X Apart.
T Hm.

T Godverdomme, zet die kraan uit. Nu! En wie dacht hij weer dat het deed? Een van ons twee. Ach ja.
G Dat doen jullie natuurlijk nooit, of wel? He?
X Deze keer was het echt de vaatwasser of er zat iemand aan de kraan.
T X.
X Nee, de vaatwasser stond aan hoor.
T X zat aan de kraan..
X Hm.
T Maar als je om kwart voor zeven gaat douchen, ja...

G Schaatsen? Waar?
T In het park.
G Oh, hier?
T Ja. Maar daar is hij in vijf minuten hoor. Haalt haar schouders op.
T En scholen gaan er nog steeds per klas naartoe.
G Ben jij ook al gaan schaatsen?
T Nee. Veel te riskant hier.
G *Hoezo? Heb je het wel eens geprobeerd?*
T Ja. Nee, want in (...) hadden wij een natuur schaatsbaan.
G (...)
T Eh... dat mocht daar toen niet.
G Je hebt ook van die rekjes, hè?
T Ja, op de ijsbaan wel. Maar hier in de Reeshof niet. Zo klein. Dat is eigenlijk alleen voor kleine kinderen, hè?
G Dat is niet. Toch? Volgens mij niet. Ben je als klein kind wel gaan schaatsen?
T *Ik heb toen met school meegedaan. Maar ik ben toen de enige geweest met zo'n rekje. De een houdt veel meer van zwemmen, de ander veel meer van schaatsen. Ik heb de hele middag op de bank gezeten.*
G Mocht je niet mee gaan zwemmen?
T Ik was ongesteld.
G Wat?
T Ik was ongesteld.
G Wat zeg je?
T Ik was ongesteld.
G Oh.
T *En aangezien ik geen eh... gebruik.*
G *En toen moest je mee gaan schaatsen?*
T Ik mocht zelf weten wat ik ging doen. Ik ben twee uur bij de schaatsbaan gaan zitten en twee uur bij het zwemmen. Ze hadden mij expres niet ingedeeld, want ze wisten al dat eh...

T Nou vertel eens. Vertel het eens.
G Sumoworstelen. Moesten we een heel pak aantrekken. En als je op die mat lag kon je niet meer omhoog.
T Oeh, die X! X lag zeker al, voor X.
G Nee, ik moest tegen X. Die heeft mij tegen de grond gegooid.
X is echt een paar keer flink gevallen, hè? Tegen wie moest X ook alweer?
X *Tegen mij.*
T En X?
G Die was er niet bij. Die had een afscheid, moest naar een afscheidsfeestje.
T En X?
G *X moest tegen X. En X heeft verloren volgens mij.*

T Jou op de grond krijgen?

G Dat was een pak van 20 kg. Dat moest je aandoen. Dan was je net een echte sumoworstelaar. Zo'n dik pak.

T Ja, maar jou dan toch omkrijgen?

G Ik viel achterover.

T *Nou eh..., pardon hoor.*

G Wat?

T Ik denk als jij aan de gang gaat, dat jij mij dan zo op de grond hebt.

G Ok, ja normaal ook. Ik zou X normaal ook wel op de grond kunnen leggen. Maar met dat pak. Ik weet het niet. Ze liet zich zo omvallen tegen je aan.

T Dat heeft X goed georganiseerd dan.

G *Het was wel lachen ja. En X tegen X. Als je op de grond lag kon je niet omhoog komen.*

T Heb jij een keer op de grond gelegen? Eerlijk.

X Nee. Alleen een keer van de mat af. En op het laatst mocht ik bovenop X springen. Dat was het leukste.

T Heb je wel je bril afgedaan?

X Ja.

T En jij je sieraden?

G *Ja. En toen zijn we nog ergens gaan eten.*

T Maar als jij mocht kiezen, dan had je liever dat sumoworstelen gedaan dan die survivalroute?

G Nee, die survival was wel eng.

T Maar wat had je dan liever gedaan? Survival of sumo?

G Geen van tweeën.

T Nee, maar als je echt moet kiezen.

G Dan zou ik sumo doen.

T En jij? Jij hebt ook aan beide meegedaan toch?

G+X Nee.

T Oh. Wie heeft er nou geen knakworst op?

G X. Die moet nog eten.

G Zullen we nu een toetje pakken, omdat ik de soep vergeten ben? Sorry. Je kunt nu ook soep eten.

T He, voel jij je lekker? Mij best hoor. Als jij in de keuken (...) en als jij daar tijd voor hebt.

G *Nee, ik ga heel even hiernaast kijken of er iets ligt. Goed? Ben zo terug.*

G Zo, ik heb iets gevonden.

T Goed gedaan.

G *Allemaal een toetje?*

X Ik niet.

T X ook niet hoor.

G Jij eet het straks op?

T Ja, kan.

T Jij hebt maar een heel klein beetje.

G Ik hoef ook niet veel, is zo zoet. Bij jou nog een beetje.

T Wat zei je?

G *Bij jou nog een beetje.*

T Ja.

G Zal ik het in de ijskast zetten of doe je het zelf even?

T Van mij mag je het doen.

G Je kan het net zo goed zelf even doen.

T Zal ik het pak weg zetten, of eh...

G Nee. Moet er iemand meer?

T Trekt het pak naar zich toe. Kom maar. Ik maak het wel verder op.

G Kom maar.

T Mag ik er nog een klein beetje van?

G Nee.

T Maar ik heb alleen maar van dat prut.

G Een beetje ranja dan.

T Zal ik even zo doen?

G *Nee. Dan maak jij heel dat pak leeg.*

T Nee, nee.

G Het is goed.

T Is het morgen mijn keuzemenu? Als het mijn keuzemenu is blijf ik wel natuurlijk.

G *Ik weet niet of het jouw keuze was. Je mag anders toch ook wel kiezen wat je eet of niet?*

T Ja.

G Nou dan.

T Ik ben morgen toch bij mij moeder. Dan ga ik naar de bios.

G Waar?

T Eindhoven.

G *Naar welke film ga je?*

T Oh. Ik zie wel wat er draait. Bee movie is in ieder geval uit. Dus eh...

G Heb je die nog niet gezien?

T Nee. Alles is liefde heb ik ook nog niet genoeg gezien.

G Die heb je toch al drie keer gezien?

T Nee, twee keer.

G Is toch niet leuk om een paar keer dezelfde film te zien? Dan kun je beter een dvd kopen.

T Ik kan wel een beetje kippenbouillon maken.

G *Die maken we eind deze week, hè. Daar heb jij toch niks aan, als je naar huis gaat. Je kunt het ook in een kopje doen. Hebben jullie geen klein kopje?*

T Nee.

G Je kunt beter die zakjes kopen dan allemaal kippenbouillon maken. Die eet jij toch helemaal op meestal.

T Nee, maar ik had het ook voor de rest gemaakt.

G *Wie moet er de vaatwasser inruimen?*

T Eh... Ikke.

Observatie 2

G = groepsleiding
T = Tessa
X = iemand anders
Cursief = non-verbaal of extra info

G Pak maar ven aardappels.
T Ik hoef geen aardappels.
G Jawel, jij moet ook aardappelen eten.
T Een heel kleintje.
G Je moet er twee pakken. Een is niet genoeg.
T *Mompelt. Praat binnensmonds.*
G Nee, dat is niet genoeg. Je moet er twee pakken, N.
T Er zitten ook al spekjes in en ik heb een halve rookworst.
G Ja, maar aardappelen zijn gezond. Gezonder dan een halve rookworst.
T Jullie halen deze niet bij de Hema, hè?
G Wat zeg je?
T Jullie halen deze niet bij de Hema, hè?
G *Schudt zijn hoofd.* We halen alles bij de plus.

G Met die spekjes ertussen is het erg lekker.
T Ik proef dus alleen de spekjes.
G Die zijn toch het lekkerste. Ik vind boerenkool normaal niet zo heel erg lekker.
Dus heb ik...
T *Onderbreekt.* Oh, vandaar dat jij er een halve kilo spekjes doorheen hebt gedaan.
G Door de spekjes krijg je een lekkere smaak.

T En was jij niet vrijdagavond eh... moe? Want toen had jij dienst.
G Huh? Of ik moe was na de dienst?
T Of dat je anders moe was. Omdat je hem normaal gesproken niet draait.
G Hm. En ik moet gewoon maandag weer werken. Nou, prima.
T Ja, want dan kan ik me...
G *Onderbreekt.* Is weer eens wat anders werken.
T Want ik kan me voorstellen dat je je dan je eigen anders eh...
G Hm.
T Als ik in een ander ritme zit dan eh... is het ook eh...
G Ja, dat is ook weer even wennen dan, hè?
T Dan ben ik ook afgebrand.

T Wat heb je met de boerenkool gedaan?
G Wat is daarmee?
T Nou, die spekjes. Ik heb bijna als laatste gepakt. Ik ben bijna als laatste gepakt, dus... als je die pan...
G Dan heb je extra mazzel.
T Hm.

T Oh, dat heb je nog wel gecheckt?
G Nee, nee. Dat heeft de leiding gisteren al gedaan.
T Dan hebben ze tijd om naar (...)

T Dus dat was X. Houdoe en houdoe.
G Ze had wel een bekend gezicht.
T *Praat binnensmonds.*
G Niet iedereen is hetzelfde. Ik praat snel en zachtjes.
T Hm.

G *Reageert op X: wat zei jij? Kijkt de tafel rond en zegt: we gaan heel zachtjes praten.*

T Jij bent de vierde jarig toch? Vier februari toch?

G Schaam je.

T Ergens in het begin in februari in ieder geval.

G Tot het moment dat je de juiste datum niet hebt, praat ik niet tegen je. Dus ik zou eerst maar gewoon de juiste datum noemen.

T Dan de tweede.

G *Schudt met het hoofd.*

T Dan de derde.

G Nee.

T De zesde.

G Ja, je hebt het goed. Ik kom dan gewoon, hè. Op woensdag bespreking.

T Collegialiteit.

G *Zegt tegen X: Ik had haar (bedoelt N) 's ochtends gebeld toen ze jarig was. Ik dacht ik zal ze eens hebben.*

X Had je haar wakker gebeld?

G Nee, ze was al wel wakker, maar ik dacht dat ze sliep. En toen had ik haar voicemail ingezongen nog wel. Ik heb heel vrolijk lang zal ze leven gezongen.

N Nou, doe het nog een keer.

G Nee, nee.

T Nog een keer. In snelle functie.

G Nee, nee, nee. Ik ga niet nog een keer zingen. Dat doe ik alleen als je jarig bent. Ik wilde eigenlijk 's ochtends om zeven uur bellen, maar dat was een beetje vroeg.

T Oh, dat had je gerust mogen doen hoor.

T Eh... nou we het over stappenplannen hebben. Kan je er voor mij vanavond ook eentje maken?

G Ehm... ja. Die kan ik morgenavond even maken.

G *Schudt een pak yoghurt. Huh?*

T Ja, ik had al geschud.

G Hij is zo licht.

T Ja, er zit ook maar een heel klein beetje in. Maar wie gaat er vanavond naar X toe?

G Ik ga vanavond alleen.

T Er zijn al een aantal mensen geweest. En ik weet niet hoe laat het bezoekuur is vanavond?

G 's Middags van half twee tot half drie en 's avonds van zeven uur tot acht uur. Ik zal dadelijk nog wel eens kijken.

T Want ik kan in ieder geval best mee.

G Ik zal dadelijk eerst eens even lezen hoe het er allemaal eh... Het kan best zijn dat X misschien mee ging. Ik weet het niet.

T Maar X is al geweest. En X is al geweest. Ik weet niet of X al geweest is?

G Ik weet het niet. Ik zal dadelijk na het eten wel even overleg plegen.

T He. Dan doe je toch gewoon slim. Dan doe jij toch deze weg en dan pak je gewoon jam?

G Nee, ik heb nu geen zin in jam.

T Dan heb je hetzelfde.

G Ja, dat weet ik.

X Met jam, dat heb ik nog nooit op.

T En dat is...

G ... erg lekker. Eet smakelijk.

T Ja, eet smakelijk. Heb je een lepel dan? Je kan beter zeggen 'een smakelijke voortzetting'.

G Smakelijke voortzetting.

G He, normaal is het zo dat je om half zeven moet gaan fietsen, maar dat lijkt me nu geen strak plan.

T Nee, mij ook niet.

G Dus, wat is jouw voorstel?

T Nou, eh... misschien even met jou mee en dan kijken...

G Ik heb niet gezegd dat je mee kan, hè. Ik heb gezegd dat ik de rapportage ga lezen. Normaal is het zo dat we om half zes eten en dat jij dan om half zeven gaat fietsen. Maar het is nu half zeven (...)

T Ik weet niet hoe laat je wil vertrekken?

G Daar hoeft je niet vanuit te gaan.

T (...)

G Maar omdat jij gaat fietsen (...) Daar hoeft je niet halverwege mee te stoppen.

T Mag ik meegaan?

G Nee.

T Dan doe ik het erna. Als jij terugkomt, ga ik er gelijk op.

G Ja, dat is goed.

Observatie 3

G = groepsleiding
T = Tessa
X = iemand anders
Cursief = non-verbaal of extra info

G Dus jij gaat vanavond trakteren? Hoeveel mensen zitten er op die club?
T Hoezo?
G Met hoeveel mensen zit je op die club?
T Ik mag dat regelen, dus eh... Dat weet ik niet. Ik ga die mensen echt niet tellen.

G Oh, ik denk al.
T Dat doet hij dus 's morgens bij mij, hè.
G Ja, de wc. Het is alleen niet verstandig om onder het eten te gaan. Moet je net voor het eten doen of erna.
T Maar als ik dan zit te eten en hij laat de deur open is dat niet zo smakelijk.

G Hou eens op. Niet van die schunnige taal. Zo gaan we niet met elkaar praten.
X (...) *(Cursief)*
G T ook niet dan.
T Ik zeg niks.
G Ok.

T Mag ik nog een schepje?
G Ja, jij mag nog wel een beetje. Daar hou jij wel van geloof ik hè?
T Ikke wel.

T *Haakt in op een gesprek tussen G en X.* Er is een nieuwe regeling hè? Volgens de nieuwe taxiregeling rijdt de taxi van maandag tot en met vrijdag maar tot 01.00 uur.
G Ja. Dat was eerst toch ook al?
T Nee, 02.00 uur.
G Oh, tot 02.00 uur.
T Dat is zaterdag en zondag.
G Ok.
T En ik denk dat dat ook in het kader van het stappen is.
G Ja, zou kunnen.
T *Kijkt naar X.* Ik denk dat G gelijk heeft hoor.

G Ja, dat staat hier.
T Nee, dat is eigenlijk het toetje van mij, van gisteren. Maar dat ben ik vergeten op te eten.
G Ok.
T En aangezien ik het vandaag niet mag...
G Nou, pakken jullie maar een toetje waar je zin in hebt.
T Ik wil wel, maar... Het lijkt mij niet slim, of zeg jij van 'ja doe maar'?
G Nee. Ik zou het vanavond doen. Kun je doen als je terugkomt. Dat is lekker.
T Maar ik ben pas om half elf thuis. Dus als ik toetje wil dan moet ik het nu nemen.
G Doe vanavond maar. Want de afspraak is dat je het na het eten pakt.
T Nee, want... X, jij zit er altijd bij. Als ik naar de kunstclub moet, mag ik toch altijd het toetje meteen na het eten? Omdat ik na half elf pas terugkom.
X Ik dacht dat jij het altijd pakte als je terugkwam.
G Ik weet het ook niet zeker hoor. Maar waarom zou je om half elf geen toetje meer eten.
T Omdat het dan niet meer verteert. Dan moet ik gelijk door naar boven, hè.

G Dus jij zegt dat als jij naar de kunstclub moet het nu moet pakken?
T Ja.
G Dan geloof ik dat. Ik zal het wel eens nakijken. Pak maar dan.
T Welke wil jij het liefste?
G Maakt niet uit.
T Geef mij de vanille dan maar alsjeblieft.
G Ok.

G Soms hoor je niet meer zo goed als je ouder wordt. Soms is het een nadeel, maar het kan ook wel eens een voordeel zijn.
T Jij zou toch goed moeten horen met die grote flappers.
G Dat is waar. Ik heb grote oren, dus ik zou goed moeten horen.
T Maat reus.
G Heb je wel eens gehoord van de grote vriendelijke reus? De gvr?
T Dat ben jij toch?
G Oh. Dat is van Roald Dahl. Een kinderboek.
T Dat ben jij toch? Dat is toch gebaseerd op jou? Dat is toch gebaseerd op jou, niet?
G Misschien wel.

Observatie 4

G = groepsleiding
T = Tessa
X = iemand anders
Cursief = non-verbaal of extra info

T Is dat eh... bloemkool?
G Wat?
T Is dat eh... bloemkool?
G Ja (...)

T Ik heb alleen een ding, X. Probeer de tijden met afspraken wat later te zetten, want het is echt hectisch zo. Ik heb de hele dag best wel rondgelopen van 'red ik het nou echt? Red ik het nou echt?'
G Voor vanavond?
T Ja.
G Dan maken we het wat makkelijker.
T Maar ook qua douchen.
G Maar dat heb je al gedaan, toch?
T Ja, ik heb gauw mijn haren gewassen, maar (...)

T Ik neem vanavond geen toetje, want ik heb vandaag een traktatie op.
G Op je werk?
T Ja.
G Ok.

G Wat is er?
T Ik ben zo zenuwachtig.
G Ja? Ben je zenuwachtig?
T Ja.
G Dat komt toch helemaal goed. Dat weet ik zeker.

T Wat zijn de tomaten vandaag toch rood. Kijk dan. Hier ook al. Jij ook, X.
G Nou, het valt allemaal wel mee hoor.

T Bij X is het niet meer nodig.
G Wat niet meer nodig?
T Heimlich greep.
G Nee.

T Weet je wat je ook tegen een klasgenoot kan zeggen?
G Wat?
T Aangebrand en half gaar, houd je mond en eet nu maar.
G Hoe? Zeg nog eens.
T Aangebrand en half gaar, houd je mond en eet nu maar. Aan gebrand en half gaar, houd je mond...
G ... en eet nu maar.
T Familie van een klasgenoot zei 'aangebrand en half gaar, houd je bek en eet nu maar'.
G Dat zullen we hier maar niet zeggen, hè?

X Kukeleku.
G We hebben hier een haan aan tafel zitten.
T Ja. Vandaar dat hij ook een hanenkam heeft.
G Maar het is niet echt een hanenkam vind ik.
X Ik loop op mijn werk ook de hele dag kukeleku te doen.
T Waar is de kip dan?

X (...)
G Nu ben ik nieuwsgierig.
T Jij bent sowieso al nieuwsgierig.
G He?
T Jij bent sowieso al nieuwsgierig.
G Echt? Hoezo? Ja, ik wil altijd alles weten, hè?
T Je mag wel alles eten, maar niet alles weten.
G Ooooh.

Observatie 5

G = groepsleiding
T = Tessa
X = iemand anders
Cursief = non-verbaal of extra info

T Mogen de stokjes op jouw bord?
G Ja hoor.

G En jij viert vrijdag je verjaardag?

T Ja. Jij bent er lekker ook bij, hè?

G Nee, want ik ben op 40. Ik kom af en toe wel eens een keer binnenlopen. Maar ik ben niet de hele avond hier. En je hebt alles al geregeld?

T Ja.

G Collega's? En je moeder, komt die ook? En X?

T Vanaf tien uur.

G Vanaf tien uur?

T Ons mam moet eerst nog werken.

G En vanaf hoe laat komt de rest?

T Zeven.

G Ok. Gezellig.

T Ze komen vrijdag afleveren. Wat spullen.

G Afleveren?

T Overdag.

G Dan komen ze wat spullen brengen?

T Boodschappen.

G Afleveren? Hebben jullie dat besteld?

T Nee, mijn moeder en X.

G Oh. Via internet of zo?

T Nee, mijn moeder...

G Oh, jouw moeder komt de boodschappen afleveren.

T Dat zeg ik toch.

G Ja, dat snapte ik niet. Ze komen spullen afleveren. Ik weet niet wie 'ze' zijn. Jouw moeder komt de boodschappen brengen?

T Mm.

G Ok. Dus dat heb je niet eens zelf hoeven doen? Heeft je moeder dat gedaan.

T Eh... we hebben wel alles samen nagekeken, dus...

G Oh, jullie hebben samen een lijstje gemaakt?

T Ja.

G En gaat jouw moeder boodschappen doen? Ga je niet mee?

T Ik moet toch ondertussen werken, meis.

G Vrijdag ben je toch vrij?

T Ja, maar X moet altijd werken op vrijdag. En mijn moeder moet werken.

G Hm. Maar je had het ook hier op de Oosterbeekstraat kunnen regelen. Want dingen die jij met je ouders regelt, hoeft niet altijd alleen met je ouders. Je kan ook gewoon boodschappen hier doen.

T Nu is het zo geregeld meisje.

G Ja, dat weet ik. Maar dat zijn niet de enige twee die het voor jou kunnen regelen. Wij kunnen ook mee, hè? Wij hadden ook donderdagavond boodschappen met jou kunnen doen.

T Ja, maar er is nu geen tijd.

G Maar als je dat van tevoren met ons afspreekt, plannen we daar gewoon tijd voor in. Als jij vraagt of wij mee boodschappen gaan doen voor jouw verjaardag, dan zorgen wij toch gewoon dat dat kan. En dan ben jij niet altijd afhankelijk van

wanneer jouw moeder moet werken of wanneer ze kan. Dan had je het zelf ook mee uit kunnen kiezen.

T Ik weet precies wat ze meebrengt.

G Ok, dan is het goed. Denk je daar de volgende keer ook aan? Dat je het ook hier kan regelen?

T Ik vier hier geen verjaardag meer.

G Niet? Voor een afscheidsfeestje dan.

T Ik wil alles zoveel mogelijk zelf doen.

G Wat zeg je?

T Ik wil alles zoveel mogelijk zelf doen.

G (...)

T Nee, maar vrijdag moet ik werken.

G Dan laat je jullie moeder boodschappen doen en laat je het X brengen. Dan heb je eigenlijk helemaal niet zoveel zelf gedaan. Als je het zelf zou regelen dan had je toch...

T *Onderbreekt.* Nee, maar ik heb zelf de boodschappen bij elkaar gezocht en alles.

G Maar je had ook zelf boodschappen kunnen doen.

T Het is nou gebeurd en je kunt er nu toch niks aan doen.

G Nee, dat hoeft ook niet. Het is iets voor de volgende keer. Dat je hier de volgende keer ook aan kan denken.

T Is dat niet normaal dan? Afscheidsparty?

G Sommige mensen doen dat en sommige mensen doen dat niet. Dat is voor iedereen verschillend. En zoveel afscheidjes heb ik nog niet gehad, dus...

T Als ik hier weg ga, zal ik eraan denken dat jij er bent.

G Wat zeg je?

T Al ik hier weg ga, zal ik eraan denken dat jij er bent.

G Dat ik er ben? Waarom?

T Jij of X.

G We zien het vanzelf wel.

T De klok staat stil

G Ja, het is al 17.35 uur.

T Nee hoor, het is 17.55 uur.

G Oh.

G Jij mag weer fietsen vanavond, hè?

T Ja.

G Ok. Dat je het niet vergeet. Een herinnering.

G Staat dat bakje daar verleidelijk voor jou?

T Nee, geen probleem.

G Nou, daar kunnen we het dan mee doen hè?

T Ja. Onbeschoft kind.

G Ja ach. We doen het er maar mee hè?

T En daar ben jij de mentor van?

G Ja.

T Hoe houd je het vol?

G Ja, dat vraag ik me soms ook af.

Observatie 6

G = groepsleiding
T = Tessa
X = iemand anders
Cursief = non-verbaal of extra info

T Ik heb het geprobeerd vol te houden, maar eh...

G Ik hoorde wel wat je zei. Dat je het op het werk hebt volgehouden. Dat is toch goed?

T Maar daar zeggen ze 'stel je niet aan, het is maar een huisgenoot'.

G Dat het een huisgenootje is, dat klopt. Maar het was ook jouw maatje waar je heel veel mee kletste. Misschien moet je nu X lief aankijken. Of die zijn oren wil lenen. Hoe laat ga je knutselen? Soos?

T Geen soos.

G Hoe heet het dan? Knutselclub?

T Kunstclub.

G Kunstclub, dat was het. Ik kon er even niet opkomen.

T Ik ga naar de kunstklets.

G Hoe noem jij het?

T Kunstklets.

G Of de kuierclub. Is het volgende week weer?

T Nee.

G Voorlopig niet meer?

T De twaalfde pas weer. Volgende week is het carnaval.

G Carnaval. Ga je nog carnavallen dan?

T Nee.

T Ik pas die kleren niet, die hiernaast liggen.

G We hebben wel een leuke muts voor je, van kabouter Plop. Die heeft X ooit nog gemaakt.

T Ik kan wel als amazone, maar ik heb alleen een zweep.

G Al doe je alleen maar een sjaaltje om je nek.

T Zalm is toch eigenlijk heel gezond, of niet?

G Sorry, ik wilde eigenlijk reageren op X, maar ik had mijn mond nog niet leeg. Momente. Hou hem vast, die gedachte.

G Wat wou jij zeggen, T?

T Zalm is toch goed?

G Wat is goed?

T Gegrild zalm.

G Zalm? Zalm is op zich wel vette vis, maar het is wel goed voor het cholesterol ja. Maar precies weet ik het ook niet hoor. Weet je wat het ergste altijd is? Mensen doen altijd overal sausjes op. En sausjes zijn niet goed.

T Wij zijn gisteren uit eten geweest.

G Oh, lekker.

T Ik heb ze getrakteerd.

G Oh, dat lief. Was dat een verjaardagscadeau?

T Ja, dat had mijn moeder al gehad.

G Wat had ze zondag nog gehad? Ontbijt op bed?

T Nee, een dagje Efteling. Vanuit haar werk.

G Hm. Ik had van de week een extra bakje bij jouw vogel neergezet. Want het andere bakje stond helemaal aan de andere kant van de kooi.

T Ja.

G En op het moment dat ik mijn hand erin stak begon jouw vogel te pikken. Dus ik dacht van houdoe paraploei niet bij mij. Dus heb ik een ander bakje erbij gezet. Voor als je je afvroeg waarom er twee bakjes stonden.

T Waar is die standaard eigenlijk gebleven? Waar die cd's in stonden. Die zwarte.

G Ik zou het niet weten.

T Die had X daar in elk geval neergezet voor algemeen gebruik voor iedereen.

G Misschien wou X hem weer terug. Dat kan. Hij had hem zelf nodig denk ik dan.

T (...)

G We kunnen er een voor de groep kopen. Dat moet je maar even met X of X overleggen. Die zijn daarvoor.

T Nou snap ik hem even niet.

G Alle begeleiding heeft speciale taken. De inrichting van het huis is de taak van X en X.

T Eh, ok.

G En zo heeft iemand anders weer andere taken.

T Zoals jij?

G Doe eens een gok.

T Ik zou het niet weten. Planning maken.

G Dienstlijst ja.

T En X heeft BHV.

G BHV, wat is dat? Wat is BHV?

T Bedrijfs hulpverlening.

G Dat was X ja.

T En nu X toch?

G Fout gegokt.

T Jij?

G Nee, X.

T X?

G Ja.

T Dat lijkt me het meest onlogisch.

G Meest onlogisch? Verklaar.

T Mocht er wat gebeuren, die werkt maar 24 uur.

G Ja, maar ik denk dat als er iets gebeurt...

T En X werkt er toch maar 32.

G Maar ik denk dat als er iets gebeurt... De BHV'er is verantwoordelijk voor dat wij op de hoogte zijn van wat we moeten doen als er iets gebeurt. Dus iedereen moet kunnen handelen. Zelfs X als ze hier alleen is. Maakt niet uit hoeveel uur je werkt. Als hier bijvoorbeeld brand uitbreekt, kan ik moeilijk eerst X bellen van 'X er is brand!' Dan ga ik toch eerst de brandweer bellen. We gaan eerst zorgen dat jullie allemaal buiten zijn. Dan gaan we de brandweer bellen.

T Ik wil in ieder geval dat appartement op de Broekhovenseweg niet meer.

G Nee? Heb je dat al met X besproken?

T Nee, maar we hebben het er nog een keer in het weekend over gehad. En eigenlijk is het een kleine kamer. Hij zegt ook van als je visite krijgt, bijvoorbeeld deze club zou langskomen daar, dan moeten er gelijk mensen op bed gaan zitten. Want het is een woon-/slaapkamer. Ik vind het niks dat mensen dan op bed zitten.

G Dat vind jij niet prettig of mama niet prettig?

T Dat vind ik niet prettig.

G Ik vind dat jij daarover moet beslissen. En dat je er goed over moet praten voor je gaat beslissen.

T En omdat het eigenlijk net zo'n ruimte is als mijn kamer hierboven.

G Ja.

T Maar daar hebben ze wel blutbank. Ik weet niet of ze dat hier ook...

G Als je dat nou eens met X bespreekt. Die is er morgen.

T Maar jij zal daar toch ook wel wat van weten? Of dat die blutbank hier eh...

G Ik weet het niet. Daar kan ik geen antwoord op geven. Dat zou ik ook na moeten vragen, net als X. Ik weet veel, maar niet alles. Dan had ik nu een punthoofd.

T Die heb je al. Die heb je al eentje.

G Nou, moet je nagaan.

T Je maakt een vergissing.

G Maak ik een vergissing?

T Jullie zeggen iedere keer dat ik een toetje moet pakken, maar... Ik ruim dat zo wel even op. Kijk daar staat magere yoghurt. Maar, en dat heb ik al gevraagd, ik mag ook een beker melk.

G Ok. Dus jij wil eigenlijk zeggen dat je mag kiezen. Dat je een beker melk pakt of een toetje.

T *Knikt.*

G Maar de tijd klopt wel, hè?

T Ja.

G Wat vind jij daarvan?

T Ik weet het niet. (...)

G Behalve als het chocolademelk is. Dat is wel heel erg lekker.

T Dat ligt eraan.

G Wat ga je doen, T?

T (...)

G T.

T Ja, ik kom eraan.

G Kom je nog even aan tafel zitten? Dan kan je dat na het eten doen. Het is niet zo netjes om van tafel te lopen als wij aan het eten zijn.

T Deze week had ik mijn keuzemenu doorgegeven.

G Ja?

T Maar hij staat er niet op.

G Oh?

T En dat was Mexicaanse wraps.

G Mexicaanse wraps.

T Gemaakt door X.

G Gemaakt door X. Werkt X dan vrijdag?

T ja.

G Dus dan is het de specialiteit van X? Dan moet je dat er even neerzetten. X's wraps. Met geraspte appel en kaneel en suiker als toetje.

T *Schudt haar hoofd.*

G Nee? Aardbeien?

T Niks.

G Niks? Dat is weinig. Niks.

G Wie wil er meehelpen in de keuken?

T Nou, als X het donderdag voor mij doet, doe ik het nu.

G Ik zal het aan X doorgeven. Ok, dan gaan wij afwassen, want X heeft al gekookt.

T Weet je wat?

G Vertel.

T *Geeft pen en papier.*

G Wat een idee. X donderdag afwas. Wil jij even jullie map pakken? Dat we het daar in zetten, X's wraps.

T Ja, hier.

G Hier staat X pizza met straciatella vla. Dat is dan voor deze week, denk ik hè? Volgende week?

T Ja.

G Volgende week is X's wraps. En het toetje was fruit erbij, hè?

T Ja, cocktail fruit met magere yoghurt.

G Ok, is genoteerd.
T Goed gedaan.
G Ik ben zo goed.
T En wat eten we de rest van het weekend?
G Komend weekend?
T Ja.
G Wil je dat graag weten? Allemaal hele vieze dingen.
T *Leest de map.* Ik vind deze niet zo lekker.
G Ik vind deze juist wel lekker.
T Ik hou niet van shoarma.
G Dan maken we voor jou toch een apart schaalpje shoarma. Dan houden we het toch lekker apart?
T Mag ik dan geen vleesvervanging hebben?
G Vleesvervanging hebben? Wat wil je dan aan vleesvervanging hebben?
Lopen allebei naar de keuken.

Observatie 7

G = groepsleiding
T = Tessa
X = iemand anders
Cursief = non-verbaal of extra info

T en X hebben een discussie over muziek die te hard staat.

G Iedereen weet voor zichzelf hoe hard de muziek mag staan. Als het een keer vergeten wordt, dat kan altijd gebeuren. En anders spreek je elkaar daar gewoon even op aan. We gaan hier niet mee verder. Dat weet iedereen voor zich.
T Ik moest het bespreekbaar maken waar de leiding bij zat.
G Ja, maar niet waar iedereen bij zit.
T (...) *(...)*
G Als je ergens last van hebt.
T Ik heb in meerdere huizen gezeten. (...) *(...)*
G Ik heb het niet over meerdere huizen. Ik heb het over jou alleen.

T en X starten een nieuwe discussie.

G Einde gesprek, einde discussie. We stoppen ermee. Dat bespreek je met de leiding en niet met iedereen erbij.
T Van de week mocht dat wel met het aanzetten van de vaatwasser. En nu mag ik het niet. Eh, eh.

G Er is ook nog wat ananas.
T Doe mij maar een plak ananas zonder eh... zonder eh...
G Even wachten dan.
T Kom maar. Anders doe ik het zelf wel.
G Nee, ik doe het wel. En dan zet ik het op tafel voor degene die wil pakken.
T Maar ik neem dat in plaats van eh... Ik neem dat in plaats van dat.
G Dat kan, maar ik ga eerst kijken wie er nog meer wil. Anders moeten we het in stukjes snijden.
T Dat zou ik sowieso doen als ik jou was. Maar is dat alles dan?
G Dat is alles. Er zijn vier schijven. Dus je kunt er wat vla op doen. Of je pakt het alleen. Maar het toetje pak jij pas om half acht of acht uur, toch? Niet meteen na het eten.

G Jij hoeft niet en jij hoeft niet. Jij lust wel?
T Alleen die ananas.
G Maar die eet je pas om acht uur op, hè?
T Nee.
G Om acht uur, want dat is jouw toetje. Dat zijn gewoon afspraken die gemaakt zijn.
T Nee, ik neem het nu. Want ik ga vroeg naar bed.
G Maar jij gaat niet voor zeven uur naar bed. Dan pak je het maar voor je naar bed gaat.
T Dan verteert het niet meer.
G Je eet het gewoon voordat je naar bed gaat.
T Dan hoef ik die rotzooi niet meer.
G Dan niet.
T *Staat op en loopt van weg tafel.*

T *Staat een stukje verder van de tafel.*
G T, ga naar je kamer als je hier niet bij blijft zitten. Je blijft gewoon aan tafel zitten of je nu iets wil of niet.
T Ja, ik zal dan maar even bij jou komen zitten.
G Dat zou ik heel fijn vinden.
T (...) Die twee schijven zijn voor mij vanavond?
G Gewoon eentje.
T Twee, want eh... het zijn niet veel calorieën.
G Dan laat me direct die lijsten maar eens zien.
T Heeft mijn moeder verteld.
G (...)
T En als er iemand stipt het dieet heeft nagetrokken, dan is mijn moeder het wel. En de calorieën. En mijn moeder zei tegen mij 'dat kun jij elke avond eten, zolang je maar de siroop eraf haalt. Dan kun je elke avond een bakje snoepen als je wil.'
G Ja, maar stippen (...) en nooit doen wat een ander zegt. En ik kijk altijd op de verpakking of er iets op staat.
T Ja, maar dat is gebaseerd op siroop.
G Ja, maar daar kun je ook veel uithalen.